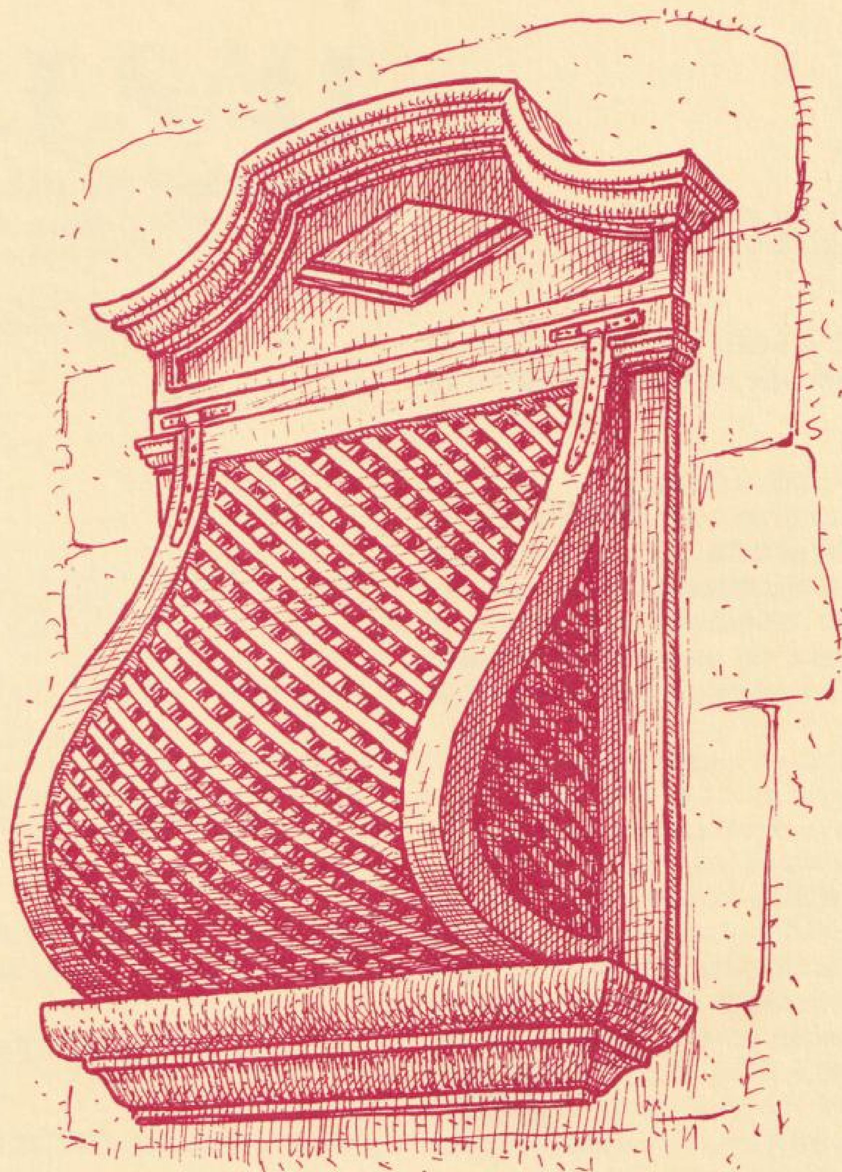

ESTUDIS

FULLS/41

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, octubre 1991

FULLS/41

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, octubre 1991

TAULA

Portada: Gelosia en la façana de la casa núm. 26 del carrer de Barcelona.
Dibuix de Marià Ribas i Bertran.

Edita: MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Director: Manuel Salicrú i Puig.
Beata Maria, 3
Tel. 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
Composició i impressió:
Copisteria Castellà-c/Pujol, 40 - 08301 MATARÓ
Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

Amb la col.laboració del SERVEI D'ARXIUS DEL DEPARTAMENT DE CULTURA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA i del PATRONAT MUNICIPAL DE CULTURA DE MATARÓ

EDITORIAL

L'ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT I LA BIBLIOTECA PÚBLICA MUNICIPAL DE CAL BONMINYÓ

Dues bones notícies vénen a alegrar l'agrisat panorama cultural mataroní. D'una banda, l'anunciat futur agençament de l'edifici senyorial de Can Palauet com a seu de l'arxiu històric de la ciutat, i, de l'altra, el conveni que l'ajuntament ha subscrit amb la Diputació de Barcelona per a la construcció d'una biblioteca pública municipal a Cal Bonminyó.

Sobre la necessitat d'un arxiu per a la ciutat, ja n'hem parlat als FULLS en diverses ocasions. No estarà de més, però, que hi tornem a insistir, subratllant la capital importància que aquest equipament cultural tindrà per la conservació, ordenació, racionalització i difusió del patrimoni escrit i documental de Mataró, i en la possible recuperació d'importantíssims fons documentals avui dispersos (pensem en el fons notarial mataroní dipositat durant la guerra civil a Barcelona, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, per exemple). La concentració dels fons en un sol edifici facilitarà el seu accés i consulta i, com a conseqüència directa, la recerca i la investigació científica a la ciutat rebran un fort impuls. La ubicació de l'arxiu a Can Palauet permetrà, alhora, que la ciutat recuperi un dels edificis més emblemàtics i destacats del seu patrimoni arquitectònic.

Amb la projectada biblioteca pública de Cal Bonminyó, la ciutat de Mataró disposarà d'un instrument cultural de primer ordre, bàsic per a l'educació i la formació dels nostres conciutadans, que incrementarà l'escàs nombre d'instal.lacions d'aquestes característiques existents. La nova biblioteca haurà de poder assortir, sense estretors, la demanda bibliogràfica que pot generar una ciutat de cent mil habitants i escaig, com la nostra.

Aquestes iniciatives culturals, ambdues absolutament necessàries, està previst que s'executin durant aquest mandat municipal. L'entrada en funcionament de l'arxiu i de la nova biblioteca pal.liaran de forma ostensible el greu dèficit que en infrastructures i equipaments culturals patim a la ciutat, carència que ha afectat i afecta -directament- la dinàmica i el normal desenvolupament cultural d'un municipi important com el nostre.

ACTUALITAT

EL SIS D'OCTUBRE

He buscat endebades, en els mitjans d'informació, una referència, per petita que fos, als fets que es desenvoluparen la matinada del 6 d'octubre de 1934, a la nostra pàtria, quan el govern de Catalunya decidí oposar-se, amb energia, a la pretensió del poder central espanyol de fer anul.lar una llei votada pel Parlament Català, la Llei de Contractes de Conreu, que venia a limitar el poder excessiu dels grans terratinents damunt els treballadors del camp.

Però parlem-ne, val la pena de parlar-ne, del que fou el darrer gest de revolta (tant de bo no en calgués cap més), enfront d'una decisió d'un govern espanyol -en aquest cas el del Bienni Negre- que, als ulls de la majoria dels catalans, era l'inici d'un pla d'anihilació de les poques llibertats aconseguides i no volgueren, mesells, sotmetre's a aquella flagrant usurpació de sobirania, i cregueren necessari de fer-los veure que no ho podien permetre doblegant l'espinada esperant noves vergassades.

Mirant-ho, ara, fredament després de 57 anys, no podem fer altra cosa que adonar-nos que era una empresa descabellada que no tenia pràcticament cap possibilitat de reeixir. Però el fet és que milers de catalans respongueren a la crida del govern de Catalunya que era, per a nosaltres, l'únic govern amb atribucions per regir els destins del nostre país.

Tot i una memòria a voltes vacil.lant, cansada pel pas dels anys, curulla de records que sovint s'entrecreuen i s'embullen, procuraré fer una petita relació de les meves experiències personals de com vaig viure els fets a Mataró. Això sí, sense citar noms de persones que, pel que sigui, podrien no plaure els interessats.

La gent d'ara, els grans per oblit i els joves perquè ningú no els ho ha explicat, no poden comprendre que joves, i homes fets, de tots els estaments, de partits d'ideologies diferents, fins i tot en alguns casos antagònics, d'organitzacions nacionalistes de tota mena, però catalans per damunt de tot, no dubtessin a abandonar les seves llars, els seus familiars i els seus llocs de treball i es presentessin, responent a la crida del president Companys, al Teatre Clavé (avui vergonyosament desaparegut), al primer pis del qual Esquerra Republicana de Catalunya tenia el local social, per agafar les armes, uns winchester de dos canons, més apropiats per matar conills que per enfrontar-se a un exèrcit regular, però que, teníem vint anys!, ens feren sentir soldats de Catalunya. Mentrestant, el regiment d'artilleria, segurament esperant ordres superiors, es limità a plaçar canons al carrer per prevenir un assalt directe a la caserna.

A entrada de nit, l'ordre ens fou donada de desplegar-nos prop del pont de la riera d'Argentona per barrar el pas als soldats si volien traslladar-se a Barcelona per ajudar a combatre la revolta a la capital. Recordo que era una de les meravelloses nits càlides de tardor que es donen al nostre Maresme i l'estada a les hortes que voregen la carretera era molt suportable. Sortosament, ho veig ara, esperàrem inútilment i, a trenc d'alba, ens feren pujar a uns camions per portar-nos a Barcelona, però quan arribàrem a Montgat, la revolta dominada per la força de les armes i la ineptitud dels seus dirigents i el govern de la Generalitat presoner, el grup de voluntaris nacionalistes ens disgregàrem i cap a casa a esperar les conseqüències de la derrota.

Unes conseqüències ben desagradables per a alguns de nosaltres. Uns dies després, junt amb dos amics de la nostra organització nacionalista, ens dugueren a la presó de Mataró i el dijous següent, dia que esperàvem amb impaciència per ser dia de visita i poder veure els nostres familiars, ens traslladaren de bon matí a la Model on, després d'un dia en companyia de delinqüents de tota mena i d'alimentar les xinxes, reines i senyores de l'estança, ens confinaren definitivament al Comedor núm. 1 engruixint el gran nombre de presos que no cabien a les cel.les plenes a vessar.

Uns dies abans de Nadal, els amics dels meus amics aconseguiren que ens concedissin la llibertat condicional, si bé ens havíem de presentar cada

setmana a Auditoria Militar, mentre seguia la tramitació del Consell de Guerra (tots estàvem en edat militar) que se'ns seguia per la nostra participació en els fets i que havia de decidir el nostre futur, futur que no s'aclarí fins a les eleccions del febrer de 1936 amb el triomf electoral de l'Esquerra, prova que la majoria de catalans comprenia el perquè de la revolta, que féu tornar el president Companys de presidi i es sobresegueren les causes pendents.

Per a molts, el que acabo d'explicar els podrà semblar, desprès del que ha passat d'aleshores ençà, com un cel.luloide ranci passat de moda. Crec, però, que els González-Alba, Compte i Bardina, que moriren defensant el CADCI i els qui, donant la cara, es disposaven a lluitar pels drets de Catalunya, els qui sofriren presó o presidi, el president Companys entre ells, es mereixen almenys un record.

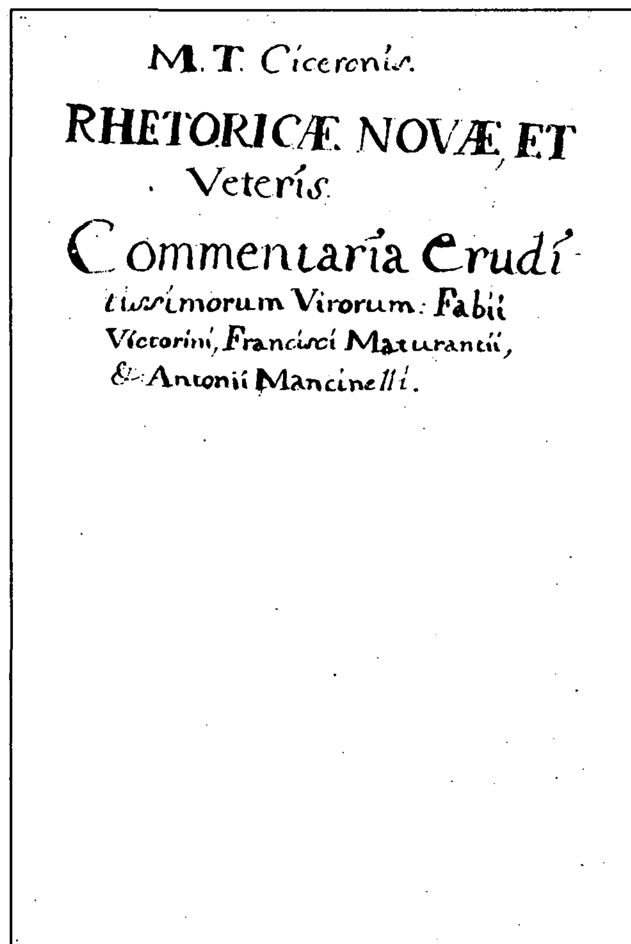
Joan Ballescà i Prat

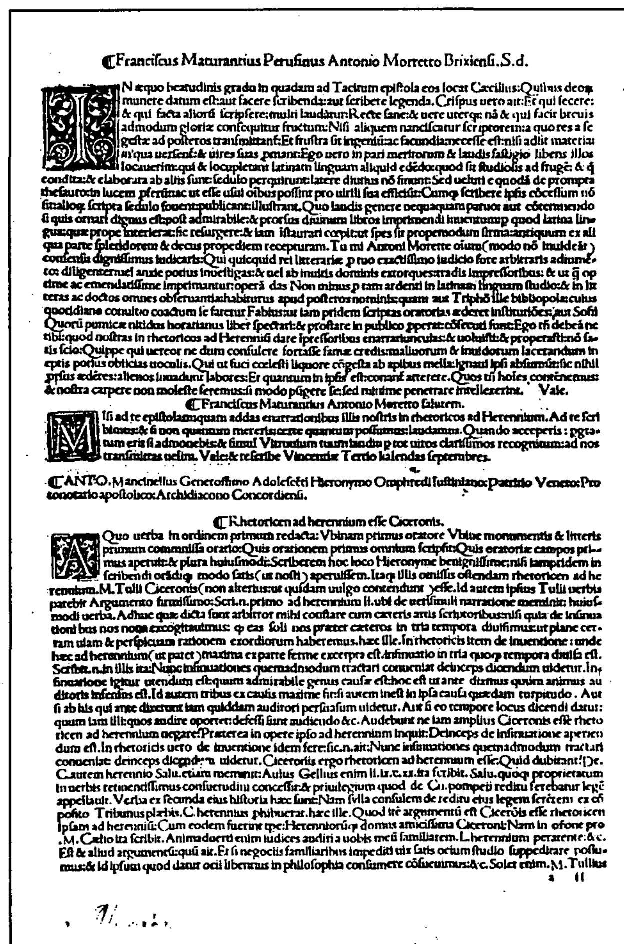
DONACIÓ D'UN INCUNABLE AL MUSEU ARXIU

Als Fulls núm. 40 fèiem constar el nostre agraïment a la Sra. Dolors Matas i Flamerich per la donació de documentació i llibres al Museu Arxiu.

A partir de l'inventari fet, podem fer públic que la donació inclou el llibre *RHETORICAE NOVAE ET VETERIS*, de Ciceró, comentada pels *eruditissimorum virorum Fabii Victorini, Francisci, Maturantii et Antonii Mancinelli*, imprès a Venècia per *Philippo Pincio Mantuano*, amb data 12 de setembre de 1500.

El volum és molt ben conservat, encara que hi manca el relligat original i el primer full. Una part del llibre tampoc no té impreses les lletres capitals.

M. T. Ciceronis.
RHETORICÆ NOVÆ ET Veteris.
Commentaria Eruditissimorum Virorum: Fabii Victorini, Francisci Maturantii, & Antonii Mancinelli.

Franciscus Maturantius Perusinus Antonio Morretto Brixiensi. S.d.

Franciscus Maturantius Antonio Moretto salutem.

ANTO. Mancinellus Generosissimo Adolescenti Hieronymo Omphredi Iustiniano: Patritio Veneto: Protonotario apostolico: Archidiacono Concordiensi.

Rhetoricen ad herennium esse Ciceronis.

L'ARXIU DE POSTALS DEL SR. FRANCESC DE P. ENRICH I REGÀS

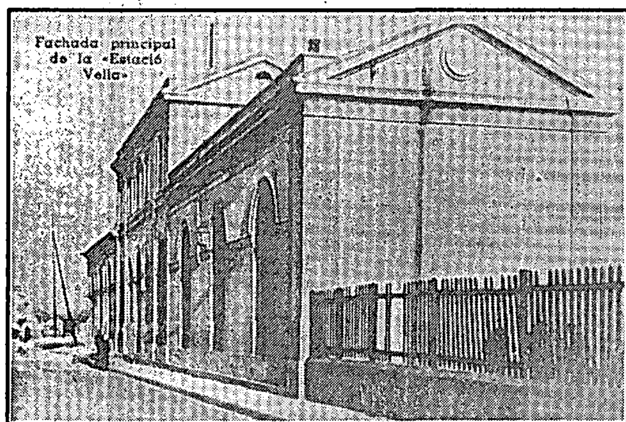
El Sr. Francesc Enrich i Regàs ha fet donació al Museu Arxiu de Santa Maria de la seva col.lecció de postals. És un donatiu important, ja que la col.lecció, única en molts aspectes, és conseqüència de tota una vida de dedicació i esforç i representa el testimoni d'una ciutat esvaïda en el temps.

Podem dir que el Sr. Enrich i Regàs és «un senyor de Mataró», tot i haver nascut a Barcelona l'any 1907 i d'haver-hi viscut els primers anys de la seva infantesa. L'any 1916 va morir el seu pare i, poc temps després, vingué a residir a Mataró, d'on era la seva mare. A Barcelona rebé la instrucció elemental al col.legi dels Escolapis del carrer de la Diputació i a Mataró fou alumne intern del col.legi Salesià, on cursà els estudis corresponents al peritatge mercantil. Acabada l'època escolar entrà a la Caixa d'Estalvis de Mataró, on treballà durant molts anys.

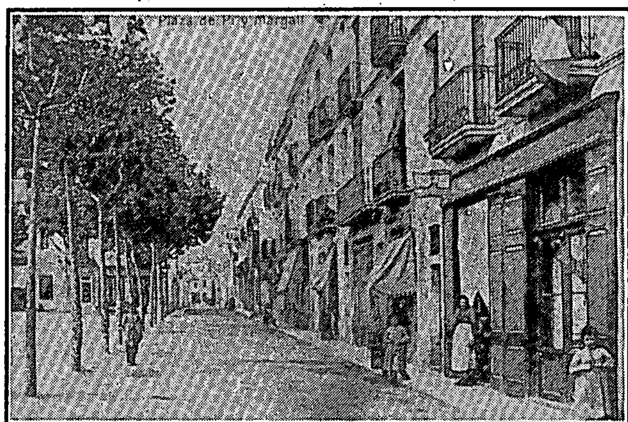
Va escriure des de molt jove. Des de l'any 1925 al 1928 fou redactor del Pensament Marià, periòdic català mataroní, i col.laborador seu fins a l'any 1935.

Després de la guerra civil, des de l'any 1949 al 1953, és redactor del periòdic Mataró, en l'única època de la publicació no intervinguda pel "Régimen vigente". L'any 1953, en ésser confiscada per l'alcalde Emili Albo Franquesa, finalitza la seva intervenció conjuntament amb la pràctica totalitat dels redactors, que no accepten la nova vinculació falangista del periòdic.

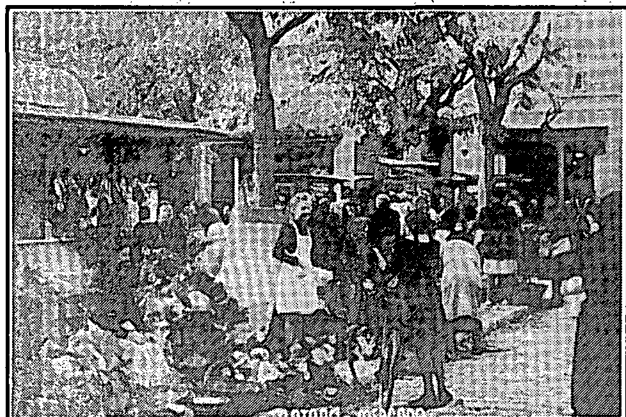
És corresponsal a la ciutat de l'Agència EFE des de 1953 fins a 1968. Cronista corresponsal a Mataró del Diario de Barcelona del 1963 al 1971, on escriu amb el pseudònim Víctor Alaroní. En el mateix període és també corresponsal de la Hoja del Lunes de Barcelona.

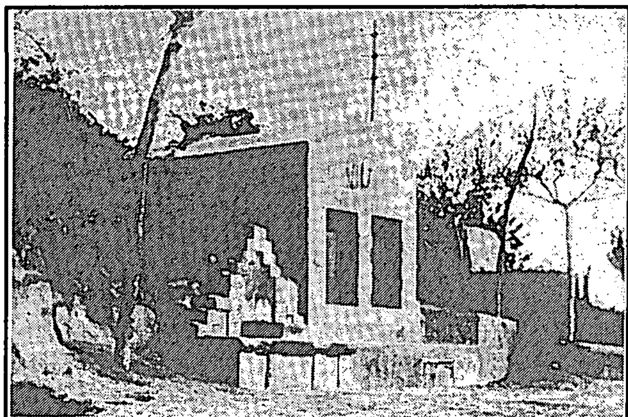
L'estació Vella.
MASMM Col.lecció Francesc de P. Enrich i Regàs.

La plaça de Cuba, aleshores plaça de Pi i Margall (1900?).
MASMM Col.lecció Francesc de P. Enrich i Regàs.

La Plaça Gran.
MASMM Col.lecció Francesc de P. Enrich i Regàs.

La font del Primer de Maig.
MASMM Col.lecció Francesc de P. Enrich i Regàs.

A part de tot això, publica articles als nostres Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria i participa en les Sessions d'Estudis Mataronins.

A més de periodista, el Sr. Enrich és col.leccionista de tota mena de publicacions i documentació mataronina i, especialment, postals i fotografies de la ciutat. Però no és un simple col.leccionista que guarda només per a la seva delectació personal el material que recull i posseeix. Francesc Enrich i Regàs, a més de conservar, documenta i difon. El llibre Mataró: Imatges del primer quart de segle, editat l'any 1986 pel Patronat Municipal de Cultura, n'és un bon exemple.

Actualment resideix a Girona. Però la seva ciutat continua essent Mataró.

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria li agraeix de manera pública la donació. Perquè és un fet exemplar. Perquè la seva col.lecció, a partir d'ara, serà de la ciutat.

L'EXPOSICIÓ DE DIBUIXOS DE MATARÓ DEL SR. MARIÀ RIBAS I BERTRAN

El dia 18 de l'actual mes d'octubre s'inaugurà a l'estatge del Museu Arxiu una exposició de dibuixos del Sr. Marià Ribas i Bertran.

Marià Ribas i Bertran va néixer a Mataró, a la plaça Gran, al cor de la ciutat vella, el 23 de juny de l'any 1902.

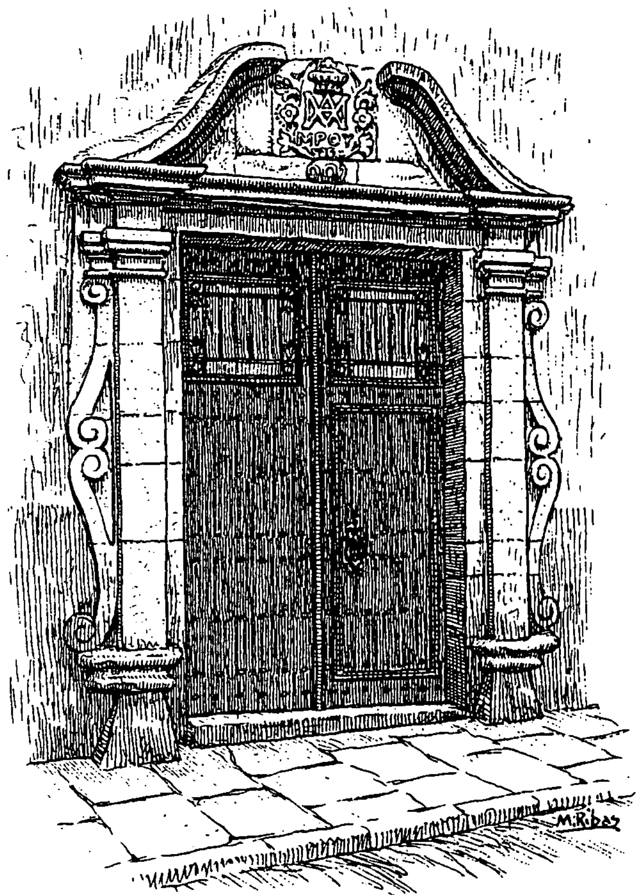
Estudià a Santa Anna, i a l'escola municipal d'Arts i Oficis aprengué dibuix, modelat i pintura.

L'any 1919 ingressa com a delineant al Servei d'Arquitectura del Negociat de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona i col.labora amb Agustí Duran i Sanpere en les excavacions arqueològiques que realitza l'Arxiu Històric Municipal.

L'adveniment de la Dictadura de Primo de Rivera el deixa sense feina a l'Ajuntament, però, ben aviat, entrarà al Servei de Catalogació i Conservació de Monuments Històrics de la Diputació, on treballarà fins a la seva jubilació. El tracte i l'amistat amb el Dr. Bosch i Gimpera i amb els Srs. Josep Colomines, Serra i Ràfols i Albert del Castillo, l'introdueixen ben sòlidament en el camp de l'arqueologia.

Amb capacitat i voluntat infatigables excava i documenta una infinitat de jaciments arqueològics de Mataró i de la Comarca. A la vegada investiga els arxius històrics de la ciutat i publica articles diversos, especialment al *Diari de Mataró*.

El 1930 realitza els treballs preliminars del projecte de restauració del monestir de Poblet. L'any 1933 publica *Notes històriques de Mata* i el 1934 *Origen i fets històrics de Mataró*.

Pel juliol de 1936 aconsegueix l'autorització de la Conselleria de Cultura de l'Ajuntament de Mataró per fotografiar i documentar els edificis religiosos de la ciutat afectats pels fets revolucionaris. Amb la col.laboració de Lluís Ferrer i Clariana, i l'ajut de Julià Gual, podrà recuperar i salvar gran quantitat de documents i objectes, entre ells la partitura original de la *Missa de les Santes*, de Mn. Blanch.

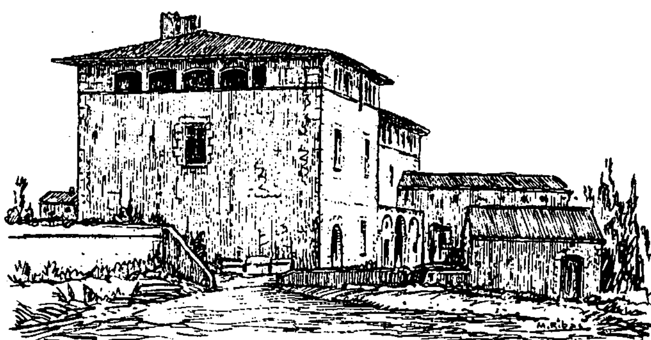
A la fi de 1947 és elegit President de l'aleshores creada Secció d'Història i Arqueologia del Museu Municipal de Mataró. Dels treballs realitzats en aquella època, n'és testimoni la revista *Museu* (1948-1950), la primera publicació periòdica mataronina en català després de la guerra civil. Per aquest únic fet és dissolta la Secció l'any 1950 per un ofici de l'Alcaldia de la ciutat.

El 1948 és nomenat Comissari d'Excavacions Arqueològiques de Mataró per la Direcció General de Belles Arts del Govern de l'Estat. A partir de 1957 serà Delegat d'Excavacions Arqueològiques.

L'any 1949 guanya el premi Rubió i Lluch, concedit per l'Institut d'Estudis Catalans, amb el treball *El poblament d'Ilduro.*

Marià Ribas i un important grup de col.laboradors crearan l'any 1959 la Secció Arqueològica del Museu Municipal, que excava el poblat de Burriac i descobreix la vil.la romana de la Torre Llauder.

Posteriorment treballarà al costat dels Drs. Joan Maluquer de Motes i Pere de Palol a l'Institut d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona, i més

concretament en les excavacions de la ciutat romana de Clúnia, a l'actual província de Burgos.

El 1963 guanya el premi Iluro que concedeix anualment la Caixa d'Estalvis Laietana amb l'obra *Els orígens de Mataró.*

És membre Corresponent de la Fundació Bosch i Cardellach de Sabadell i de l'Institut Arqueològic Alemany de Berlín. Des del 1975 és Membre d'Honor del Patronat del Museu Comarcal.

Marià Ribas, des de la seva primera joventut, a més d'excavar i documentar jaciments arqueològics i de fer investigacions històriques, aplega i recull informació de la seva ciutat. Dibuixant excel.lent, plasma sobre el paper imatges mataronines i confecciona les fitxes que formen l'exposició.

Els dibuixos de Marià Ribas i Bertran ens ofereixen la seva visió de la ciutat, d'un Mataró avui molt diferent, però que queda en el record. I són realment documents històrics.

VIII SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS

Les comunicacions presentades a la Sessió que tindrà lloc el dissabte, dia 19, d'aquest mes, són les següents:

Nota sobre els treballs de restauració de la porta de migjorn de l'oppidum ibèric de Burriac, de Rafael Esteban, Josep Garrido, Jaume Turà i Joan Turà.

Noves aportacions a l'estudi de les necròpolis alto-medievals del Maresme, de Joan Francesc Clariana i Roig.

El culte a Sant Martí de Tours en el Maresme durant el Pre-romànic i el Romànic, de Joaquim Graupera i Graupera.

Estudi del comunidor de Sant Pere de Riu, d'Enric Juhé i Corbalan i Cristina Martí i Ribas.

La batalla de Lepant en la poesia del segle XVI, en relació amb La singular... de Joan Pujol, de Jaume Vellvehí i Altimira.

Documentació sobre l'ermita de Sant Simó, de Josep Colomer i Busquets.

La pesta (1652-1653) a la parròquia de Sant Andreu de Llavaneres, de Lluís Albertí i Francesc Xavier Vergés.

T'estimo, de Francesc Costa i Oller.

Puntualització sobre la instrucció i l'ensenyament a Mataró en el segle passat: Notícia d'un internat, d'Antoni Martí i Coll.

Un projecte frustrat de Miquel Garriga i Roca a Vilassar de Dalt, de Josep Samon i Forgas.

Visió del món que ofereixen els llibres de lectura (1905-1909) del P. Josep Guañabens, de Joan Florensa i Parés.

Les Brigades Internacionals a Mataró (1938), de Josep Xaubet i Vilanova.

Els mataronins exterminats als camps nazis, d'Agustí Barrera i Puigví.

El Nacionalisme musical de F. Pedrell: Por nuestra música i les seves polèmiques, de Francesc Cortés i Mir.

NOTÍCIA DE DONATIUS REBUTS

Volem destacar l'aportació de documentació diversa feta al Museu Arxiu de Santa Maria per la família Vives Aznar, i la donació de la col.lecció de la revista El Maresme feta pel Sr. Esteve Martorell.

ESTUDIS

La introducció del cristianisme a les comarques litorals de Barcelona al segle IV va lligada a sant Cugat, mercader africà, elogiat i documentat a la fi del mateix segle pel poeta Aureli Prudenci.

La notícia de les Santes Juliana i Semproniana, patrones de Mataró, ve justificada per la seva vinculació a Sant Cugat i la tradició secular al monestir de Sant Cugat del Vallès.

Partint d'aquests tres personatges, Marià Ribas i Bertran, mestre d'arqueòlegs i historiadors mataronins, introdueix l'estudi d'antics testimonis cristians a la ciutat i el terme, i molt més concretament del temple de Sant Cugat de Traià.

TRES HISTÒRICS PERSONATGES I EL CRISTIANISME A ILURO

L'estudi dels primers temps del cristianisme a Iluro presenta moltes dificultats, sobretot perquè encara no s'ha excavat una part molt important del subsòl, excavació que potser permetria de solucionar problemes i qüestions no resoltes.

Però és un fet cert que, quan tot just comencen les primeres clarors del segle IV, un gran personatge, sant Cugat, emprèn l'activa missió d'evangelitzar la Laietània i, per tant, podem pensar que a partir d'ell la presència del cristianisme a Iluro repercutí poderosament en els seus moradors.

Molts segles després, a la fi del segle XVII, l'apassionant descobriment de la notícia divulgada al llibre dels *Feyts d'Armes de Cathalunya*, de Bernat Boades, que esmenta, sense mostrar detalls convincents i sense tenir atenció a la severitat històrica, l'existència de dues donzelles, filles d'Iluro, de nom Juliana i Semproniana, convertides al cristianisme per sant Cugat, també trasbalsà els mataronins.

Immediatament, arqueòlegs i, en més escala, historiadors, sense regateig d'erudició, en grans articles i llibres sencers reconstruïren amb narracions d'inspirada literatura les escenes més palpitants de la vida i del martiri de les dues santes, martiritzades, igual que el seu mestre sant Cugat, al *Castrum Octavianum*, avui Sant Cugat del Vallès, l'any 304, en la persecució de Dioclecià.

A mitjan segle XIX, enmig d'un ambient eufòric promogut especialment per brillants oradors, amb eloqüents parlaments plens de frases brillants d'ampul.losa fantasia, que el poble sensible assimilà, pletòric d'entusiasme cristià, després d'un plebiscit popular Juliana i Semproniana van ésser declarades patrones de Mataró.

Però fa una cinquantena d'anys que la investigació històrica comprovà que el llibre de Bernat Boades, acabat d'escriure el 1420, segons constava en l'original, no era sinó una falsificació, deguda al discutit historiador Fra Joan Gaspar Roig i Gelpí, feta per allà l'any 1673. Devem aquesta notícia al documentat historiador Miquel Coll i Alentorn, publicada en *Els nostres clàssics*, volum I, Barcelona 1948.

Acceptada la falsificació del llibre dels *Feyts d'Armes*, hem de plantejar-nos una nova qüestió. Ignorem en quines fonts es basà Roig i Gelpí per afirmar que les dues santes eren filles d'Iluro, donant a conèixer una novetat fins aleshores ignorada. No sabem, per tant, si la notícia és digna de crèdit o si és una falsedat. Els documents historiogràfics i els arqueològics de l'època guarden un silenci absolut sobre el tema.

Els testimonis arqueològics dels primers anys del cristianisme, tot i ésser força eloqüents, no han donat cap lligam amb la informació de Roig i Gelpí.

Per tant, sense intenció de complicar les coses, no insistirem a trobar el desllorigador del que ara és confós, encara que pensem que potser un dia s'aclarirà.

Hi ha, però, altres testimonis de les santes Juliana i Semproniana a Sant Cugat del Vallès. Sobretot el fet de la conservació de les despulles de llurs cossos des dels primers segles, guardats i venerats en el propi monestir, constant sempre en els antics inventaris de relíquies sagrades. També l'himne personal del breviari gòtic, la notícia d'una taula iconogràfica avui desapareguda, l'al.lusió que fa la missa de *palmes de les santes màrtirs Juliana i Semproniana*, referida per Riber en els *Sants de Catalunya*. Podríem allargar extensament la relació de cultes tributats a les Santes, però ens allibera d'aquesta feina l'interessant treball *Testimonis del culte de les Santes Juliana i Semproniana en el monestir de Sant Cugat del Vallès i a Mataró*, publicat pel documentat historiador mataroní Lluís Ferrer i Clariana.

I, a més, no podem oblidar el relleu preciosament compost i treballat, d'una elegància històrica impressionant, que es troba en l'urna d'argent repujat, del segle XIV, que guarda les sagrades despulles de sant Cugat. No és arriscat de suposar que les santes Juliana i Semproniana deurien tenir una més destacada participació personal en aquells moments de tràgica realitat històrica, ja que els seus noms han perdurat al llarg dels segles entre nombrosos màrtirs que quedaren anònims, i per la significació que es donà al referit relleu, en ésser tan sols elles dues les protagonistes de donar sepultura al cos del seu mestre, entenent que no l'abandonaren en els greus moments de la seva vida ni en la mort. L'artista del relleu les representà com dues delicades figures femenines, vives i fortes, en vigílies del seu gloriós martiri.

Al lloc ocupat avui pel monestir de Sant Cugat del Vallès es situa la fortalesa coneguda amb el nom de *Castrum Octavianum*. Al mateix lloc, durant la dominació franca ja existia un monestir, nucli de població, amb privilegis atorgats pels reis francs, i cremat en una incursió musulmana. L'any 878 consta documentalment l'existència d'una *domus* de sant Cugat i sant Feliu al lloc dit *Octavianum*, nom que equivocadament es creia referit a l'emperador romà del mateix nom, però que l'arqueologia, després del corresponent descobriment, determinà que corresponia a la situació del vuitè mil.liari de la via romana de Barcino, la que anava del Pirineu a Tarragona.

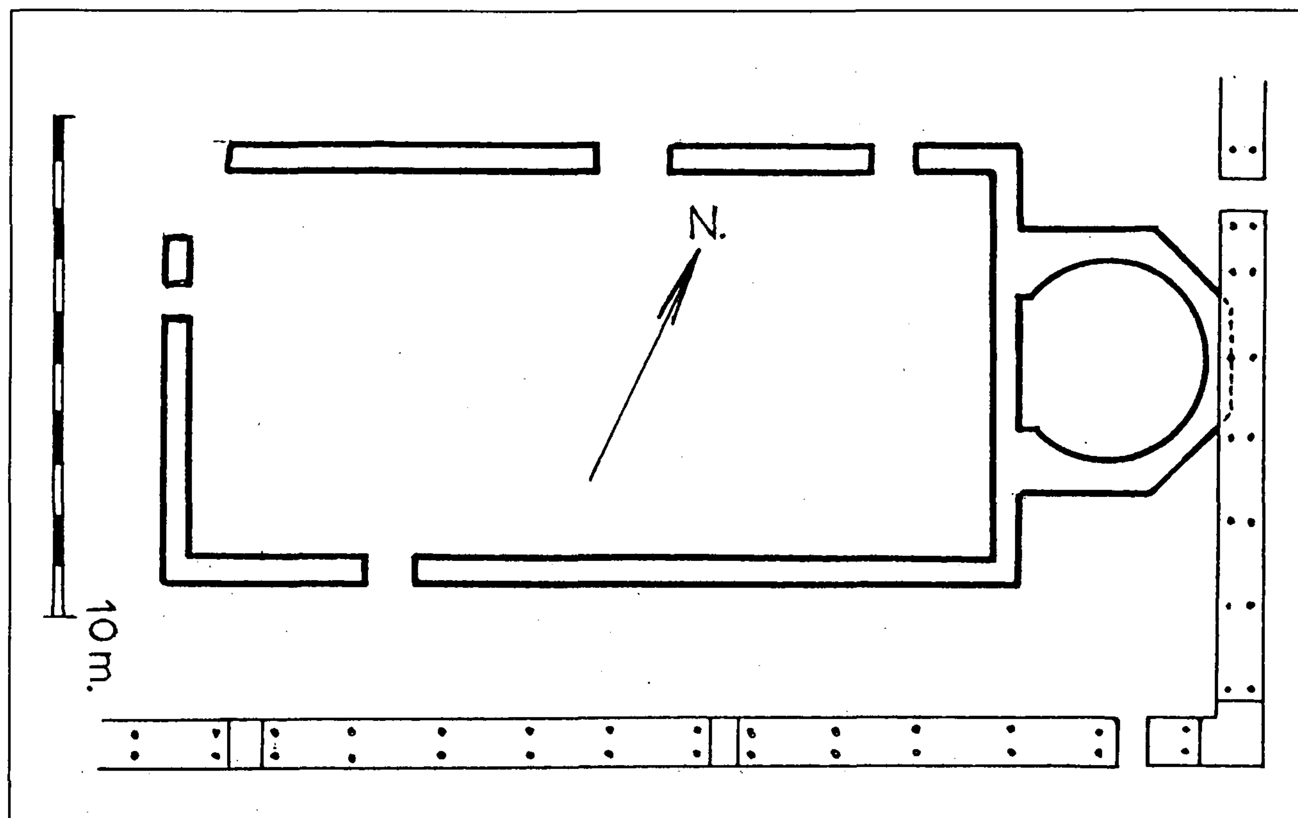
L'any 1927 van fer-se unes indispensables obres de consolidació d'unes ales del claustre del monestir que amenaçaven ruïna. Aprofitant el moment, van efectuar-se unes prospeccions que descobriren interessants vestigis d'edificacions romanes i d'època posterior. Seguidament la Secció d'Arqueologia de l'Institut d'Estudis Catalans hi realitzà unes excavacions de notable envergadura, dirigides pel competent professor Dr. Pere Bosch i Gimpera. La importància de les primeres troballes obligà ampliar l'excavació al centre del claustre i altres punts del monestir, com l'interior de l'església. L'aparició d'alguns murs de fins a dos metres d'espessor i la interpretació de la planta d'un edifici quadrangular, amb torres, de molta solidesa, s'atribuí a una obra militar, que probablement fou la fortalesa octaviana, que degué conservar-se fins a l'Alta Edat Mitjana.

Les excavacions deixaren a la vista nombrosos vestigis, barrejats, de construccions d'èpoques antigues diferents, i murs de molta solidesa, compostos de carreus ben escairats i pedres colrades, de tonalitats agrisades. Recordem les excavacions com si el temps no hagués passat, per haver-les contemplat diverses vegades, en un ample marc d'autèntica grandesa.

Entre els materials que s'hi descobriren destaca la ceràmica romana de diverses classes i la sigil.lata del segle I de la nostra Era. Al centre del claustre es localitzaren vestigis d'edificacions atribuïdes al monestir del segle IX, destruït per una incursió musulmana. De gran interès fou la troballa dels

Les santes Juliana i Semproniana donant sepultura al cos de sant Cugat. Detall del relleu en argent repujat (segle XIV) de l'urna que guarda el cos del Sant. Dibuix: Marià Ribas i Bertran.

Planta de la basílica paleocristiana situada en un angle del claustre del monestir de Sant Cugat del Vallès. Possiblement va ésser aixecada en el lloc del martiri de sant Cugat i de les santes Juliana i Semproniana. Dibuix: Marià Ribas i Bertran.

fonaments d'una basílica paleocristiana, de planta quadrangular i amb absis visigòtic amb planta de ferradura, que probablement fou construïda sobre el mateix lloc on fou martiritzat sant Cugat i després, interpretant l'abans esmentat relleu de l'urna, les santes Juliana i Semproniana.

Les referides excavacions foren realitzades entre els anys 1927 i 1932 i confirmaren l'antiguitat del culte del sant i la seva continuïtat, amb característiques monàstiques. La tradició i antigues fonts literàries, com la *Passió de Sant Cugat*, del segle VII, confirmen que el *Castrum Octavianum* fou la fortalesa romana on sant Cugat sofrí martiri l'any 304.

El poeta Aureli Prudenci ho garantí a finals del segle IV. L'enterrament del sant seria en la proximitat de la fortalesa i seguidament una gran quantitat de sepultures cristianes s'agruparen al seu entorn; no és pas exposat de creure que hi figuressin també les de les santes Juliana i Semproniana. Durant les excavacions ja esmentades foren descobertes moltes sepultures cristianes en el claustre, en els contorns i a l'interior de la basílica paleocristiana, i a les ales del claustre que foren excavades.

L'entrada del cristianisme a Iluro és difícil de precisar. Les necròpolis que acostumen a donar una explícita informació en els anys anteriors a l'edicte de Constantí, l'any 313, mantenen després un silenci arqueològic impenetrable. Els enterraments són modestos i senzills, sense cap objecte que distingeixi si són cristians o pagans.

Però no dubtem pas que el cristianisme entrà a Iluro en algun moment del segle IV, potser en els seus primers anys, i que dintre del mateix segle s'estengué a la ciutat i a les vil.les rurals de la rodalia. Al segle V el país era ja absolutament cristianitzat, fet apreciat en la vida i costums.

Tot i amb això, una mostra de gran valor històric, trobada en l'àrea de la basílica de la vila romana de la Torre Llauder, pot remuntar-se a un temps anterior a l'edicte de Constantí, quan els símbols dels objectes eren copiats del paganisme, però donant-los un significat cristià que no podia ésser comprès pels pagans. Ens referim a un fragment de vas que com a única decoració presenta una àncora, que ve a simbolitzar l'esperança en la vida futura; quan s'hi afegia el pal travesser s'interpretava la creu. La troballa pot considerar-se com a document

de gran valor històric, indicatiu que el cristianisme podia haver entrat a Iluro a finals del segle III.

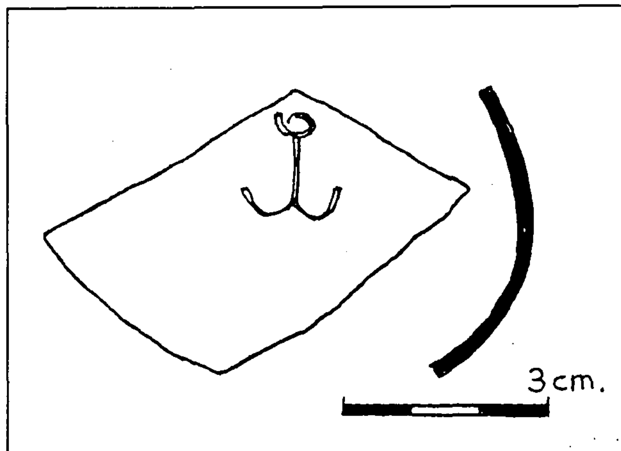
L'art cristià a Iluro és abundant en ceràmica decorada i en llantietes, que solen combinar diversos motius que es repeteixen, incloent a vegades emblemes cristians o una creu decorada per dintre. El conjunt més nombrós de troballes pertany a les vil.les rurals que, per estar situades escampades al camp, permetien als cristians de celebrar les seves reunions sense ésser vistos i lliures de vigilàncies. És un fet que hem anat observant en totes les nostres excavacions i que clarament podem confirmar.

Altres excavacions realitzades en diferents llocs de la ciutat medieval de Mataró també han donat bons resultats en ceràmica paleocristiana, però en menys intensitat. Creiem, però, que en futures excavacions podran multiplicar-se i, per què no, fins i tot anar acompanyades de restes de construccions que podrien confirmar que l'aparició del cristianisme va ésser simultània a la ciutat i a les vil.les rurals.

Però és a l'entorn de dues capelles o ermites forànies, Sant Martí de Mata i Sant Cugat (o Sant Jaume) de Traià, on poguérem observar amb claredat el rastre que deixà el cristianisme. Insignificants restes, quasi totalment perdudes, d'unes vil.les romanes i unes sepultures que ja havien estat excavades en un reduït sector, on hi havia abundants pedres escampades de les parets desfetes i fragments de terrissa, ens conduïren a realitzar unes prospeccions superficials que, a mesura que avançaven, tenien major importància. En aquestes activitats, hi contribuí amb entusiasme l'amic inseparable Lluís Ferrer i Clariana. Iniciàrem els treballs amb el nostre esforç personal; ben aviat, però, es complicà la feina i ens veiérem obligats a recórrer a l'ajut d'algun obrer més resistent que nosaltres.

En totes dues prospeccions es descobriren restes de construccions, fins llavors amagades, d'època romana republicana, continuades amb altres d'època imperial, pertanyents a les vil.les esmentades, damunt de les quals es superposaven interessants panys de paret i fonaments d'uns reduïts temples paleocristians en un interessant nivell que formava un estrat d'abundants i diversos materials i objectes, marcant una fase en què el poble tenia recursos limitadíssims i era obligat a frenar les aspiracions per al millorament de vida.

Hem pluralitzat referint-nos tant a Sant Martí de Mata com a Sant Cugat de Traià perquè les excavacions van presentar-se amb idèntiques característiques, donant a entendre que les construccions antigues s'efectuaren simultàniament, al mateix temps, i probablement pels mateixos obrers. Les excavacions ens van aclarir també que els primers cristians improvisaven els temples en alguna de les dependències de les vil.les, segons ho deduírem per la presència d'unes sitges aprofundides al terreny, que encara contenien abundants residus de productes vegetals de la pròpia terra; per això podem creure que havien utilitzat els graners o magatzems com a llocs de reunió i de celebració d'actes religiosos. Dintre del segle IV, als mateixos compartiments, aixecarien noves i sòlides parets de pedra i erigirien els dos temples.

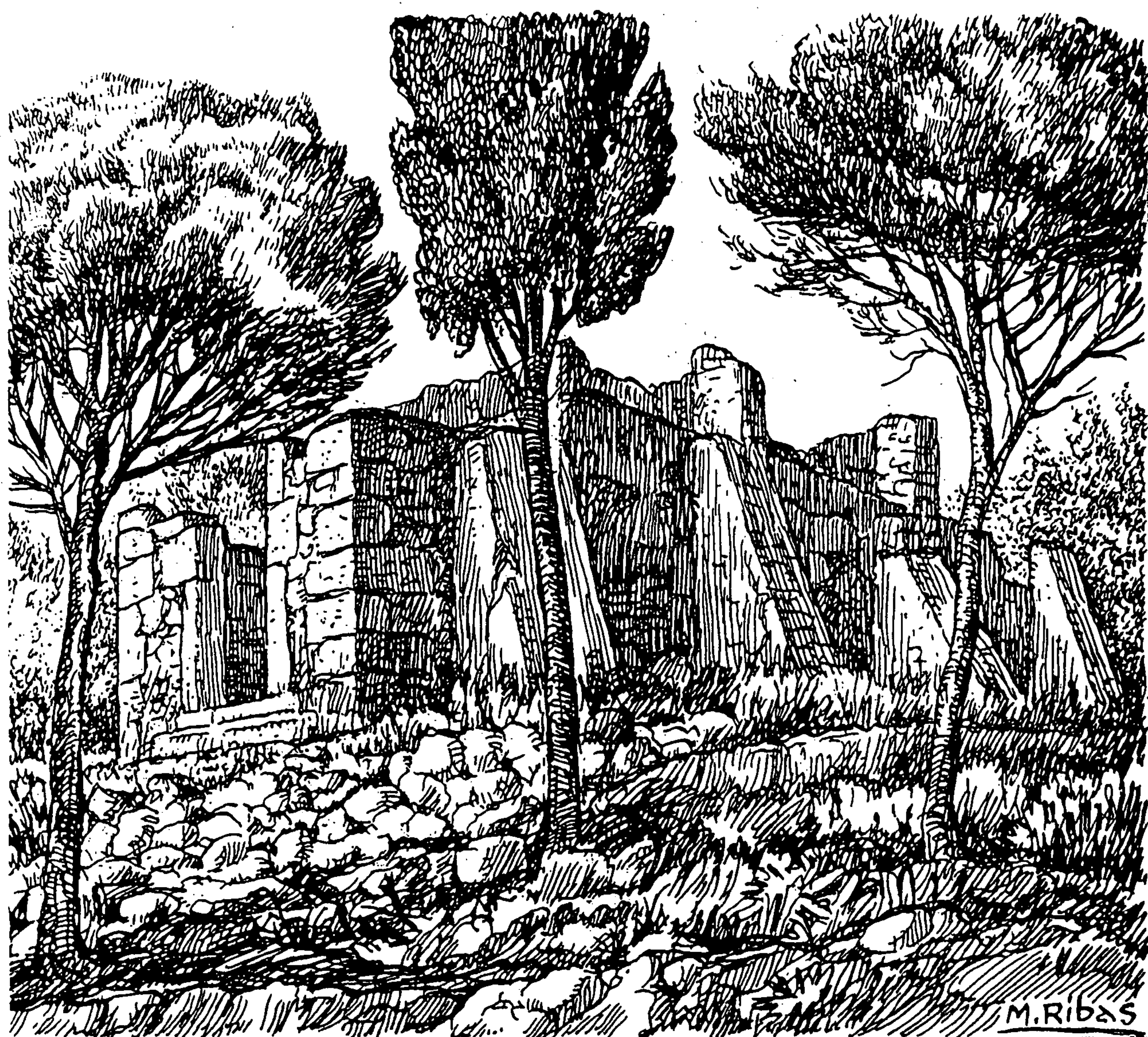
Fragment de ceràmica fina, de pasta negrosa, trobat en l'excavació de la vil.la romana de la Torre Llauder. Dibuix: Marià Ribas i Bertran.

Segons el nostre punt de vista, per la seva situació geogràfica i emplaçament, els dos temples no varen perdre mai la seva finalitat religiosa, encara que no s'alliberaren de les tràgiques destruccions motivades per les successives invasions de la comarca i que, en conseqüència, foren arrasats.

A partir del segle IX es reedificaren. Un estrat de gran interès, amb abundant material, assenyala la transformació dels temples i un important canvi històric local. Amb els anys foren refets o restaurats diverses vegades. Desfigurats i sense estil propi han arribat als nostres dies.

El temple de Sant Martí, des de temps immemorial és propietat de l'església. El seu historial va lligat amb el de la ciutat. En cert moment fou parròquia, després sufragània de Santa Maria. Avui conserva el culte, encara que molt reduït.

El temple de Sant Cugat no tingué la mateixa sort. De propietat particular, sofrí moltes deficients

Estat actual de les ruïnes del temple de Sant Cugat de Traià, avui terme d'Argentona, però d'antic terme de Mataró. Dibuix: Marià Ribas i Bertran.

reconstruccions que progressivament debilitaren la pròpia estructura constructiva, i fins i tot, modernament, va perdre la tan significativa advocació de sant Cugat, substituïda per la de sant Jaume apòstol. Ignorem la causa, però pensem que ho va ocasionar el desconeixement del valor de l'antiga advocació, el nou atractiu de sant Jaume, i sobretot la coincidència de la festivitat dels dos sants al mateix dia. El temple és avui un conjunt de miserables ruïnes.

Ens plauria de saber en quina època fou dedicat el temple de Traià a sant Cugat, el gran personatge històric que portà el cristianisme a la comarca, que fou protagonista de la conversió al cristianisme de Juliana i Semproniana. Voldríem creure que el temple de Traià hagués estat també testimoni viu del record de les dues Santes patrones de Mataró. Sempre serà una incògnita, perquè les desfetes ruïnes han perdut el llenguatge.

Referent al final del temple de Traià copiem del llibre *Argentona històrica*, de F. Carreras i Candi *... poden calificarse de providencials les circunstàncies que mediaren á son enrunament. Cinch ó sis anys feya, que Sant Jaume, per les males qualitats de sa construcció, amenaçava caure en dia de fort vent, segons ho pronosticavan grosses*

esquerdes en ses parets. Reduhida, ab tal motiu y pel perill subsegüent, la funció religiosa, á un senzill rosari resat de portes enfore, feu minvar rápidament la festa ó aplech, de tal manera, que havia quasi desaparegut del tot en 1881. En aquest estat de inevitable enderrocament si no's procurava repararla prompte, aguantá alguns anys en peu, fins el 9 de Setembre del precedentment citat. Son derrer propietari, C... de F..., se feu construir una tomba en lo cementiri de Barcelona y havent mort la vigilia, anava á esserhi enterrat aquella tarde. Ell rompia la consuetut de les darreres generacions de la família F... d'ésser sepultats en dita capella.

Eran dos quarts de sis de la tarde d' un dia núbol que no's movia una fulla. De sobte, fort terratrèmol cridá l'atenció envers Sant Jaume á tots los vehins de Trayá, los qui, assombrats al aclarirse la polsaguera que la voltava, vegeren per terra, per a sempre mes, á la modesta capella y en aquella matexa hora de quarts de sis, C... de F... era enterrat en lo cementiri de Barcelona.

Després d'aquesta notícia de Carreras i Candi volem afegir el nostre punt de vista respecte al resultat de les excavacions. La prospecció mostrà amb certa claredat la vella construcció d'un petit temple de planta quadrangular, orientat de llevant a ponent, amb portal d'entrada en la paret lateral del costat migdia, construcció pertanyent al període paleocristià, completada amb l'ampliació d'un absis a l'extrem de llevant, possiblement del període visigòtic. El temple fou aixecat al damunt de les restes d'una vil.la romana i l'absis sobre terreny ferm, rocós. Nau i absis quedaven separats per un arc toral, del qual trobàrem les dovelles, de bona pedra i ben treballades. La nau fou coberta amb volta, d'obra de rajoler, molt prima, i a partir d'aquest nivell, les parets eren d'espessor molt reduïda, formades amb materials deficients, i aguantaven una teulada a dos pendents. No cal dir que aquesta part alta de l'edifici corresponia a una restauració relativament moderna, potser l'última de totes les que s'efectuaren des del segle IX. Al segle XVII es realitzà una reconstrucció d'envergadura, regruixant al doble la paret lateral del costat migdia, quedant aparedat l'antic portal d'entrada i assegurades les parets del voltant amb una sèrie de sòlids contraforts; s'obrí un nou portal d'entrada al centre de la paret del costat de ponent.

L'anàlisi constructiva de l'edifici i probablement l'estat d'un cert abandó, fa comprensible l'esfondrament de la part més debilitada, o sigui, la teulada i la volta de la nau.

En les proximitats del temple foren excavades unes sepultures de tègules d'època romana i, a més, veiérem les restes d'unes altres que havien estat destruïdes. Dels segles IX al XII són unes sepultures antropomorfes, construïdes en terreny ferm, a dintre i a fora del temple, sepultures que indiquen l'inici d'un petit cementiri, que fou continuat amb altres tombes del temps medieval i que s'utilitzà fins al segle passat.

Després d'haver comentat aquesta realitat, una llambregada retrospectiva ens permet de veure l'històric temple de sant Cugat, present en el pintoresc paratge de Traià durant una tongada de segles, com un solitari i humil anacoreta petrificat, abatut pel pes de la vellúria. Quedaren les seves despulles abandonades de tothom, entre alzines i pins escampats, i pel seu damunt i voltants es formà com un vel de verdor, amb herbes i plantes nascudes per pròpia voluntat, escampant arreu la deliciosa flaire boscana, que unida al mai no parar del cant dels ocells, produeixen una guspira de dolçor al dolorós espectacle.

Marià Ribas i Bertran

El cas particular del veïnat del Sant Crist, avui terme de Cabrils, i d'antic terme i parròquia de Sant Genís de Vilassar de Dalt, el seu origen, els seus masos i homes sota jurisdicció del monestir de Sant Pol del Maresme, i les seves estructures dominicals entre els segles X i XIV, són analitzats per Pere Benito i Monclús, llicenciat en història medieval.

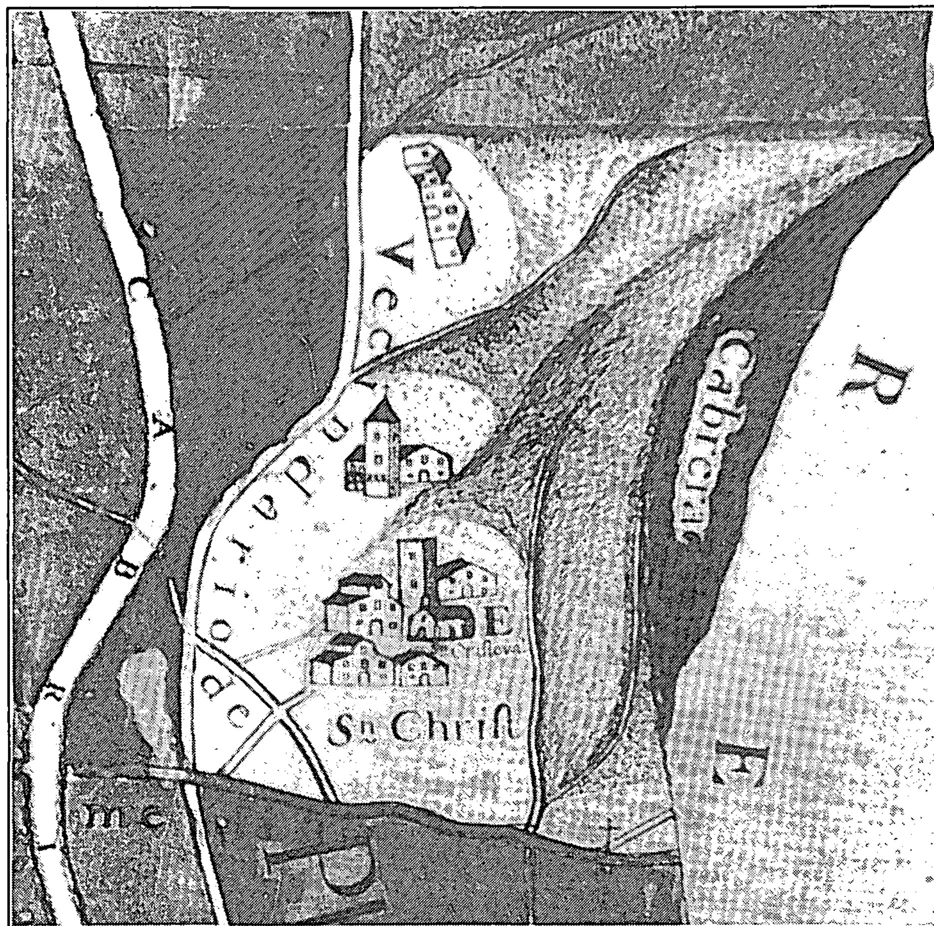
L'estudi concret del veïnat ens introdueix, i és indicatiu, de la situació de la pagesia de la part de la nostra comarca, compresa dintre dels límits del Bisbat de Barcelona, en aquella època.

ELS HOMES DE SANT POL DEL VEÏNAT DEL SANT CRIST.

GÈNESI, EVOLUCIÓ DE L'HÀBITAT I ESTRUCTURES DOMINICALS D'UN ANTIC VEÏNAT DE VILASSAR.

Fins a la seva adscripció l'any 1823 al terme del recentment creat municipi de Cabrils, el veïnat del Sant Crist s'havia mantingut com a entitat diferenciada respecte als dos altres veïnats que conformaren l'antic terme de Vilassar. En la *Descripción topográfica del lugar i término de San Ginés de Vilassar*... de l'any 1777 hi són grafiats els masos del Sant Crist amb territori propi, adscrit i diferenciat cromàticament del de Cabrils. Així mateix, en el *Estado alfabético del vecindario de Cabrils de la parroquia de San Ginés de Vilassar*... que figura al dors del mapa, confegit en base al *Real Apeo* de 1770 amb l'objectiu de quantificar les rendes que els veïns de Cabrils aportaven a la parròquia de Sant Genís per tal de demanar l'erecció d'una nova vicaria autònoma, no hi consten els veïns caps de casa del Sant Crist (1). Els masos que aleshores integraven el veïnat eren can Vives, ca l'Amat, can Carbonell, can Saura, can Vehil, can Roldós i can Casals. Des de la documentació protocol.lària més antiga fins als assentaments dels registres sacramentals, els membres de les successives generacions d'aquestes famílies apareixen sempre designats amb el cognom seguit de l'apel.latiu amb valor topogràfic *del Sant Crist*, com a marca diferenciadora dels veïns de Cabrils (2).

El veïnat del Sant Crist és un cas de poblament reduït que, amb un estancament demogràfic secular i amb una relativa proximitat a altres entitats de població més dinàmiques (el veïnat de Cabrils i el de Mar als segles XVII i XVIII), manté la seva pròpia identitat fins al segle XIX. En aquest treball intentem de plantejar com aquesta identitat del veïnat no fou un simple resultat de la geografia del poblament, de la consciència dels seus habitants que els separava una certa distància física de Cabrils o de Cabrera, o de la identificació amb un centre de culte. L'objectiu de l'article és descobrir la dimensió sòcio-econòmica d'aquest fet diferencial, dimensió que cal remuntar al moment d'estructuració de la propietat de la terra, dels masos i dels homes als segles X-XI. Des d'aleshores, el fet que marcà més profundament la petita comunitat pagesa del Sant Crist, que orientà la seva solidaritat veïnal, fou la dependència personal i al.lodial del monestir benedictí de Sant Pol del Maresme. En segon lloc, plantejar com aquesta específica estructuració dominical partí d'una herència anterior que la possibilità, una herència que es remunta a l'època romana i als segles de transició. Com que per a aquesta etapa anterior al segle X només disposem de dades arqueològiques, escasses i fragmentàries, d'època romana o, com a molt tard, baix imperial, i aquestes ens parlen bàsicament de les estructures d'hàbitat, intentarem de relacionar la conformació del poblament del veïnat en aquests segles amb la posterior estructuració de la propietat, des d'una

El veïnat del Sant Crist segons la *Descripción topográfica del lugar i término de San Ginés de Vilassar*, de l'any 1777.

perspectiva comparativa amb el nucli d'hàbitat més proper, Cabrils. Aquest article és en bona mesura una aproximació als orígens del veïnat sobre una base empírica pobra, com ho és en general la dels segles tardo-romans i alto-medievals; moltes de les idees que s'hi exposen són, per tant, necessàriament conjecturals.

EL VEÏNAT DEL SANT CRIST EN EL SI DE LA JURISDICCIÓ DE VILASSAR.

La divisió polític-administrativa local, que es consolida a partir del segle XI amb el procés de feudalització, sembla haver tingut uns orígens tardo-romans. En general, les jurisdiccions derivaven d'antics districtes castrals pre-feudals, governats pels agents de l'autoritat comtal, que es privatitzen al segle XI i que solen correspondre a àrees d'una certa coherència geogràfica. També és plausible la hipòtesi que aquests districtes castrals haguessin sorgit de la disgregació dels antics territoris rurals de les ciutats romanes, articulats al voltant de les vil.les urbanes perifèriques més importants o les torres de defensa baix-imperials. Al Maresme el procés iniciat al segle III conduiria a la disgregació del territori rural d'Iluro en unitats menors o *villae*, que amb el temps serien associades a termes o àrees naturals d'influència, i que serien els que apareixen vagament en la primera documentació medieval (3). La divisió polític-administrativa resultant d'aquest procés obeí a una lògica d'ordenació de l'espai des del pla. El pla fou concebut com a lloc central on radicaven els dos elements naturals de riquesa, l'aigua i la terra fèrtil; la muntanya era l'espai perifèric que calia adscriure a les vil.les centrals del pla. Per això, al Maresme hom ha tendit més a utilitzar les carenes i els turons que els torrents i les rieres com a termeners, i per això també, els territoris naturals han vingut definits pels límits de les conques hidrogràfiques.

En el cas de Vilassar, però, hi foren adscrits dos territoris que no formaven part de la seva vall natural; un sector del vessant vallesenc de la Serralada Litoral, encara avui part integrant del seu terme municipal (4), i la vall de Cabrils. A la venda de les franqueses de Sant Vicenç feta pels comtes Berenguer i Guisla a Guadal l'any 1025, es descriuen vagament els límits del territori que posteriorment correspondrà a les jurisdiccions d'Argentona i Cabrera. Els termes que descriuen les afrontacions sud-occidentals de les franqueses són imprecisos i ambigus ... *sicut distant ipsas arenas de Cabrilios, usque ad ipsam heram de Miray, sive ad ipso puio de Sadalegs*... (així com es diferencien els arenys de Cabrils, fins a l'era de Mirai, i fins al puig de Céllecs). Però, en canvi, és significatiu que quan seguidament es relacionen les esglésies que són incloses dins del circuit, no s'esmenten ni la de Santa Creu de Cabrils, ni la del Sant Crist. Una lectura en negatiu del document sembla revelar la vinculació primerenca d'ambdues esglésies i els seus veïnats al terme jurisdiccional de Vilassar (5).

GÈNESI, EVOLUCIÓ DE L'HÀBITAT I ESTRUCTURACIÓ DE LA GRAN PROPIETAT AL VEÏNAT.

El poblament de la major part d'aquests territoris naturals que posteriorment s'ordenaran en unitats polític-administratives, es remunta al procés de romanització (s. I a.C.-I d.C.) que al Maresme suposà l'abandó de l'hàbitat enturonat i fortificat per part de la població ibèrica autòctona i la seva instal.lació a les terres fèrtils del pla. L'estudi de Marta Prevosti posa de relleu com l'hàbitat clàssic de les vil.les, ja al segle I d.C., s'estén pel pla, amb una densitat creixent a mesura que ens apropem a la Via Augusta i davallem d'altitud per la faixa de terres de l'andana litoral (6). En cadascuna de les valls sobresurt pel seu dinamisme econòmic -relacionat sovint amb una posició geogràfica estratègica- una vil.la que imprimeix l'orientació global del seu territori d'influència, tot esdevenint centre de mercat i, paral.lelament, centre religiós i polític-administratiu. No posseïm evidències arqueològiques d'aquest procés (7), però aquest sembla haver estat el cas de la major part de vil.les que durant els segles V, VI i VII adaptaren les seves dependències al culte cristià i derivaren en les futures capelles de veïnat (Santa Creu de Cabrils, Sant Crist, Santa Helena d'Agell, Santa Anastàsia de Premià) o esglésies parroquials (Sant Feliu de Cabrera, Sant Genís de Vilassar, Sant Pere de Premià) (8). La dimensió del poblament, la importància econòmica de les explotacions i altres factors, significaren per a aquests nuclis centrals d'hàbitat, dominats pel temple cristià, una major o menor adaptabilitat al canvi, a la transformació de les seves estructures. En aquest sentit, centres com el Sant Crist permeten intuir el procés descrit amb una major nitidesa que altres nuclis que han patit una transformació física radical.

Al Sant Crist, Marta Prevosti, a partir de la informació arqueològica aportada per Marià Ribas, assenyala l'existència de dues vil.les romanes. La primera, situada al davant de ca l'Amat, presenta dos moments d'ocupació difícils de fixar cronològicament. En el segon la casa assolirà la seva màxima extensió (50 m. de llargària) i tot un seguit de serveis annexos (hipocaust, conduccions d'aigua i paviments), fet que permet de pensar en una gran prosperitat econòmica. Altres indicis permeten d'intuir que fou activa, com a mínim, fins al Baix Imperi. La segona, destruïda per les obres de l'autopista, era situada davant de can Carbonell, i era construïda amb parets d'obra de ceràmica. Segons Marta Prevosti, una de les habitacions podria correspondre a una piscina o *frigidarium*, que

Capella pre-romànica de Sant Cristòfol.

juntament amb el *caldarium*, constituiria un conjunt termal. Ens trobem, per tant, davant d'una altra vil.la rica, que hauria tingut una llarga activitat, des del segle I a.C. fins al Baix Imperi com a mínim (9). Prevosti apunta la possibilitat que, ja al Baix Imperi, aquestes vil.les haguessin aixecat una basílica paleocristiana a l'indret. En qualsevol cas, és clar que l'origen de la capella es troba en les vil.les de ca l'Amat i de can Carbonell, les quals, a través de successives reformes i construccions, s'anaren desplaçant de lloc fins a ocupar els masos de can Carbonell, can Saura, ca l'Amat i can Vives (10).

En la gènesi del veïnat, hi intervingueren alguns precondicionants geogràfics, com la proximitat dels torrents naturals que davallen dels vessants meridionals de Montcabrer i reguen els terrenys sedimentaris del pla, i més concretament el torrent d'en Cintet (també anomenat d'en Roldós, del Sant Crist o del Pi), que discorre paral.lelament a la riera de Cabrils sense arribar a ésser-ne tributari, i el torrent de ca l'Amat. El veïnat és associat al territori natural delimitat pel torrent d'en Cintet, que el separa de la conca hidrogràfica de la riera de Cabrils. També va ésser condicionat per la proximitat de l'eix de comunicació i d'intercanvi més important de la comarca en època romana, la Via Augusta, que segurament orientà l'economia de les explotacions

agràries del Sant Crist cap a la producció excedent i el comerç.

. Els orígens de la capella de la Santa Creu de Cabrils i l'hàbitat nuclear del veïnat degueren ésser semblants als del Sant Crist, tot i que, en aquest cas, cal pensar-ho més per analogia que per evidències arqueològiques.

La crisi del segle III implica un canvi en la tendència de l'hàbitat seguida fins aleshores. Les vil.les de l'andana litoral perden gradualment importància i centralitat econòmica en favor de les de l'interior de les valls. Per al veïnat del Sant Crist, aquesta etapa de precarietat econòmica correspondria al moment de major escassetat de restes arqueològiques. A l'interior de la vall de Cabrils es genera un hàbitat nou a les planes, arrecerat als vessants de muntanya. Aquest hàbitat fou essencialment dispers, trencant així el poblament concentrat i nuclear de la vil.la central heretat de l'antiguitat. Només a partir del segle XI l'església actua novament com a eix ordenador de l'hàbitat del territori, generant la seva concentració a la sagrera, però, fins i tot en aquest cas, el poblament continua essent essencialment dispers. La disposició coronària i perifèrica de l'hàbitat de Cabrils sembla, per tant, remuntar-se com a màxim al creixement i colonització agrària de l'Alta Edat Mitjana (segles VIII-X) (11).

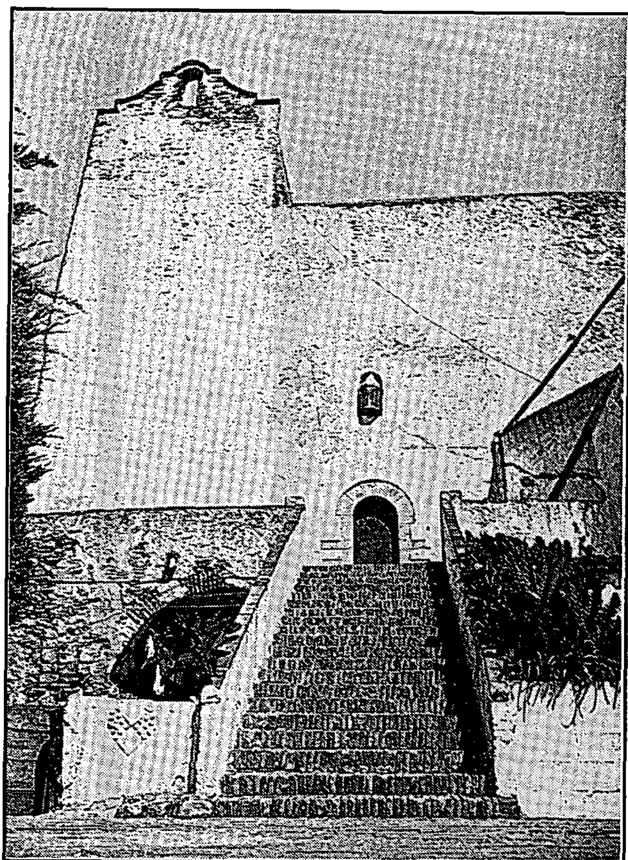
És a dir, que la geografia agrària resultant sembla descriure una diacronia en la conformació del poblament d'ambdós veïnats, alto-medieval en el cas de Cabrils, romana o tardo-romana en el cas del Sant Crist. Creiem que aquesta diacronia és factor clau per entendre la diferenciació d'ambdós veïnats, precisament per les implicacions que, més enllà del poblament, té en l'ocupació, explotació i el règim dominical de les terres. Aquesta diacronia es tradueix en una trajectòria divergent quan es produí l'expansió de la gran propietat laica als segles X i XI; el veïnat de Cabrils constituït per un conjunt dispers de masos habitats per pagesos aloers presentà una major vulnerabilitat davant la pressió de la gran propietat, mentre que l'hàbitat consolidat del Sant Crist hi pogué oposar una major resistència i impermeabilitat. La tendència a la llarga durada sembla que fou una major propensió de l'hàbitat de tradició romana a caure sota la dependència de grans institucions eclesiàstiques o dominis monàstics amb anterioritat a la conformació dels grans dominis laics (segles IX-X). En un segon moment (segles X-XII) la formació dels grans dominis senyorials s'efectuà bàsicament en detriment de la petita propietat alodial, dominant el poblament nascut de la colonització agrària alto-medieval.

Aquest procés ja es pot observar en localitats de les quals es conserva un volum documental notable dels segles X-XI, com Premià, que ha permès el seguiment de l'evolució de les estructures de la propietat estudiades en la tesi de Maria del Claustre Fages (12), que posa de relleu que als segles X i XI existia una gran propietat laica (Emo i Isembert) al costat de la gran propietat eclesiàstica, protagonitzada per la Seu de Barcelona. La idea que domina l'evolució de les estructures de la propietat agrària en aquest període és la d'inestabilitat, però la propietat eclesiàstica pràcticament no n'és partícip. Aquesta inestabilitat de la propietat laica només s'explica perquè en aquest moment (segona meitat del segle X) s'està operant la constitució dels grans dominis a partir de l'annexió de petits alous pagesos, mentre que els dominis de la Seu ja s'han consolidat en una etapa precedent, bàsicament a partir de donacions comtals. Aquesta gran propietat encara té una dimensió local i és difícil de relacionar-la amb el que, al segle següent, serà el gran domini alodial i jurisdiccional dels Sant Vicenç a la comarca.

El resultat final, quan coneixem el règim dominical de les terres a través dels llevadors de rèdits i capbreus del segle XIV, serà que els Sant Vicenç aconseguiran el domini de gran part de les terres de la seva jurisdicció, però en els intersticis d'aquest domini emergeixen els dominis de grans institucions eclesiàstiques. Aquest és el cas, entre d'altres, de la Seu a Premià, del monestir de Sant Marçal del Montseny a Vilassar i Argentona, del priorat de Sant Pere de Clarà a tota la comarca, i del que avui analitzem, el de Sant Pol del Maresme al veïnat del Sant Crist.

ORÍGENS DELS DOMINIS DE SANT POL A LA COMARCA I AL VEÏNAT.

El monestir de Sant Pol fou una fundació de mitjan segle X. El 955 apareix documentat per primera vegada com a beneficiari d'unes donacions. L'any 968 l'abat Sunyer, que regia el monestir conjuntament amb el de Sant Feliu de Guíxols, rebé de Lotari un privilegi que concedia la immunitat al domini i l'autoritzava de regir ambdues abadies, sota la regla de Sant Benet, fins a la seva mort. A partir del 977 fou regit per abats propis, independentment de Sant Feliu. La seva existència en el decurs del segle XI fou precària per la constant amenaça de les

Monestir de Sant Pol de Mar.

incursions sarraïnes, fins que el 1061 fou abandonat pels benedictins. Però l'any 1068 Ramon Berenguer I i Almodis hi restauraren la vida monàstica i l'agregaren com a priorat al monestir provençal de Sant Honorat de Lérins. Els monjos de Lérins abandonaren el priorat l'any 1263 i el vengueren a Guillem de Montgrí, sagristà de l'església de Girona, que el cedí, sis anys més tard, als cartoixans d'*Scala Dei* perquè hi fundessin un priorat amb 14 comunitaris. El papa Benet XIII autoritzà l'any 1415 la fusió de la comunitat de Sant Pol amb el monestir cartoixà de Montalegre (Tiana) recentment fundat (13).

Els dominis de Sant Pol a la nostra comarca no apareixen documentats fins a començaments del segle XI, concretament dues vinyes a Teià en un empenyorament l'any 1017, i una peça de terra al mateix terme en una venda l'any 1022 (14). L'any 1021 Odó fa donació al monestir del mas que fou d'en Riquer amb els seus termes, situat a Agell (15). L'any 1043 són empenyorades vinyes a Mata, sota domini de Sant Pol (16). Els dominis del cenobi són també indirectament citats en les afrontacions de terres d'alguns contractes, com el cas de l'establiment fet el 1190 per Guillem de Montornès a Pere de Premià (17).

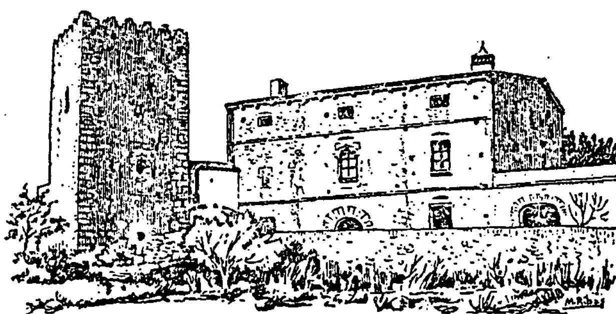
L'origen de les possessions de Sant Pol al veïnat del Sant Crist, el desconeixem. Amb tot, a partir de la reflexió contextual que hem exposat, creiem que els masos i terres del veïnat que passaren a mans del cenobi estaven sotmesos a un domini anterior (comtal, episcopal ?) que explicaria que fossin donats o venuts en un bloc compacte, i que, cronològicament, aquest traspàs hauria de correspondre a la primera etapa de la vida del monestir, quan es conformà el seu patrimoni territorial. Disposem d'un indici que permet fonamentar aquesta hipòtesi, l'advocació de la capella. La primera citació documental, la trobem l'any 1037 en una venda feta per Ramon i Cusca a Mèvia, fèmina, d'una casa amb sòl i terrat, parets, canals i desguassos, terra amb arbres, erms i vinyes. L'alou és situat topogràficament *intus in villa Cabraria et in aliis terminus, subtus Sancti Felicis et prope Sancti Cristoforis, et in Orriolis...*, és a dir, a la vil.la de Cabrera i a altres termes, sota Sant Feliu i a prop de Sant Cristòfol, i a Orriols (Agell). A tramuntana afronta amb *ipsa Toredela* (Burriac ?) i a ponent *in ipso torrente qui discurrit in villa Cabrilis* (18). La devoció a Sant Cristòfol penetra a Catalunya al segle X, amb la introducció de la litúrgia romana per part dels monjos de Cluny, en substitució de l'antic *ordo* hispànic, visigòtico-mossàrab. La dedicació de la capella a sant Cristòfol seria, tal com suggerí Ferrer i Clariana, del segle X (19), o com a màxim del primer terç del segle XI (amb anterioritat a la primera citació documental), i per això creiem que s'ha de relacionar indefectiblement amb la seva dependència del monestir benedictí de Sant Pol del Maresme. La pregunta que ens hem de formular tot seguit, ja que es tracta d'una capella pre-romànica, erigida al segle IX (20), és quina fou la seva advocació titular anterior. Ferrer i Clariana suggerí dues possibilitats. La primera, que es tractés d'un *oratorium* particular, dedicat al culte, però sense una advocació determinada; indicatiu del caràcter privat de la capella podria ésser el passadís subterrani o hipogeu que la comunica amb can Vives i que s'associa amb la data de construcció de la casa (21). La segona, que l'antiga advocació titular de la capella hagués estat el Sant Crist, fet que explicaria la denominació popular amb què és conegut el veïnat des de molt antic, en el context d'una zona amb una profusió del culte a la Creu i a la figura del Crist. Assenyalem la proximitat de les capelles de la Santa Creu de Cabrils, de Sant Salvador de can Boquet, de Santa Helena d'Agell -santa emperadriu distingida pel culte a la Creu, també copatrona de Cabrils-, de les creus de l'Abellar i de Montcabrer, del Crist Mujal, etc. (22). És plausible, per tant, la hipòtesi d'un canvi d'advocació de la capella coincidint amb el moment en què l'àmbit del

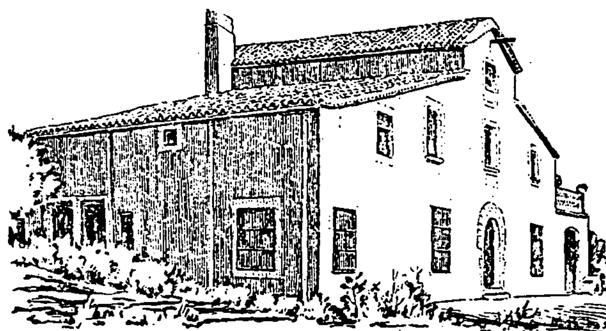
veïnat, constituït pels tres masos de can Vives, can Carbonell i can Saura, passés unitàriament a engruixir la dotació patrimonial del nou monestir, i això succeiria entre la segona meitat del segle X i el primer terç del segle XI.

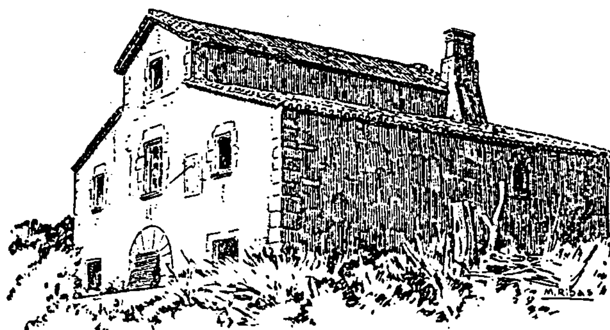
RÈGIM DOMINICAL I DEPENDÈNCIA PERSONAL. EL *LLEVADOR DE CENSOS* DE SANT POL.

Si la constitució del patrimoni de Sant Pol a la comarca sembla força primerenca, la sistematització d'una part de les seves rendes i drets dominicals no té lloc fins a una data relativament tardana, a les darreries del segle XIII, quan es procedeix a la confecció del *Llevador de Censos* (23). La informació que aquest ens aporta és molt més simple que la d'un capbreu, encara que l'epígraf que encapçala cadascuna de les unitats geogràfiques contingui el mot *caputbreve*. A diferència d'un capbreu, el *Llevador* no conté les rendes parciàries o proporcionals a la collita (agrers) que graven les tinences, sinó únicament els pagaments fixos o censos que graven globalment els masos, essent poc explícit a l'hora de precisar els conceptes pels quals els satisfan (domini útil del mas, dependència personal de l'estadant, etc.).

El *Llevador* pren com a unitat els masos, que són agrupats seguint un criteri geogràfic per entitats de població i per grups de poblacions veïnes a efectes de recaptació. En un mateix apartat consten els masos del Sant Crist (Carbonell, Vives i Saura), de Cabrils (Abellar, Guerau sa Canal i Guillem Arnau), de Premià (Estrader i sa Font), i de Teià (Moragues). Al costat del mas, s'especifica si els seus homes són propis del monestir, és a dir, si existeix una relació de dependència personal dels habitants del mas respecte al monestir. En la majoria dels casos el domini s'exerceix alhora sobre el mas i sobre els seus habitants. Segons les *Constitucions de Catalunya* l'origen dels lligams de dependència personal es remunta al moment d'adquisició dels alous per part d'un monestir (24). No obstant això, aquesta associació originària no es verifica en dos casos; els habitants dels masos d'en Guerau sa Canal i d'en Guillem Arnau no són homes propis del monestir. La diferència respecte amb els altres masos podria plantejar-se en termes de cronologia; l'adquisició d'aquests darrers alous hauria estat més tardana, en un moment en què els dominis dels senyors laics o de les institucions eclesiàstiques sobre els homes ja s'haurien consolidat.

Ca l'Amat, can Vives i can Carbonell del Sant Crist. (Dibuixos: Marià Ribas i Bertran).

El sentit del mot mas és poc precís en el text, però sembla equivalent a un domini o alou, constituït per l'edifici centre de l'explotació i els seus honors o pertinences, les terres contigües al mas (quintana) i altres parcel.les disperses adscrites. El mas adquireix un sentit similar al d'heretat, de caràcter indivisible. Així, per exemple, trobem que el mas Oller de Premià i els seus homes no són de Sant Pol, però hi consten esplets i serveis, els quals són probablement per raó del domini útil de terres establertes pel monestir, però que no formen part dels honors del mas.

El mas és, per sobre de tot, una unitat fiscal. Els censos que graven els masos són de dos tipus,

parts fixes de les collites o quantitats pecuniàries. Els pagesos del Sant Crist estan obligats a pagar anualment un muntant global de 18 quarteres de cereals. Les parts fixes de la collita fan que el marge d'excedent agrari dels masos sigui aleatori, en funció de la productivitat anual, extremadament variable. Amb tot, es tracta de censos poc importants quantitativament parlant, que tindrien escassa incidència en la productivitat de l'explotació agrària, a causa de l'interès dels senyors, en aquest cas el monestir, que els masos fossin habitats i les terres centrals conreades.

Les parts de cereals que satisfan els masos Vives i Saura sumades equivalen a les del mas Carbonell. Aquesta relació de dos a u és verificable també en la proporció amb què els tres masos contribueixen a l'alberga. Comparant les dades del *Llevador* amb les que ens forneix el *Capbreu vell* de Vilassar i Argentona per a una època més tardana (1354), referents als dominis dels Desbosch en els tres masos del Sant Crist, observem la mateixa regularitat en els pagaments de cereals (25). Aquesta regularitat potser sigui indicativa d'un superior potencial productiu, relacionat amb un major control de terres del mas Carbonell.

Les espècies que s'esmenten són l'ordi, l'espelta i el forment en una relació de quatre, quatre u. L'absència d'esplets del vi ens porta a pensar en l'escassa importància de la viticultura a les terres del pla del Sant Crist. Les exaccions es dirigeixen més cap a l'ordi i l'espelta, dos cereals específicament destinats a l'alimentació animal (especialment cavalls i bous), que cap al forment, el cereal més preuat i específicament destinat a l'alimentació humana. Segons N. Pounds, l'espelta i el forment produïen un pa més lleuger, mentre que l'ordi era consumit com a aliment per l'home en forma de farines o sopes, i aquesta seria una raó de les preferències senyorials (26). No obstant això, les proporcions dels esplets poden obeir també la lògica de la superfície de sòl destinada a cada cereal o a les necessitats de la quadra ramadera del monestir.

Les quantitats de blat són expressades en quarteres, mesura censal de Vilassar. Desconeixem l'equivalència actual de la quartera local perquè les mesures d'àrids variaren extremadament en el temps i en l'espai, però cal relacionar la seva coexistència amb la mesura tradicional de Granollers amb la importància de Vilassar com a centre de mercat i la influència que aquest exerciria en l'àmbit de la seva jurisdicció. El mercat de Vilassar deuria ésser ja realitat al segle XIII, tot i que el primer privilegi atorgat per Jaume II als Sant Vicenç data del 1313 (27).

El *Llevador* esmenta també l'existència de quatre oliveres dins l'honor del mas Carbonell, per les quals està obligat a satisfer un quartà d'oli.

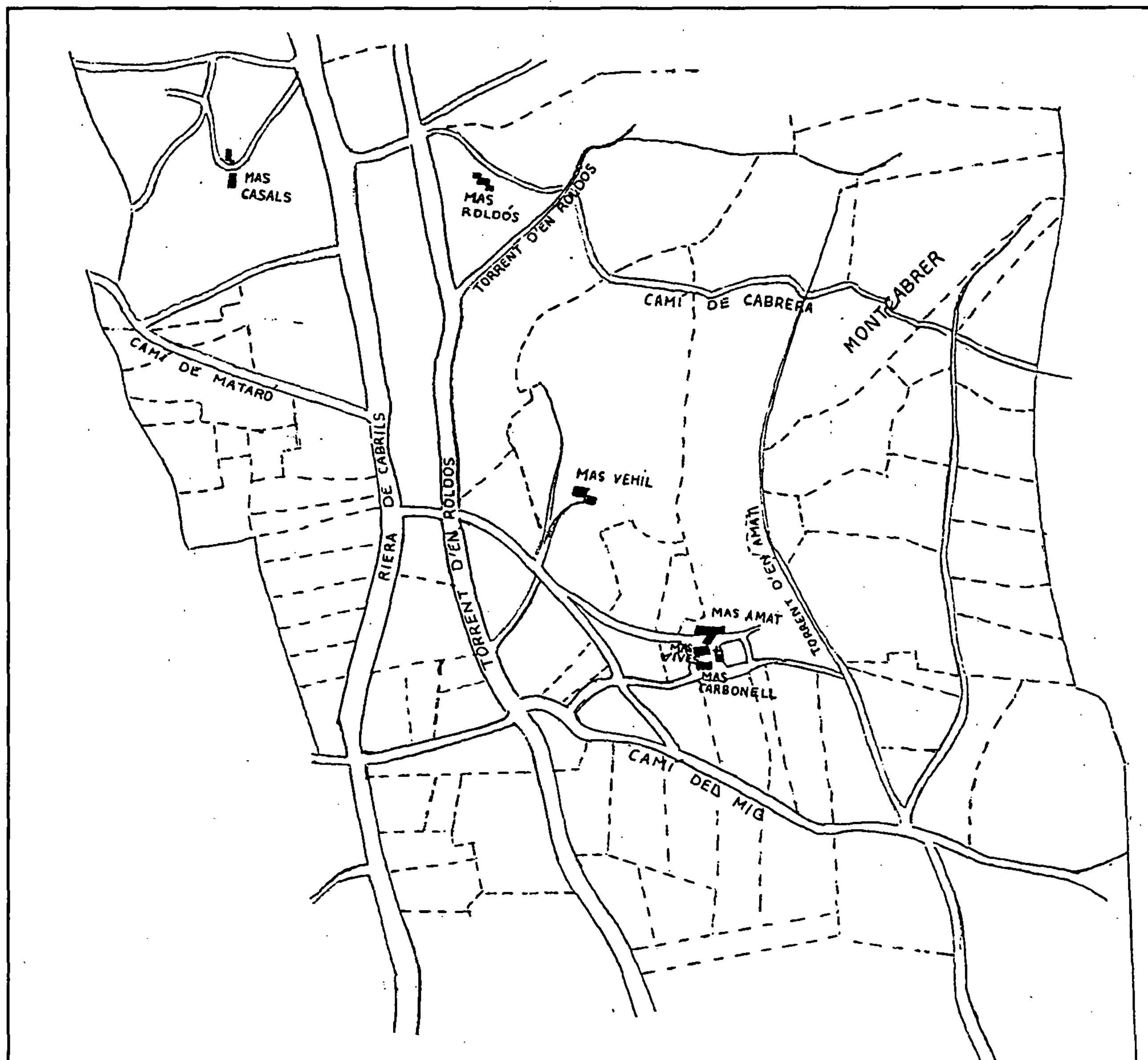
Els censos dels masos de Cabrils són expressats en quantitats pecuniàries, 2 sous de tern el mas Avellà, 8 sous el mas de Guerau sa Canal i 14 diners el mas de Guillem Arnau, les quals han resultat probablement de la conversió de les parts fixes de cereals.

Al costat dels pagaments censals, trobem serveis que els pagesos han de satisfer, com ara l'alberga, l'allotjament i manteniment un cop l'any del prior o d'un representant del monestir. Els tres masos del Sant Crist tenen també l'obligació de portar el blat al mar (*debent portare bladum ad mare*) quan la barca de Sant Pol vagi a cercar-lo. És a dir que, anualment, a l'època de la collita (mes d'agost en el cas del forment), els mariners que acomplien el servei de recaptació i transport dels esplets del monestir, venien a Teià, Premià i Vilassar i rebien dels pagesos les quantitats de blat. Aquests, a més a més, havien de costejar les despeses i el servei de transport, pagant als mariners amb un parell de pollets, mitja quartera de vi, tres o quatre pans, un parell de peixos i un parell de cansalades, contribuint-hi el mas Carbonell en la proporció d'una meitat, i els masos Vives i Saura en una quarta part cadascun. Aquesta obligació permet de suggerir algunes reflexions. En primer lloc, el fet preferible per al monestir, i probablement també per als pagesos, de transportar els esplets per via marítima, en lloc de fer-ho pels camins comarcals, més segurs i econòmics, tenint en compte la relativa proximitat de Sant Pol. Això ens hauria de fer revisar la idea tòpica de la inseguretat a la costa del Maresme durant l'Edat Mitjana. El poblament a l'interior de les valls de la comarca s'ha interpretat com a conseqüència de la inseguretat de les costes, a l'aguait de les constants incursions de la pirateria nord-africana. Si fos certa aquesta interpretació, la inseguretat hauria d'haver estat constant des de l'abandonament de les vil.les romanes costaneres al segle III, fins al desenvolupament dels verals marítims dels segles XVII-XVIII (és a dir, al llarg de quinze segles!), quan les notícies que tenim d'incursions són més aviat fragmentàries i ocasionals. Sense negar la importància d'aquestes incursions, la tendència conservadora de l'hàbitat interior ha de posar-se en funció del control i domini del poder feudal. L'activitat marítima, entesa en un sentit ampli, mai

no deixà d'existir durant l'Edat Mitjana i suposava per als pagesos un cert marge de llibertat i de fugida del control senyorial. I per als monjos de Sant Pol evitar les violències i el pillatge dels senyors podria haver estat una bona raó per fonamentar la seva opció del transport marítim (recordem el robatori comès l'any 1172 per Ramon de Cabanyes, germà de Pere de Sant Vicenç, al prior de Sant Marçal dels agrers de la verema que havien de satisfer els seus homes propis de Vilassar i Argentona (28)).

Sant Pol no fou l'única entitat monàstica que tenia possessions al veïnat; coneixem també l'existència de dominis territorials del priorat cluniacenc de Sant Pere de Clarà, depenent de Sant Pere de Casserres, de la comanda de l'Hospital de Sant Joan de Barcelona, del benefici de Sant Vicenç del castell de Burriac (29). A més a més, els pagesos del Sant Crist posseïen terres al veïnat mateix i al pla, sota domini dels Sant Vicenç, terres que són capbrevades el 1354 (30). El règim dominical dels pagesos del Sant Crist no sembla ésser, per tant, més feble que el dels homes depenents dels senyors laics. Els censos pel mas i l'honor (centre de l'explotació i lloc d'hàbitat) són equiparables als que gravaven els masos del castell; acostumen a ser parts fixes de la collita, poc significatives, o pagaments simbòlics (un parell de capons, un formatge, ous,...). A diferència de la pràctica totalitat dels homes del castell de Vilassar, els Vives i els Saura, juntament amb els Roldós (homes de Berenguer de Sant Vicenç, senyor de Premià) i els Amat (que tenen el mas per l'Hospital de Sant Joan de Barcelona), apareixen sotmesos a serveis en treball, en concret, dues joves

Reconstrucció del paisatge agrari del veïnat del Sant Crist a partir dels parcel.laris de Cabrils (1849) i de Vilassar de Mar (1850).

o llaurades, dues batudes i dues tragines (31). És a dir, el capbreu del castell explicita aquestes obligacions en el cas d'homes propis d'altres senyors o pagesos que tenen el mas sota domini forani, raó per la qual no ho podem considerar un tret diferencial. D'altra banda, desconeixem les rendes parciàries que els pagesos del Sant Crist satisfeien a Sant Pol per les seves tinences. L'arrel de la diferenciació dels Carbonell, Saura i Vives no sembla raure, per tant, en el nivell de sostracció rendal, sinó en el fet que fossin homes propis d'un monestir que quedava lluny i només es feia present en llurs vides un o dos cops l'any quan veien arribar de sol ixent la barca de Sant Pol, o quan havien de prestar el servei d'alberga al seu senyor prior. La dependència personal d'una entitat monàstica com Sant Pol bloquejà o, si més no, limità el procés d'asserviment i de degradació de la condició jurídica personal que els pagesos del castell patiren en el decurs del segle XIV (32).

La referència als pagaments que els pagesos havien de fer als mariners, en concepte d'aliments, posa també al descobert l'orientació econòmica del veïnat cap a una activitat alternativa que proporcionava uns ingressos addicionals, exercida durant el temps lliure que l'agricultura extensiva cerealícola posava a disposició dels pagesos. Es tracta d'un dels pocs casos en què són esmentats els peixos com a pagament simbòlic. Una simple referència, però indicativa de l'existència d'una activitat pesquera, com l'esment de la cansalada ho és de la ramaderia porciona. L'activitat pesquera no estava delmada pel règim dominical (33), però en canvi no hauria d'haver deixat d'existir des de l'antiguitat com a activitat complementària dels pagesos. La pesca com a complement de les activitats agràries seria practicada en general per bona part dels camperols de l'interior de les valls, però específicament pagesos com els del Sant Crist devien treure partit del privilegi físic que suposava llur proximitat a la costa per satisfer la demanda d'un complement alimentari com el peix, que esdevenia una necessitat en els dies que l'Eglésia prescrivia l'abstinència de carn.

La condició sòcio-jurídica i l'orientació econòmica dels homes de Sant Pol es traduïren en una trajectòria divergent respecte als pagesos del castell; els uns vers l'adscripció al mas i la servitud, els altres vers la projecció cap el pla i el mar. Una projecció que es manifestà en la possessió de peces de terra properes a la costa i en l'establiment de cabanes i algunes estructures d'hàbitat precàries que serien emprades com a espais d'estada ocasional, d'emmagatzematge dels instruments de pesca i dels esplets que en temps de la collida havien de carregar a la barca que venia de Sant Pol. L'existència d'aquestes estructures, la trobem documentada a Premià l'any 1284 en un establiment d'una peça de terra fet per Guillem de Sant Vicens i Berenguer de Lacera a Pere Gallifa. L'immoble limita a orient amb un torrent i el carrer anomenat posades dels remadors (34). A Vilassar no és fins al 1450 que trobem la primera referència en un fragment d'un procés sobre la propietat d'unes botigues del difunt Jaume Morot, on curiosament actua com a testimoni en Vives del Sant Crist. Diu la inquisició: Interrogat primerament què sap lo (...) *Vives he ell, què sap en les dictes cases o butigues d'en Morot, quondam. E diu lo dit testes que un dia que anave astibar raudor per carcar la barca de na mar, e com foc a la botiga que uy dir aquestes paraules a.n Morot: «Compare, de les terres non vos en fas neguna questio car vostres son, de les botigues, com jo sia mort, jo vull que sien vostres* (35).

Anomenades posades o botigues i documentades tardanament, aquestes estructures constituïren la gènesi de les primeres cases del veïnat de mar. A començaments del segle XV ja existien un mas d'en Pere Riera i una borda on Miquel des Bosc havia establert a Francesc Sabater la taverna del vi (36). La localització topogràfica permet d'establir una continuïtat amb els futurs masos Lledó i Mir, documentats des de finals del segle XV (37), que detindrien hereditàriament el monopoli de la fleca i la taverna respectivament (38). Encara un tercer mas, sorgit significativament d'una de les branques col.laterals de la família Saura del Sant Crist, en un moment indeterminat de la primera meitat del segle XV vingué a integrar-se a aquest nucli embrionari de poblament. Al costat dels tres masos Mir, Saura i Lledó s'aixecaren sengles torres de guaita amb una funció immediata de vigilància i defensa davant del perill del cors, però que emsems esdevingueren un contrasímbol del poder feudal (recordem l'oposició de Miquel Desbosc a la construcció de la torre de Bernat Eroles -can Maians-). El veïnat de mar sorgí en certa manera com a projecció del veïnat del Sant Crist i significà un pas decisiu per al domini de l'espai costaner i marítim. El mar, solcat tímidament per les barques de Sant Pol i pels pagesos pescadors, havia esdevingut l'espai de la llibertat per antonomàsia, una llibertat conquerida a la inseguretat del perill corsari, certament, però sobretot, una llibertat guanyada al poder feudal.

Pere Benito i Monclús

NOTES.

1.- A.C.A., Protocols Notarials, Mataró, Batllia, 135, f. 5r-10v.

2.- Només els Roldós i els Casals, a causa de la seva situació més allunyada del nucli del veïnat, presenten una certa ambigüitat a l'hora d'ésser designats com a veïns del Sant Crist. De fet, el territori del veïnat, assenyalat amb color blanc al mapa de 1777, exclou el mas Casals (can Tosca).

3.- ...*inter villa Primiliano, vel in eius terminis, vel in termino de Taliano*... (A.C.B., *Liber Antiquitatum* II, núm. 456); 1012: *in termini Sancti Iuliani, vel in villa Pins,*... (A.C.A., *Cartulari de Sant Cugat*, f. 317, núm. 949): *infra terminio de villa Orreos,*... (A.C.A., *Cartulari de S.C.*, f. 34, núm. 106), etc.

4.- Una hipòtesi explicativa de la inclusió d'aquest territori en el terme de Vilassar, l'hem exposada en el nostre treball *Hàbitat, producció agrària i propietat de la terra al Maresme altomedieval. Vilassar, Cabrils, Cabrera i Òrrius. Segles X-XII.* (inèdit, 1989), pp. 92-93.

5.- A.C.A., *Feudorum Vicariarum Cathalonie*, vol. IV, fol. 88.

6.- PREVOSTI i MONCLÚS, Marta. *Cronologia i poblament de l'àrea rural d'Iluro*. Barcelona, Rafael Dalmau, 1981, vol. I, pp. 529-533.

7.- La manca d'evidències arqueològiques, en alguns casos (en general, es tracta de llocs que han sofert profundes transformacions al llarg dels segles), i la manca de prospeccions, en d'altres, expliquen que aquestes vil.les centrals siguin absents en la tesi de Marta Prevosti.

8.- Cf. RIBAS i BERTRAN, Marià. *El Maresme en els primers segles del cristianisme*. Barcelona, Rafael Dalmau, 1975.

9.- PREVOSTI, *Op. cit.*, I, pp. 154-172.

10.- PREVOSTI i MONCLÚS, Marta. *Sobre l'església pre-romànica de Sant Cristòfol de Cabrils* (en premsa).

11.- Mentre no es realitzi una prospecció arqueològica exhaustiva en l'àmbit d'un territori, aquesta lectura de la geologia del poblament a partir de la geografia agrària que coneixem als segles baix-medievals, pot tenir-se per plausible.

12.- PAGÈS i SERRA, Maria del Claustre. *Sant Pere de Premià. Origen i desenvolupament d'una comunitat rural del Maresme (segles X-XV)*. Vol. I (Tesi de llicenciatura inèdita, 1986).

13.- Sobre la història del monestir, vegeu PLADEVALL, Antoni. *Els monestirs catalans*, Barcelona, Destino, 1970, pp. 36-37 i 70-72, mentre esperem amb interès l'estudi monogràfic emprès per M. Àngels Serra i Torrents, sota la direcció del professor Pierre Bonnassie, que ha d'aclarir molts aspectes relacionats amb el seu origen i desenvolupament inicial.

14.- A.C.B., 1-1-2424; 1-4-61.

15.- A.C.A., Monacals, Montalegre, núm. 660.

16.- A.C.B., 1-1-878 (a).

17.- A.C.B., 4-93-27.

18.- A.C.B., 1-1-1176 / 1-2-1219.

19.- FERRER i CLARIANA, Lluís. *Advocació i evolució històrica del temple de Sant Cristòfor* dins *La capella pre-romànica de Sant Cristòfor de Cabrils*, Mataró, Obra de Sant Francesc, 1960, pp. 16-17.

20.- PREVOSTI, *Sobre l'església*... .

21.- RIBAS BERTRAN, Marià; BALAGUER SABATÉ, Lluís. *Los hipogeos anhistóricos en Cataluña (I)* dins *Chthonia*, núm. 1 (9163), pp. 56-91.

22.- FERRER i CLARIANA. *Advocació*..., pp. 17-18.

23.- A.C.A., Monacals, Hisenda, 2114.

24.- SOCARRATS, J. *Commentaria de consuetudinibus Cathaloniae inter homines et vassallos ac nonullis aliis quae commemorationes Petri Alberti apellantur*, Barcelona, 1951, p. 348.

25.- Arxiu Municipal d'Argentona, *Capbreu vell de les rendes de Vilassar i Argentona*, analitzat per M. Josep CASTILLO EZQUERRA en la seva tesi de llicenciatura inèdita *La Baronia dels Desbosch segons els capbreus de 1354-56 i 1558-1614. Aproximació a la història sòcio-econòmica d'Argentona i Vilassar.* (1987)

26.- POUNDS, N. *Historia económica de la Europa Medieval*. Barcelona, Crítica, 1981.

27.- A.C.A., Reg. Canc., 210, f. 109v.

28.- Arxiu Particular de can Pins d'Argentona, perg. 1 bis. La conflictivitat generada per la coexistència en l'espai d'un domini jurisdiccional detentat per una família noble laica i dominis alodials dispersos d'entitats monàstiques forànies és una constant al llarg dels segles XII-XIV. El cas de les violències comeses pel Sant Vicenç contra els homes propis de Sant Marçal i el mateix prior n'és un exemple paradigmàtic. En un context diferent, el de la inestabilitat generada per la crisi, ja a començaments del segle XIV, trobem que l'any 1313 el propi prior de Sant Pol, juntament amb el de Sant Pere de Clarà i el seu seguici foren atacats per grups d'homes armats dels llocs de Sant Vicenç de Sarrià, Sant Gervasi de Cassoles i Sant Genís dels Agudells (A.D.B., *Registra Communium*, II, f. 52r-v). Citat per BAUCELLS i REIG, Josep. *Els monestirs del bisbat de Barcelona durant el Pontificat de Ponç de Gualba* (1303-1334) dins *II Col.loqui d'història del monaquisme català*. I. Barcelona, Abadia de Poblet, 1972, pp. 112 i 175.

29.- Arxiu Parroquial de Sant Genís de Vilassar de Dalt, Manual 49. *Capbreu de diferents senyors de petias de terra dels termes de Mataró, Argentona, Vilassar i altres circumveins, 1662 et seg.*; A.P.S.G.V.D., Manual 4, f. 118r-v; A.H.P.B., Bartomeu Agell, *Manuale Primum* (1419-1424).

30.- A.M.A., *Capbreu vell*, f. 1-4.

31.- A excepció de Guillem Garau i Elisenda Domeneca, que són homes propis, solius i afocats del castell i que també han de prestar els mateixos serveis (f. 1).

32.- La redacció del *Capbreu vell*... es situa en un moment clau en el procés d'asserviment dels pagesos. Un grup

significatiu d'homes capbrevats el 1354 són ja propis, solius i afocats i esdevindran els futurs pagesos de remença.

33.- Si més no, en els dominis dels castells de Vilassar i Sant Vicenç. En canvi, el Capbreu del castell de Mataró de Pere de Màrgens de 1369 recull el pagament de censos pecuniaris de 12 diners per cadascuna de *les barques que pesquen en la mar de Mataró* (A.C.A., Reial Patrimoni, B.F. 3, f.c.). Ens inclinem a pensar que aquestes prestacions no foren excessivament gravoses i es circumscrigueren en els casos de ciutats costaneres com Mataró on la pesca com a activitat econòmica tindria un pes específic.

34.- Arxiu Patrimonial del Marquès de Santa Maria de Barberà (castell de Vilassar), *Speculum*, II, f. 27r-v.

35.- A.P.S.G.V.D., Manual 7, f. 41r.

36.- A.P.S.G.V.D., Manual 5, f. 55v-56r.

37.- A.P.S.G.V.D., *Òbits*, 1, f. 56v; *Bateigos*, 1, f. 5r; A.C.A., Reial Patrimoni, Mestre Nacional, A-401, Fogatge General de Catalunya, f. 46r-v.

38.- A.P.S.G.V.D., Manual 23, f. 60v-62r.

Tradicionalment s'havia considerat que l'antiga façana de la Casa de la Ciutat de Mataró era obra del fuster mataroní Jaume Vendrell.

Però, com documenta tot seguit l'historiador Joaquim Llovet, la part inferior havia estat construïda abans, a l'inici del segle XVII, pel picapedrer de Girona Llàtzer Cisterna.

ELS CISTERNA DE GIRONA I LA FAÇANA DE LA CASA DE LA VILA DE MATARÓ

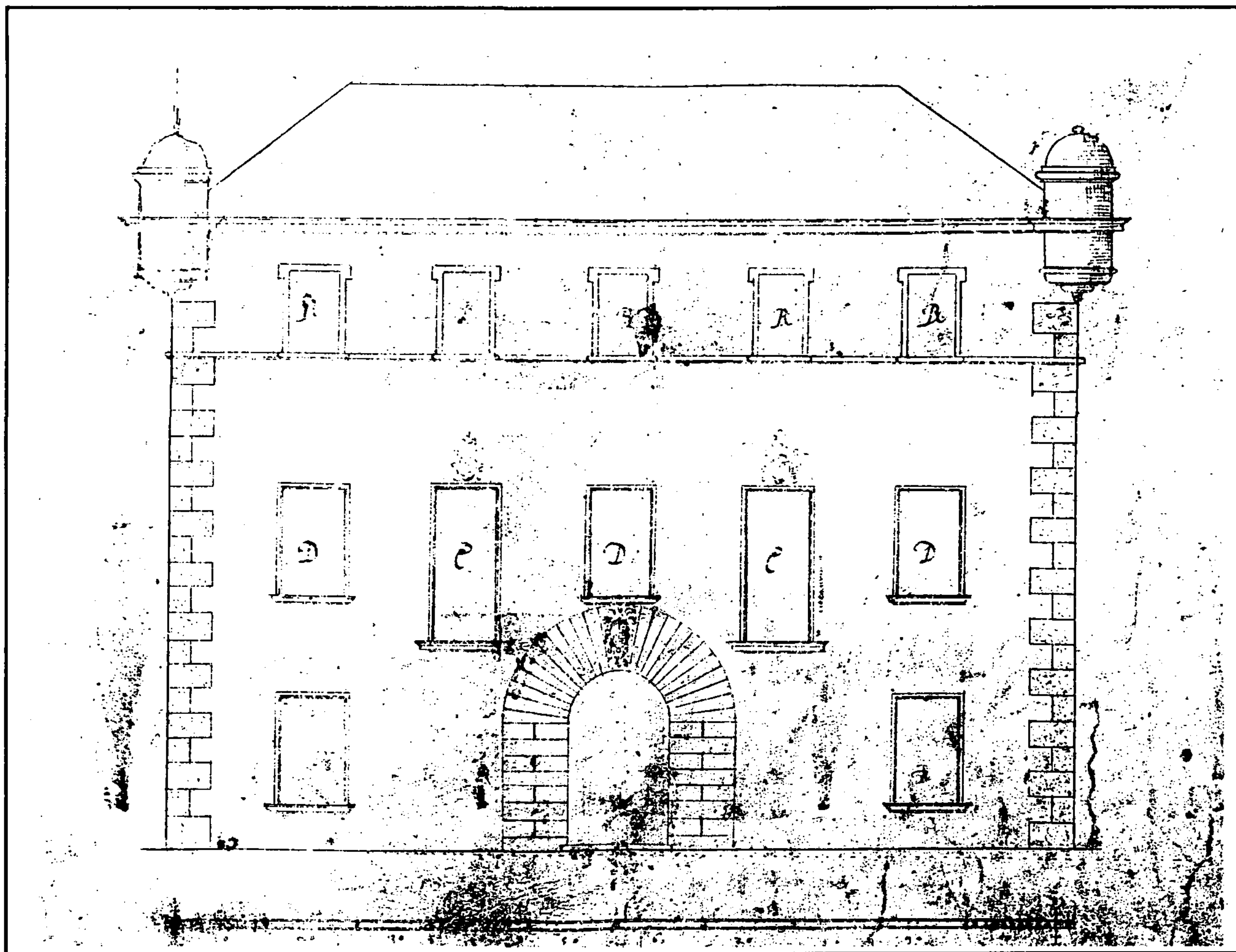
Els plans del fuster mataroní Jaume Vendrell, de l'any 1635, pertanyents al seu projecte de construcció de l'edifici de la casa de la vila, i els diversos assentaments fets als anys subsegüents pel credencer municipal de quantitats satisfetes, principalment, al mestre d'obres Damià Fontanilles per finestres, portals i balcons amb destinació a les obres d'aquella construcció, ens havia fet creure -potser massa fàcilment- que tot l'edifici havia estat aixecat seguint el projecte de Vendrell (1).

Una recerca més aprofundida ens ha permès de concretar, ara, que la part inferior de la façana de la casa de la vila ja havia estat construïda en encetar el segle XVII, és a dir, molt abans del projecte de Vendrell. És més, hem pogut constatar que l'autor d'aquest sector de façana, amb les seves finestres i balcons i la portalada d'entrada per la Riera, no fou altre que Llàtzer Cisterna, picapedrer de Girona.

Anem a veure-ho. El 3 de juny de 1598 el consell de la vila resolgué obrar una casa que tenia a la plaça i fer una presó al seu darrera (2). L'agost del mateix any contractava amb Llàtzer Cisterna la construcció d'un portal rodó i dues finestres amb destinació a la susdita casa. Al portal hi havia de figurar un *scut ab les armes Reals de les barres de Aragó* i a la llinda de les finestres les armes de la vila, és a dir, una mà amb un ram de mata. L'obra es picaria a Girona i fóra portada a Mataró via port de Sant Feliu (3).

El primer de novembre del mateix any, trobarem l'assentament d'una paga de 50 lliures feta a Llàtzer Cisterna *per lo preu fet ha pres en la casa de la vila*, i durant l'any següent altres pagaments fets pel transport de pedra de Girona a Sant Feliu, per nolis de dur-la d'aquest port a Mataró, despeses de traginar-la de mar a la casa de la vila i alguns comptes lliurats a Llàtzer Cisterna pel portal i finestres que feia (4). Però al final del mateix any 1599 s'enregistra un acord del consell, resolent que el portal que s'havia de fer a la casa de la vila es posés precisament *al mig de la paret de la casa de la banda de la Riera* (5). Això i la determinació presa en la mateixa reunió de posar a l'encant públic la casa que la vila *vuy té y posseeix al cantó de la plassa*... (6), ens fa creure que el consell havia mudat de pensament en poc temps, i que en lloc d'obrar la casa de la plaça havia preferit fer-ho al casal on es reunia habitualment des de molt antic i on hi havia l'hospital i la capella de Santa Magdalena.

A partir d'aleshores, entre els acords del consell es troben diverses referències a les obres que s'efectuaven a la casa de la vila i que ens revelen que precisament anaven a càrrec del mateix Llàtzer Cisterna. Així sabem que pel febrer de 1600 el consell resolgué modificar el portal que es feia a la Riera -que Llàtzer Cisterna i el mestre Joan Salvador havien començat a assentar-, de forma que tingués onze pams i mig d'amplària i dinou d'alçària i pagar a Cisterna la feina extra que la rectificació suposés (7).

Façana de la casa de la vila, al projecte de Jaume Vendrell (1635)

Amb un altre acord del 4 d'abril de 1600 el consell resolgué pagar *lo que sia just al mestre qui fa lo portal de casa de la vila, qui és mestre Sisternes y lo senyal de les armes que se li és manat de fer a diferent manera del que ell era obligat ab acte...* (8). A aquest efecte, més endavant fou nomenada una comissió formada per Joan Fornés i mestre Paset, entretalladors, com a experts per *judicar los scuts de les finestres y portal de la obra fa la vila en la riera de la present vila...*. Els susdits declararen que l'obra extra realitzada per Cisterna podia estimar-se en 34 lliures barcelonines (9). D'altra banda, sabem que Llàtzer Cisterna, menor, va cobrar diverses quantitats *per lo treball de pintar las armas de la vila en lo portal y finestras de dita casa* (10), és a dir, per la traça o disseny dels referits escuts.

A part de tot això, a Cisterna, també se li pagà la despesa d'enderrocar i desembarassar la paret on feia el portal, *per portar les pedres de la plassa a la Riera i per les mollures ha fetes de més* (11). Com a conseqüència de totes aquestes obres, el consell hagué de reunir-se a casa del batlle *per causa y defecte de estar la casa del consell desfeta y part derrocada y per lo portal nou se fabrica en aquella* (12). També es donaren a fer a Cisterna quatre finestres *en lo enfront y davant la casa que la vila fa a la riera*, tres de les quals havien de tenir set pams d'amplària i 12 pams d'alçària, part de pedra de Girona i part de pedra de Mataró picada, i se li confià la construcció de paret a l'enfront de la casa (13).

Al llibre del credencer municipal trobarem diversos assentaments de pagaments fets a Cisterna que confirmen la seva intervenció a les obres de la casa de la vila (14). Finalment, l'abril de 1601 el mateix consell va acordar fer judicar les obres per si eren rebedores (15) i al mes següent veurem que es satisfeia a Cisterna 116 lliures *a compliment de paga de tota la feyna ha feta per dita universitat* (16).

Hem de creure que aquesta part de la nova façana de la casa de la vila donant a la Riera, executada per Llàtzer Cisterna, tant per la qualitat de l'obra com per la despesa que suposà, arribaria a 1635, quan el consell *per haver molts anys que la*

L'escut de Mataró a la dovella central del portal de la casa de la vila, traça de Llàtzer Cisterna, menor (1600).

universitat té sa casa quasi inabitable y té expresa y molt precisa necesitat de obrarse... (17), resolgué d'iniciar una remodelació general del casal del municipi i hospital.

Amb aquest propòsit reuní diversos projectes i el 4 de desembre de 1635 una comissió composta per Miquel Sucies i Pere Mateu, mestres de cases de Barcelona, donà el seu parer a les traces presentades per Jaume Vendrell, Jaume Moni, fusters; Jeroni Casillanis i Antoni Lleonart, mestres de cases, tot dictaminant que la traça de Jaume Vendrell era la *malor y més capas y de més art per estar ab molta perfictió...*, amb l'excepció de l'escala principal, que trobaren que dificultaria l'obertura d'un portal al carrer d'en Palau (18). El 9 de desembre del mateix any el consell acordà de tirar endavant l'obra de la casa de la vila d'acord amb la traça presentada per Jaume Vendrell, i que aquest mestre fos sobrestant de les obres, és a dir, que també li confiaren el seu control (19).

En la construcció d'aquest edifici, hi treballaren diferents mestres de cases i fusters i les obres progressaren molt lentament. Tant, que s'allargaren fins al final del segle (20). Ara, només retraurem un dels primers acords presos en relació amb aquestes obres per fer referència a la part que ja hi havia feta. És el de 21 de març de 1635 donant a fer a Fontanilles dos portals a l'entrada i dos amb sortida al celobert, dos pilars *ab sos capitells per carregar las arcadas de dita universitat* i dos balcons, l'un pel carrer d'en Palau i l'altre pel de Fra Jaume *conforme lo medida i trassa dels que són fets vuy en dita casa a la part de la Riera de Sirera...* (21). Això darrer ens confirma, doncs, que es respectava la part de façana que ja hi havia construïda a la Riera, probablement fins a l'altura del primer pis, que Jaume Vendrell hauria mantingut en el seu projecte.

Tot plegat ens permet de tenir, ara, documentat aquest sector frontal de la casa de la ciutat. Podem assegurar que el seu constructor fou Llàtzer Cisterna, picapedrer de Girona, i que el seu fill anomenat també Llàtzer, dissenyà els escuts de Mataró i de Barcelona que encara figuren al seu lloc original, i també el de Mataró pertanyent a la dovella central de la portalada. Com se sap, aquesta dovella fou suprimida amb la reforma que féu al nostre casal municipal l'arquitecte Miquel Garriga a mitjan segle passat (22). Sortosament, l'any 1945 aquesta dovella era trobada en un magatzem municipal de la plaça dels Bous, i avui el seu escut presideix la sala principal del Museu Comarcal de Mataró.

Finalment, remarquem que un mestre Cisterna dissenyava a l'any 1601 la façana principal de Sant Feliu de Girona, una obra que avui ha estat reivindicada com a una peça notable dins l'arquitectura barroca catalana (23). Hom creu que aquest Cisterna podria tractar-se de Llàtzer Cisterna, el picapedrer gironí, potser -afegim nosaltres- un dels mateixos Cisterna que abans hem vist intervenint en les obres de la façana de la Riera de la casa de la vila mataronina.

Joaquim Llovet

NOTES.

1.- LLOVET, Joaquim. *La Ciutat de Mataró*, II (Barcelona 1961), p. 185.

2.- Arxiu de la Corona d'Aragó, Arxius notarials. Mataró (= ACA,ANM), C-8, 3 juny 1598.

3.- ACA,ANM, C-8, 30 agost 1598.

4.- Arxiu Municipal de Mataró (= AMM), Lligall 8/9, *Llibre de la credensaria de la universitat de Mataró, portat per Pere Martí començant lo any 1597*, folis 14r, 15r, 20r, 24r.

5.- ACA,ANM, C-8, 21 novembre 1599.

6.- ACA,ANM, C-8, 21 novembre 1599. La casa l'adquirí Joan Reig, cirurgià de Mataró, pel preu de 200 lliures, el 22 de febrer de 1600 (AMM, Lligall 8/9, plec de fulls solts, foli 189).

7.- ACA,ANM, C-8, 16 febrer 1600.

8.- ACA,ANM, C-8, 4 abril 1600.

9.- ACA,ANM, C-8, 29 desembre 1600.

10.- AMM, Lligall 8/9, *Llibre de la credensaria...*, folis 28, 32 i 36.

11.- ACA,ANM, C-8, 12 febrer 1600.

12.- ACA,ANM, C-8, 25 març 1600.

13.- ACA,ANM, C-8, 26 maig i 2 juny 1600.

14.- AMM, Lligall 8/9, *Llibre de la credensaria...*, folis 25r, 42r.

15.- ACA,ANM, C-8, 23 abril 1601.

16.- AMM, Lligall 8/9, *Llibre de la credensaria...*, foli 44.

17.- ACA,ANM, C-11, 17 setembre 1635.

18.- ACA,ANM, C-11, 4 desembre 1635.

19.- ACA,ANM, C-11, 9 desembre 1635.

20.- ESPRIU i FERNÀNDEZ, Carme. *Apunts per a l'estudi d'un edifici urbà: l'ajuntament de Mataró (1635-1705)*, dins IV Sessió d'Estudis Mataronins (9 maig 1987). Comunicacions presentades. Museu Arxiu de Santa Maria i Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1988), p. 77-83.

21.- ACA,ANM, C-11, 21 març 1636.

22.- Sobre la intervenció de Miquel Garriga, podeu veure: CAMARERO, Glòria. *Un exemple de la influència barcelonina sobre Mataró: L'edifici de l'Ajuntament*, dins FULLS/39 del Museu Arxiu de Santa Maria (Mataró, gener 1991), p. 19-25.

23.- CLARÀ, Josep. *Qui va construir la façana de Sant Feliu?*, dins *Punt Diari* (Girona, 4 abril 1982).

DOCUMENTACIÓ

MANUALS DELS VICARIS (IV) (1)

Continuem la transcripció d'algunes de les actes incloses al Manual del Vicari Dr. Joan Baptista Falguera (1765-1771) (2).

La primera és la certificació de la mort d'un mariner mataroní, tripulant de la barca Mare de Déu dels Desamparats i Sant Pau, a Almeria, l'any 1766. Creiem que tot el que fa referència a la gent de mar mataronina, pescadors i mariners, és particularment important de cara a establir i documentar les seves actuacions.

També són interessants les actes referents a Gaspar Mandri, comerciant de Mataró. Sembla que, com a garantia de la venda d'unes cases a baix a mar i al carrer de sant Joan, pel perill que hi havia que el mar afectés o enderroqués les cases, van quedar afectats els béns de la família Mandri, que va plantejar un plet per alliberar-se del compromís. Un certificat mèdic acredita també l'estat de salut de Gaspar Mandri, i desaconsella la seva peregrinació a Roma, encara que no sabem el perquè d'aquesta peregrinació; un dels metges que el signa és Francesc Tor, pare de l'escultor també anomenat Francesc Tor, que habitava la casa que avui és estatge del Museu Arxiu.

Finalment, les darreres transcripcions ens parlen d'uns problemes de cerimonial sorgits entre els Administradors de la Minerva, arxiconfraria que tenia cura del culte del Santíssim Sagrament, i els regidors de l'Ajuntament de Mataró durant les processons del Corpus, de l'Octava de Corpus i de Sant Roc de l'any 1767.

Les transcripcions dels documents, com és habitual, segueixen l'ortografia original, tant en català, com en castellà, a excepció de lleugeres correccions per facilitar la comprensió, la incorporació de l'accentuació i la regularització de les lletres majúscules.

CERTIFICACIÓ DE LA MORT D'UN MARINER MATARONÍ, A ALMERIA

Manual del Vicari Joan Baptista Falguera (1765-1771)
19 de gener de 1767
Folis 4v i 5
Arxiu del Rector
MASMM. Dia 19 Jàner 1767

Pau Marquès, de edat de 59 anys cumplerts, Patró de la Barca anomenada la Mare de Déu dels Desemparats y Sant Pau, y Jaume Crosas, escrivà de dita Barca, de edat 60 anys, han declarat mediant lo jurament que a Déu Nostre Senyor y a los Sants quatre Evangelis han prestat, que tenint en dita Barca, per un dels mariners de ella, a Joan Baptista Codina, fill legítim i natural de Jaume Baptista Codina, brasser, y de Agnès Codina y Sòler, difunts,

habitant y natural de la present ciutat de Mataró, li sobrevingué a dit Joan Baptista Codina una grave malaltia de la qual morí en la ciutat de Almaria, del regne de Granada, en Espanya. Lo que diuen saber.o per haver.lo vist mort en las quatre horas de la tarde del dia set de juliol del any prop passat de 1766, y haver.lo acompanyat en la sepultura en la mateixa ciutat, y parròquia de Sant Pere, lo que fonch fet en la ciutat de Mataró, die, mes y any sobre referits, essents presents per testimonis lo Doctor Joseph Fexas, prebere y resident en la Parroquial Iglésia de Santa Maria de la present ciutat, y Anton Torner y Simon, acòlit, habitants en la present ciutat.

Ante me Doctorem Joannem Baptistam Falguera, presbiterum et vicarium Parrochialis Ecclesiae Beatae Mariae Civitatis Mataronis, Diocesis Barcinonis.

ACTES REFERENTS A GASPAR MANDRI (3)

Manual del Vicari Joan Baptista Falguera (1765-1771)
19 de gener de 1767
Foli 6
Arxiu del Rector
MASMM

En la ciutat de Mataró, Bisbat de Barcelona, als dinou dies del mes de Janer del any del Naixement del Senyor de mil setcents sexanta y set. Devant de mi lo Notari infrascrit han comparegut personalment Bonaventura Català y Mas, notari públic de Mataró, de edat que ha dit ser de 47 anys cumplerts, y Jordi Seguí, causídich, ciutadà de Mataró, de edat que ha dit ser de 41 anys cumplerts, y mediant lo jurament que han prestat en la sua ànima a Déu Nostre Senyor y als seus quatre Evangelis, sobre una senyal de la Creu, en forma de dret, en mà y poder de mi lo notari avall escrit, a petició de Gaspar Mandri, ciutadà de Mataró, han fet la declaració y testimoni de veritat seguent:

Que dit Gaspar Mandri, a qui coneixen de vista y tracte familiar és pobre, que no posseheix bens alguns, y que viu *labori proprio et industria*, però que està ab la futura esperansa de la sucessió dels bens de sos predecessors, los quals bens (detrets los annuals càrrechs y las intrínsecas, justas y necessàrias expensas per sa manutenció y conservació) annualment reddituan y justifican a lo sumo lo corresponent a sinquanta escuts romans, y que los predits bens, per rahó de certa obligació fidejussòria contreta per un de sos predecessors, que actualment se litiga, estan exposats, y ab contingència de ser venuts per via de execució a effecte de acudir al pago de aquella.

I semblantment que Mariàngela Ferrés, donzella, filla de Pere Ferrés, ciutadà de Mataró, és pobre que no té bens alguns y que dit son pare, a lo sumo podrà dotarla de la quantitat de cent escuts romans, en consideració dels molts pochs, y quasi ninguns bens, que té dit son pare, y de altres fills deu dotar y legitimar.

Lo que diuen saber per constar.los y tenir plena notícia los declarants dels bens dels predessors de dit Gaspar Mandri, del que estos annualment fructifican y reddituan, com y també de las annuals obligacions y expensas intrínsecas, justas y necessarias per la manutenció y conservació de ells y semblant [...] per estar en la deguda forma informats dels pochs bens té dit Pere Ferrés, y que de ells, y per la dotació de dita Mariàngela merament pot detraurer.se la expressada quantitat de 100 escuts romans.

Y per ser público y notori sò, lo sobre dit, en la dita ciutat de Mataró y entre sos moradors.

Y esta han dit ser la declaració, de la qual jo lo notari avall escrit, instat y requerit del dit Gaspar Mandri, he llevat lo present acte. Tot lo que fonch fet en la dita ciutat, die, mes y any sobre referits, a tot lo qual foren presents per testimonis los reverents Joseph Torner y Doctor Bonaventura Català, preberes, residents de la Iglésia Parroquial de Santa Maria de la ciutat de Mataró.

En poder de mi Doctor Joan Baptista Falguera, prebere, vicari y notari ordinari de Mataró.

Manual del Vicari Joan Baptista Falguera (1765-1771)
15 de juliol de 1767
Folis 7v i 8

Die decima quinta mensis julii, anno a Nativitate Domini millesimo septingesimo sexagesimo septimo. Maratone, Diocesis Barchinonae.

Ante me, Doctorem Joannem Baptistam Falguera, presbiterum, vicarium Parrochialis Ecclesiae Beatae Mariae Civitatis Mataronis, Diocesis Barchinonensis, et eo nomine ordinaria auctoritate notarius publicus relatae civitatis, et coram testibus infrascripti, comparuerunt. Domini Franciscus Tor, medicinae doctor (4), et Petrus Manant, chirurgus, qui, medio juramento ad Deum optimum maximum more solito praestito et ad requisitionem infrascripti Gasparis Mandri, in huno qui sequitur modum fecerunt declarationem.

Subscripti, ut medicus et chirurgus, in hac Mataronis Civitate domiciliati, attestamur fidemque facimus Gasparem Mandri, oetate triginta duorum annorum paulo plus minusve natu, constitutione solidorum elastica fluidorumque diathese lymphatico-biliosa donatum, habituali inflamatoriam anginam quae un fancium ac laryngis ulscera cum imminenti laborantis periculo sepissime ac facillime transit laborare cui et solidorum constitutio et liquidorum dicdta diathesis pralcipuique affectae partis connaturalis dispositio praedispositive, tum temporis constitutio, et calida, et sieca, et humida, et pluviosa, tum exercitatio, ac peregrinatio, et reliqua, et corporis exercitationem, et animi commotionem nimiam ac violentam efficientia ac excitantia occasionaliter concurrunt.

Quare censemus in longa ad Romam peregrinatione praesertim incomodam ac in aeris praedicta tempestate et salutem et vitam dispensationem supplicantis periclitari.

Datum Matarone, 14 die julii anno Domini 1767.
Dr. Franciscus Tor
Petrus Manant, chirurgus.

De quibus omnibus supradictus Gaspar Mandri petiit et requisivit publicum confici instrumentum. Quod fuit actum Matarone die, mense et anno supra relatis, presentibus pro testibus Reverentibus Doctoribus Sebastiano Riber et Michalle Vinyals, presbiteris Matarone residentibus, et dicti declarantes cogniti ante me notario infrascripto propriis manibus ut supra patet firmarunt.

Ante me, Doctorem Joannem Baptistam Falguera, presbiterum, notarium praedictum (5).

«Mataró, diòcesi de Barcelona, 15 de juliol de 1767.

Francesc Tor, doctor en medicina, i Pere Manaut, cirurgià, residents a Mataró, declaren davant de Joan Baptista Falguera, prevere, vicari de l'església parroquial de Santa Maria de Mataró, que actua com a notari públic de la ciutat, i requerits per Gaspar Mandri, que aquest, d'uns 32 anys, té una constitució de sòlids i de fluids elàstica i pateix diàtesi limfàtico-biliosa. Per això, habitualment té angina inflamatòria, que li provoca molt sovint i fàcilment perill d'úlcera a la gola i a la laringe. Tant l'estat del temps, sigui càlid i sec, o humit i plujós, com l'exercici, viatges, moviment físic o emocions fortes, poden afectar-lo. Per això consideren que durant una peregrinació a Roma la salut i la vida del suplicant correrien perill».

Manual del Vicari Joan Baptista Falguera (1765-1771)
27 d'abril de 1768
Folis 14 v i 15

En la ciutat de Mataró, Bisbat de Barcelona, als vint y set de abril de mil set cents sexanta vuit.

Lo *Licenciado* Joan Baptista Balansó, matriculat de la present ciutat de Mataró, de edat, segons ha dit ser, de 64 anys, poch més o *menos*, y Esteve Guanyabens, de edat de 40 anys poch més o *menos*, també matriculat de la present ciutat, mediant lo jurament que han prestat a Déu Nostre Senyor, y a sos quatre Sants Evangelis sobre una senyal de creu en forma de dret, en ma y poder del Notari avall escrit, y a instància del baix escrit, Doctor Jaume Aymerich y Costa, prebere, han fet la declaració y testimoni de veritat seguent:

Que de las sinch casas y una botigueta que afrontan a solixent en lo mar, y altres dos casas junt ab son caragol, totas situadas en la present ciutat, en lo carrer anomenat de Sant Joan, y vora del mar (6), que vuy en dia posseheix

lo reverent Doctor Jaume Aymerich y Costa, prebere, per lo personat patrimoni que Joseph Aymerich y Costa, negociant de Mataró, son pare, li feu, uns anys ab altres se trau, y pot traurer de lloguer, pagat lo *Real Catastro* y si se offereix algun *remiendo* en ellas, la quantitat de noranta vuyt lliuras francas per lo *duenyo* de ellas.

Y així mateix que la obligació tenen contreta Joseph Mandri y Gaspar Mandri, comerciants de dita ciutat, pare y fill, y Joseph Baró, pagès de Sant Vicens de Llevaneras, per si venia lo cas de *alborotar*.se lo mar, y se.n portàs alguna o algunas de las casas que estan immediatas al mar (7), que per est motiu se presum se damnificaria a la obligació de la penció vitalícia contreta per dit Joseph Aymerich y Costa a favor de dit reverent senyor Doctor Jaume Aymerich y Costa, prebere, son fill, que es de setanta sinch lliuras annuals, en tot cas de avingudas de ayguas o *alborotació* de mar diuhen, y declaran que los bens de dits pare y fill Mandri y los de Joseph Baró són més que bastants per assegurar la dita penció vitalícia al dit reverent Doctor Jaume Aymerich y Costa, prebere, de las setanta sinch lliuras annuals, tot lo que diuhen saber los declarants per tenir casa en lo mateix carrer, saber lo que de cada una se.n pot haurer de lloguer annualment per conèixer de tracte familiar als dits pare y fill Mandri y Joseph Baró, y saber sos bens en lo que consisteixen y, a més, per ser públich en esta ciutat. (10)

A lo que foren presents per testimonis Mariano Pannon, sastre, y Salvi Vinyals, fadrí sastre, tots habitants en Mataró.

Devant de mi Doctor Joan Baptista Falguera, prebere, vicari de la parroquial Iglésia de Santa Maria de la ciutat de Mataró, bisbat de Barcelona, y en dit nom per authoritat ordinària notari públich de Mataró.

QÜESTIONS DE CERIMONIAL A LES PROCESSONS DE CORPUS I DE L'OCTAVA DE CORPUS DEL 1767.

Manual del Vicari Joan Baptista Falguera (1765-1771)
30 de juliol de 1767
Folis 8v i 9
Arxiu del Rector
MASMM

En la ciudad de Mataró, Obispado de Barcelona, a los treinta días del mes de julio de mil setecientos sesenta y siete.

A instancia de Don Rafel de Llanza y Derrocada, Narciso Riera, Jayme Gibert e Ignacio Jonullá, que me la interpusieron en calidad de Administradores de la cofradía del Santísimo Sacramento, fundada en la Iglesia Parroquial de Santa María de esta ciudad, de que soy notario por authoridad ordinaria y como otro de sus thenientes parecieron los presbíteros Doctor Sebastián Riber, Doctor Bonaventura Catalá y Carlos Pi, residentes de la misma iglesia, los quales, mediante juramento que en la forma sacerdotal prestaron a Dios Nuestro Señor en la devida prevención de derecho, por ante mi, hizieron la declaración siguiente:

Que en el día dies y ocho del inmediato junio, estando disponiéndose la processión, tuvieron alguna intelligencia, que el Señor Don Miguel de Irumberri y Balanza, que como a Corregidor y Governador de esta ciudad presidía su Ayuntamiento, ordenó que immediatos al Gremial (8) fuessen los quatro Administradores de la Cofradía del Santísimo Sacramento (9), que lo son los arriba nombrados Don Rafel de Llanza, Narciso Riera, Jayme Gibert e Ignacio Jonollá, previniendo que con los Cavalleros Regidores que le acompañavan y no estavan ocupados en el palio, serraria la retroguardia.

Que en el día veinte y sinco del mismo mes, que era el del de la octava del día del Señor, arreglándose la processión, los quatro Administradores antedichos ocuparon el mismo lugar que en la primera processión les havia señalado el Cavallero Governador, Presidente del Cabildo Seglar.

Que aunque en la primera processión no repararon que se opusiesse el Ayuntamiento, ni sus individuos, a la resolución de su Gefe, observaron en la segunda alguna repugnancia de los individuos Regidores en que se collocassen los Administradores del Santísimo Sacramento immediatos al Gremial, y en el mismo lugar que se les señaló en la primera processión.

Que esta repugnancia la entendieron por la del Ayuntamiento, no por parte de los Administradores, pero mui lexos del scandalosso, no fue particularmente notable

en tanto que la repararon los Declarantes, porque el referido Doctor Riber era uno de los que componían el Gremial, y los citados Doctor Buenaventura Catalá y Carlos Pi dos de los quatro que llevavan el Tabernáculo (10). En tanto no fue alboroto, excesso, ni atentado, y mucho menos escándalo, ni haver visto con violencia separado por dichos Administradores el Cuerpo del Ayuntamiento, metiéndose dentro y arrimando, según se publicó, a dos individuos Regidores del mismo Ayuntamiento, en tanto que los mismos Administradores no faltaron con el respeto debido al citado Cuerpo del Ayuntamiento, de forma que, aún de la misma clerecía, algunos no lo repararon, y esta es la razón de sciencia en que fundan su declaración.

Todo lo que fue hecho en la dicha Ciudad de Mataró y en los día, mes y año arriba dichos, siendo presentes por testigos Doctor Miguel Vinyals, presbítero, y Miguel Ferrer, de la familia del Reverendo Rector de Mataró.

Ante mi, Doctor Juan Baustista Falguera, presbítero, vicario y notario de la ciudad de Mataró. (11)

Manual del Vicari Joan Baptista Falguera (1765-1771)
17 d'agost de 1767
Folis 11v i 12

En la ciudad de Mataró, Obispado de Barcelona, a los diez y siete días del mes de agosto del año del Señor de mil setecientos sessenta y siete.

A instancia de Jorge Seguí que me la interpuso en calidad de procurador del Muy Ilustre Ayuntamiento de Regidores de la presente ciudad de Mataró, de que soy notario por authoridad ordinaria, y como otro de sus thenientes pareció el reverendo Doctor Benito Vilá, presbítero, Cura Párroco de la Iglesia Parroquial de Santa Maria de la presente ciudad, el qual, mediante el juramento que en la forma sacerdotal prestó a Dios Nuestro Señor en la devida prevención de Derecho, por ante mi hizo la declaración siguiente:

Que después que en el día del Corpus del actual y presente año, en la processión, ordenó el Muy Ilustre Governador y Corregidor de Mataró Don Miguel de Irumberri y Balansa, que la cerrase el Muy Ilustre Ayuntamiento y los Administradores de la Cofradía de la Minerva, que antes lo acostumbravan, se pusiesen immediatos al palio, con sus atxas (12), vió el Cura Párroco que obedecieron estos y supo que no representó lo contrario el Ayuntamiento, ni en dicho día, ni en los consecutivos, como se lo refirió al Declarante el mismo Cavallero Corregidor, pero que en el de la Octava del Señor, muy poco tiempo antes de empezar la Processión, en la qual no assistia el dicho Cavallero Governador, recibieron un recado los Administradores, del Muy Ilustre Ayuntamiento, por no ocupar el lugar que se les avía señalado, y viendo que no podían dexarle sin desayre de quien lo ordenó, no teniendo lugar de recurrir por la estrechez del tiempo, respondieron lo que executaron, y fue ocupar el mismo lugar sin más alteración que atenerla al Cavallero Governador Presidente del Ayuntamiento. Lo manifestaron después que sospechando alguna quexa por aquella acción, que se dezía si fue alboroto o escándalo, dirigieron carta a Don Jayme de Llança, Decano, a fin que si bien le pareciesse la [...] y presentasse al Ayuntamiento; dezían en ella que lo referido lo executaron únicamente por corresponder atentos a su Corregidor, y que no era su ánimo ocupar lugar que fuesse del Ayuntamiento, ni otro que no les tocasse. Resolvió por esto dar conclusión a Don Salvador Serra, regidor, por averiguar con el Rector declarante, más positivamente, el ánimo de los Administradores de la Minerva, y pudo assegurar era el mismo que manifestavan en la carta, y que lo acreditarían el primer día en que hubiesse semejante función. Fue solemníssima la del día de Sant Roque que por voto de la ciudad devían assistir al officio los regidores y por Bula Pontificia hazerse processión con el Santíssimo (13); assistió el Alcalde Mayor con los regidores, pero no comparecieron los deputados al solemne acto, en el qual los mencionados Administradores cumplieron lo ofrecido, que fue del agrado y satisfacción del Ayuntamiento y edificasión de los concurrentes, que todo lo ocurrido en el día de la Octava del Corpus no resultó alboroto, ni escándalo, excesso, atentado, ni violencia, pues el mismo declarante presenciava como cura aquel acto, nada devió, ni tuvo que hazer, porque la acción de ponerse en el lugar señalado por el Governador se portó con ayre y se dissimuló con prudencia, de suerte que la pudieron solamente entender los que estavan muy cerca del palio al empezar la processión, que se detuvo muy breve rato por la novedad referida y se continuó devota y tranquilamente.

Todo lo que por ocurrido en su presencia es la razón de scienca en que funda su declaración. La que fue hecha en la dicha ciudad, día, mes y año arriba citados, siendo presentes por testigos Miguel Ferrer y Turibio Comas, los dos de la familia del mismo declarante.

Ante mi, Doctor Juan Bautista Falguera, presbítero, vicario y notario de la ciudad de Mataró.

NOTES.

1.- Les transcripcions de documentació inclosa als Manuals dels Vicaris s'inicien als FULLS/37 i continuen als FULLS/39 i FULLS/40.

2.- Als FULLS/40 es començà la transcripció d'algunes de les actes d'aquest Manual.

3.- No tenim cap dada de Gaspar Mandri, a excepció de les que figuren en el Manual.

4.- Francesc Tor, doctor en medicina, i Francesc Tor, fill seu, escultor, residien des de l'any 1746 al carrer de Beata Maria, a la casa que avui és estatge del Museu Arxiu. L'havien adquirida a l'encant públic per renúncia, o sigui, no acceptació d'herència, de Jordi Seguí, procurador, que també retrobem com a procurador de l'Ajuntament de la ciutat en les actes referents a la qüestió de la processó de Corpus de l'any 1767, que també publiquem.

Totes les dades del Mas Seguí han estat investigades per Joaquim Aguilar. Amb referència a la venda de les cases del Mas Seguí, vegeu FULLS/38, Documentació.

5.- El mateix manual conté una altra certificació idèntica quant al contingut, però signada pels doctors en Medicina Francesc Tor i Miquel Tunyí.

6.- Hem de suposar que són algunes de les cases, recentment enderrocades, de la part final del carrer de sant Joan.

Per «caragol» hem d'entendre l'escala interior.

7.- La presumpció que el mar pugui emportar-se les cases fa pensar també que, aleshores, a diferència d'ara, hi havia molt poc espai, o molt poca platja, al final del carrer de sant Joan.

8.- El «gremial» és una peça de roba, de forma rectangular, generalment amb brodats, que portaven, agafada amb les mans, els tres sacerdots, prevere, diaca i sots-diaca, que presidien les processons, i que es situaven immediatament del tabernacle, motiu principal de tota processó.

A la processó de Corpus, i en totes les processons eucarístiques, el tabernacle incorporava la custòdia amb el Santíssim Sagrament. A la processó de les Santes, l'urna amb les relíquies. En altres processons la imatge del Sant o de la Mare de Déu titular.

El Museu Arxiu de Santa Maria conserva el «Gremial de les Santes», amb magnífics brodats modernistes. També conserva el tabernacle de les relíquies de les Santes, el de la Minerva (o del Santíssim Sagrament) i el del Roser, bellíssima peça barroca.

9.- L'Arxiconfraria del Santíssim Sagrament era denominada, com en moltes altres poblacions de Catalunya, de la Minerva, per estar agregada des del 1617, a l'arxiconfraria romana del Santíssim Sagrament, que tenia la seva seu en l'antic temple de Minerva.

Tenia cura del culte al Santíssim Sagrament i, per tant, tenia cura de la processó de Corpus.

Era regida per quatre Administradors que tenien especial protagonisme en tots els actes i, per tant, en les processons.

A més de la processó i actes litúrgics propis del dia de la festa, la Minerva organitzava també les celebracions i processons del cicle de Corpus, dintre l'octava o els vuit dies següents, concretament les Veredes, de cada barri o veïnat, i la processó de l'Octava.

També era encarregada de la celebració del Dijous Sant i, molt especialment, del «monument» que en aquest dia es muntava a l'església en homenatge al Santíssim Sagrament.

Els tercers diumenges de cada mes tenia celebracions pròpies, amb ofici i processó.

10.- El tabernacle a la processó del Corpus i en les altres processons eucarístiques incorporava la custòdia, amb el Santíssim Sagrament exposat (vegeu també la nota 18).

El portaven ordinàriament sis sacerdots.

11.- Als folis 9v i 10 del Manual, hi figura una altra acta, data 12 d'agost, amb el mateix contingut, però amb altres compareixents.

12.- L'atxa era un tipus especial de ciri per a processons.

La seva llargada era aproximadament d'1,30 m i era formada per tres ciris normals soldats o units, formant una sola unitat.

Modernament, els Administradors utilitzaven blandons, ciris de la mateixa llargada que les atxes, però de gruix molt superior al del ciri normal.

13.- Sant Roc, conjuntament amb sant Sebastià i sant Cristòfol, era un dels sants invocats en cas de pesta.

Per un «vot de vila» del segle XVI, les festes dels tres Sants eren de precepte a Mataró, amb obligació de celebrar oficis religiosos i processó. El vot fou renovat el 1652, després d'haver cessat la pesta que havia assolat els mataronins.

Vegeu FERRER i CLARIANA, Lluís. *Santa Maria de Mataró. La parròquia, el temple*. Volum I. Mataró, 1968.

Transcripció i notes: M. S. i P.

DOCUMENTACIÓ MEDIEVAL

Amb aquests dos documents que presentem enguany es clou la primera sèrie de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, els *Diversorum A*. La nostra intenció, en un primer moment, hauria estat continuar amb els del *Diversorum B*, cosa que en principi ens semblava com a més coherent. Malgrat tot, i potser perquè el volum documentat es fa molt més consistent i variat, i especialment a raó que aquest es referirà en major grau a documents baixmedievals, creiem més oportú, en *Fulls* posteriors, d'analitzar els corresponents als *Libri Antiquitatum*, a fi de no marcar excessivament amb ruptures cronològiques la seqüència del nostre discurs. Ens trobem sempre al bell mig de limitacions una mica imposades; d'una banda, els reculls arxivístics han estat conformats segons dictats tal volta molt aliens a les nostres intencions actuals; de l'altra, tots ells ofereixen dades que podrien arribar a solapar-se, a vincular-se. No és aquest un factor negatiu, ans al contrari. Però significa també que es fa necessari limitar la informació, almenys en períodes històrics, per tal que sigui intel.ligible i entesa al màxim. Després, i quan aquesta documentació medieval assoleixi un corpus important, s'hauria d'editar al complet, col.locant els documents un rera l'altre, amb independència de procedència de sèries o de fonts d'arxiu. Tindríem així, transcrites i comentades, les arrels medievals de Mataró: un somni.

Coral Cuadrada

Barcelona, 1295, III, 8 (trasllat de 1294, IX, 25)'

Trasllat de confirmació de venda de les ambdues meitats de drets sobre masos de Ciutat Treta i Llavaneres, atorgat per l'Infant Pere a favor de Bernat Guillem de Pinells. Aquest darrer resta obligat a servei de feu -un cavall armat- reduït al pagament de cinc quarteres de blat anuals de mesura de Sant Celoni. Signa l'Infant Pere, testimonien Pere de Queralt, Albert de Mediona, Galcerà de Miralles, Pere Eiximenis de Moneba i Berenguer de Cirera. Signa el notari Guillem Llobet. Signen el trasllat els notaris Jaume de Letenal, Pere de Ribalta i Bernat de Font.

ACB, 1-1-812 360 x 270 mm.

Hoc est translatum sumptum fideliter a quodam instrumento pergameneo (2) sigillo cerco dependenti (2) Illustrissimi domini Infantis Petri roborato (3) cuius tenor talis est: «Noverint universi quod nos, Infans Petris Illustris domini Petri inclite recordacionis regis Aragone filius, dominus Montiscatheni et Castri veteris (4), attendentis multa grata servicia quod vos, Bernardus Guillelmi de Pinellis nobis exibuistis et exibere etiam non cellastis (5), gratis et ex certa sciencia laudamus, approbamus ac etiam concedimus et confirmamus (6), per nos et successores nostros, nobis dicto Bernardo Guillelmi de Pinellis et vestris perpetuo totam illam vendicionem quam vobis fecerunt Bertrandus de Villagranata et domina Blancha uxor eius de tota illa medietate et iure quam et quod habebant et habere debebant in subscriptos mansis, honoribus et possessionibus, hominibus et feminis ac pertinenciis suis, quos dictus Bernardus et Blancha uxor eius pro dimidia parte et Poncius de Turre pro alia dimidia habebant et possidebant sub dominio et alodio castri nostri de Materone, in parrochia de Lavaneres (7).

Videlicet in manso de Riaria et in manso Guillelmi Vitalis et in manso Petri Cabot et in manso Petri Robert et in manso Guillelmi Cardona et in manso Guillelmi Amati et in manso Arnaldi de Orta et de tota illa parte et iure quod competebat eidem in censu quem Simon de Orta racione persone sue faciebat dicto Bernardo et uxor sue et Poncio de Turre, qui siquidem mansus Arnaldi de Orta et dictus Simon de Orta sunt de parrochia de Ciutat Treta,

et de tota illa parte et iure predictis Bertrando de Villagranata et uxori eius Blancha competenti seu comperere debenti in decimo de Lavaneres et generaliter de omnibus iuribus eiusdem pertinentibus et pertinere debentibus in dictis parrochiis de Lavaneres et de Ciutat Treta (8), prout hec omnia in instrumento inde confecto kalendas augusti anno Domini Millesimo ducentesimo octogesimo quarto per Nicholaum de Samores, notarium publicum Barchinone», latius continentur in quo continetur quod Guillelmus de Sancto Vincencio, tunc procurator nobilis Gastonis vicecomitis Bearnense firmavit racione domini (9).

Item, laudeamus, approbamus, concedimus et etiam confirmamus vobis, dicto Bernardo Guillelmi de Pinellis et vestris et quibus velitis perpetuo per nos et successores nostros, totam vendicionem illam quam Saura, filia quondam Bernardi de Petra uxorique Raimundo de Sancto Minato, cum assensu et voluntate dicti mariti sui, et ipse Raimundus de Sancto Minato, maritus dicte Saure, fecerunt vobis dicto Bernardo Guillelmi et vestris de tota illa medietate et iure quam et quod habebant et habere debebant in subscriptis mansis, honoribus et possessionibus, hominibus et feminis ac pertinenciis suis quos predicti Saura et Raimundus de Sancto Minato pro dimidia et vos dictus Bernardo Guillelmi pro altera dimidia habebatis et possidebatis sub dominio et alodio castri nostri de Materone, in termino eiusdem castri in parrochia de Lavaneres (10).

Videlicet in manso de Riaria et in manso Guillelmi Vitalis et in manso Petri Cabot et in manso Petri Robert et in manso Guillelmi Amati et in manso Arnaldi de Orta et de tota illa parte et iure quam et quod predicti Saura et Raimundus habebant seu habere debebant in censu quem Simon de Orta racione persone sue faciebat eidem et vobis, qui siquidem mansis Arnaldi de Orta et dictus Simon de Orta sunt de parrochia de Ciutat Treta, et de tota illa parte et iure predictis Saure et Raimundo de Sancto Miniato maritus eius competenti seu comperere debenti in decimo totius parrochie Sancti Andree de Lavaneres, et de tota illa medietate parte et iure quod predicti Saura et Raimundus de Sancto Miniato habebant et accipiebant et habere et accipere debebant in manso Guillelmi Lulli qui est in parrochia Sancti Andree de Lavaneres cum hominibus et feminis et pertinenciis suis et generaliter de omnibus iuribus et omnibus aliis que predicti Saura et Raimundus de Sancto Minato habebant et habere debebant quolicumque modo in predictis parrochiis de Lavaneres et de Ciutat Treta (11), prout in instrumento inde confecto auctoritate Michaelis de Antiga, notario barchinonense, idus iulii anno Domini Millesimo ducentesimo nonagesimo primo, continetur. In quo instrumento subscripsit ratione domini Guillelmo Petri Burguesii qui tunc tenebat castrum de Materone, racione empcionis quam fecerat cum carta gracie (12).

Hanc autem laudacionem, approbacionem, concessionem et confirmacionem facimus vobis dicto Bernardo Guillelmo et vestris et quilibus velitis perpetuo de predictis. Sicut melius dici potest et intelligi, ad vestrum vestrorumque salvamentum et bonum intellectum. Et licet dicti vendicionis supranominati tenerent et tenere deberent predicta omnia ad feudum pro nobile Gastone predecessore nostro predicto et vos ea deberetis tenere pro nobis ad feudum et facere nobis pro eis servicium secundum valorem feudi, sive esset bestia d'ost sive equus armatus, vel quodcumque alium servicium. Nos tamen gratis et liberaliter vestris exigentibus miteris volumus quod deinde vos vel vestri nunquam teneamini nobis vel nostris facere bestiam d'ost vel equum armatum vel aliquod aliud servicium racione feudi predicti. Set in recompensacionem dicti servicii detis nobis et nostris annuatim pro censu in festo Sanctorum Petri et Feliciis augusti quinque quarterias bladi boni et receptabilis ad rectam mensuram Sancti Celedonii, et nullum alium censum, servicium vel usaticum sive questiam teneamini unquam vos vel vestri facere pro predictis, set teneatis vos et vestri predicta omnia pro nobis et nostris ad censum predictum. Promittentes vobis quod faciemus vos et vestros predicta tenere et habere perpetuo contra omnes personas. Salvo tamen semper censu predicto et iure et dominio nostri (13).

Datum Barchinone, VII° kalendas septembris, anno Domini Millesimo, ducentesimo, nonagesimo quarto. Berengarius de Tovia. Sig+num Infantis Petri, Illustris dominum Petri inclite recordacionis regis Aragone filii, domini Montischateni et Castri veteris. Testes sunt Petrus de Queralt, Arbertus de Mediona, Gaucerandus de Miralliis, Petrus Eximini de Moneba, Berengarius de Ciraria. Sig+num Guillelmi Lupeti, predicti domini Infans scriptoris qui de mandato eiusdem hec scribi fecit et clausit, loco, die et anno prefixi. Sig+num Jacobi de Letenali, notario subscribens pro teste. Sig+num Petri de Ribalta, notario publico Barchinone pro teste subscribens. Sig+num Jacobi Davidis, notario publico Barchinone, testis huius translati. Sig+num Bernardi de Fonte, notario publico Barchinone, qui hec translatum sumptum fideliter ab originali suo et cum eodem comproverit de verbo ad verbum translatori et scribi fecit cum literis rasis et emendatis in IIII^{a} linea, ubi dicitur «Arnaldi», et cum literis appositis in VII^{a} linea, ubi scribitur «in quo continetur», et in undecima linea ubi legitur «Arnaldi», et clausit octavo idus marcii, anno Domini Millesimo, ducentesimo, nonagesimo quarto (14).

NOTES.

1.- Un trasllat significa una còpia d'un document original. Com veurem, en aquest pergamí s'inclouen d'altres documents que s'expliciten amb tota la redacció íntegra, a fi de justificar i legitimar el present. Cal senyalar també, com a qüestió important, l'existència de la data tòpica, és a dir, la que ens reflecteix el lloc on va ser lliurat el document, en aquest cas a Barcelona. La data cronològica es refereix a la del trasllat, entre parèntesi indiquem la del document precedent.

2.- La primera fase del pergamí ens acosta al que hem dit a la nota anterior; aquest és el trasllat fidel de l'instrument en pergamí *sigillo cerco dependenti*, és a dir, amb un segell penjat. Aquest segell ens indica que el document gaudeix d'una certa importància; en general els segells, fossin de cera o de plom, es posaven quan els signants tenien una categoria especial, o quan les escriptures provenien d'una cancelleria. En el nostre cas, la relació i explicació és força immediata: es tracta del segell de l'Infant Pere, fill del rei d'Aragó.

3.- *Illustrisimi domini Infantis Petris roborato*: refermat per l'Il.lustre senyor Infant Pere.

4.- L'Infant Pere, a l'inici del document copiat, es presenta, com és comú als començaments dels documents de l'època. Es declara fill del rei d'Aragó i senyor de Montcada i Castellvell. En realitat era senyor dels dos llinatges esmentats a causa del seu matrimoni amb Guillema de Montcada (vegeu la nota 19 dels *FULLS/38*, p. 32).

5.- El beneficiari del negoci jurídic és Bernat Guillem de Pinells, un ciutadà barceloní, jurista, que rep favors de la mà de l'Infant *attendentis multa grata servicia*, o sigui, a raó de tants serveis prestats. ¿Seria molt aventurar que Bernat Guillem es cobrà alguns dels seus treballs amb la concessió de feus i privilegis?.

Sobre la incidència de Bernat Guillem a terres de casa nostra em permetré copiar un paràgraf de la meva tesi doctoral: «A la fi del segle XIII la hisenda dels Montcada passava per moments crítics. Una mostra de les vicissituds dels esposos la trobem a Llavaneres, on Guillem Amat contrau matrimoni el 1284 amb Sança, filla de Pericó de Pinells. El seu oncle, Bernat Guillem de Pinells, jurista, havia seguit estudis a Bolonya i participat al costat del monarca en assumptes d'alta política. Els guanys provinents de la gestió del seu ofici els inverteix comprant terres, com l'alou dels Vilagranada i Campsentelles, que tenien en indivís amb Ponç de Torre, sota el domini del senyor Gastó...» (vegeu *El Maresme Medieval*..., p. 377, notes 64 i 65).

6.- De grat i amb cert coneixement lloem, aprovem i també concedim i confirmem -en realitat el verb definitori és el darrer, la confirmació, els altres fan part de l'atracció del discurs escrit medieval vers la utilització continuada de la sinonímia com a demostració d'erudició-. Es tracta, doncs, d'una confirmació. Continuem llegint... poquet a poquet descobrirem el què es confirma i com.

7.- Es confirma una venda que feren Bertran de Vilagranada i la seva esposa Blanca a Bernat Guillem de Pinells, consistent en la meitat i el dret que tenien en els masos, honors, possessions, homes i dones, en indivís amb Ponç de Torre, sota domini i alou del castell de Mataró. Una vegada més, malgrat potser de resultar insistent, la reflexió resultant de la jerarquització social, eix de la societat medieval. El domini eminent -els Castellvell, els Montcada-; el domini directe -els Vilagranada, els Torre; a partir d'ara els Pinell-; el domini útil -els camperols del terme, aquells establerts a règim d'emfiteusi-

8.- Apareix a continuació la llista de masos confirmats; els de Riera, el de Guillem Vidal, el de Pere Cabot, el de Pere Robert, el de Guillem Cardona, el de Guillem Amat i el d'Arnau Horta, a més del cens personal que Simó Horta feia; i també a raó del delme de Llavaneres i de tots els drets que Bernat de Vilagranada i la seva esposa Blanca rebien a les parròquies de Llavaneres i Ciutat Treta. Sis masies i alguns privilegis. Sembla poca cosa, però tal vegada podríem anar una mica més enllà. Preguntar-nos, per exemple, com i de quina manera aquests representants de la petita noblesa, llinatges rurals d'orígens obscurs i lligats a la terra, havien pres fins i tot els delmes eclesiàstics com a possessió pròpia. No entra això en conflicte amb la preponderància creixent del poder de l'Església, en augment constant des del segle XI?. Se m'acut i ho reflecteixo així quan escric aquestes notes: quan parlem de l'Església», a quina Església ens referim?. Segurament no tota és la Pia Almoina o la Seu de Barcelona, de cert que les esglésies rurals tenien d'altres problemes, d'altres mecanismes, d'altres vicissituds. Així entenc la venda dels delmes als senyors laics, per problemàtiques internes plenes de dificultats. Foren milors i més benevolents els feudals en la recaptació dels tributs?. No ho sabem. Com tampoc, ara per ara, els mòvils que els portaren a ser posseïdors d'aquests béns. De tota manera, els venien i, per tant abans els havien comprat, en altres paraules, eren seus.

Un altre punt a qüestionar-nos seria el de la iniciativa particular de Bernat Guillem de Pinells. És veritat que lligams familiars el feien conèixer el tarannà indecís i precari d'alguns propietaris del castell de Mataró. Tanmateix, i fins a quin punt i per què un home de ciutat, un lletrat, s'aventura a invertir en masos i terres?. Solament aquesta pregunta, dita així, seria un argument prou de pes per ser susceptible d'un estudi en profunditat. Deixem-la com a suggeriment.

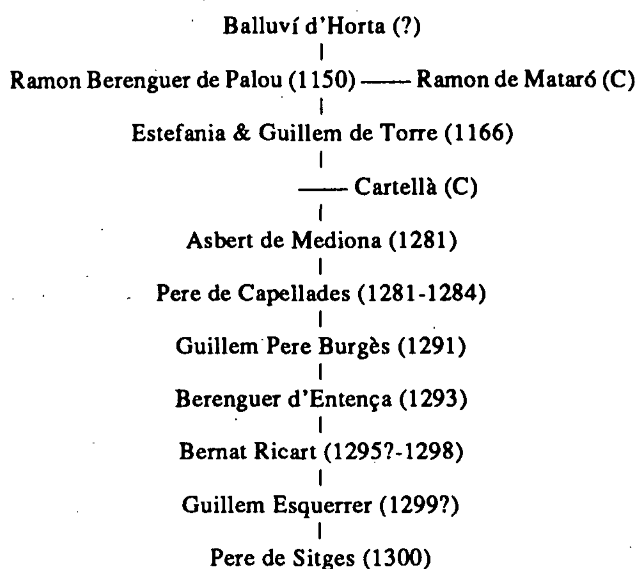
9.- S'explicita que el document original fa ser fet el primer dia d'agost de 1294, per Nicolau de Samores, notari públic de Barcelona. És interessant deixar palès que Guillem de Sant Vicenç, procurador del noble Gastó, vescomte del Bearn, ho firmà per raó de domini. A la meva tesi vaig intentar seguir l'evolució dels castells de Mataró i de Sant Vicenç o Burriac. En certa manera, la publicació de tots aquests documents que amb el títol de *Documentació Medieval* van sortint als *Fulls* signifiquen un repensar, escriptura a escriptura, línia a línia, tot allò que aleshores s'enfugia, que no m'era present. Com aquest esglaó que enguany veig més clar. Deia, en les explicacions de pergamins anteriors, que existia una jerarquització patent del poder, dividit en senyors eminents, directes i útils. Per sobre sempre trobem la casa dels Castellvell, més tard Montcada. Fixem-nos ara com aquest Guillem de Sant Vicenç, que ha assolit un càrrec de delegació del vescomte de Bearn, el representa al castell de Mataró, essent alhora senyor de Burriac. La voluntat de fer-se amb les dues jurisdiccions - el castell i terme de Mata, el castell i terme de Sant Vicenç- apareix ja en aquestes iniciatives, anteriors a què Guillem sigui el senyor efectiu, a principis del tres-cents. Passaran encara uns anys plens de vicissituds, pel que fa als propietaris del castell. Més endavant tornarem sobre aquest punt.

10.- Es confirma a Bernat Guillem de Pinells la venda que Saura, filla de Bernat de Pedra i esposa de Ramon de Sentmenat, li féu de la meitat i dret que gaudien sobre els masos, honors i possessions, homes i dones, i pertinences, detallats més avall, els quals tenien en indivís amb Bernat Guillem, sota domini i alou del castell de Mataró, i a la parròquia de Llavaneres.

11.- Els masos són: el de Riera, el de Guillem Vidal, el de Pere Cabot, el de Pere Robert, el de Guillem Amat, el d'Arnau d'Horta. El dret es refereix al que Saura i Ramon posseïen sobre el cens que Simó d'Horta prestava a raó de la seva persona, a més del delme de la parròquia de Llavaneres i de la meitat dels drets sobre el mas de Guillem Llull de Llavaneres. Alguns d'aquests masos i drets surten ja esmentats en la nota anterior, la 8. És fàcil veure que Bernat Guillem compra ambdues parts, una als Vilagranada i l'altra als Pedra, completant així el patrimoni.

12.- Tal com apareix en l'instrument autoritzat per Miquel d'Antiga, notari barceloní, el catorze de juliol de 1291, el qual subscriví per raó de domini Pere Burgès, qui tenia el castell de Mataró per compra a carta de gràcia. A la nota 9 dèiem que tornaríem a parlar dels propietaris del castell de Mataró; és aquest el moment, car un altre personatge s'intitula senyor i segons aquesta condició signa els documents. Cal senyalar la complicada evolució dels posseïdors de l'antiga torre de Mata. Fent un exercici de memòria, recordem que els primers castlans foren els Mataró, que reberen la castlania de Ramon de Palou (vegeu *FULLS/33*, p. 55-58). A continuació descobríem, a partir de l'anàlisi del testament d'Estafania, esposa de Guillem de Torre, la vinculació entre els Palou i els Torre (vegeu *FULLS/34*, p. 48-56). Aquest actual document a estudi ens mostra alhora un element que lliga amb els qui tenen en certa forma algun tipus de domini sobre el terme (vegeu la nota 7); se'ns cita un Ponç de Torre que tenia amb indivís amb els Vilagranada drets sobre masos i altres pertinences, sota domini i alou del castell. Evidentment, aquest Ponç segueix la línia de Guillem, i es tracta sempre de senyors mitjans, per sobre hi ha els Castellvell. Quan aquests darrers per via matrimonial esdevenen Montcada la problemàtica del llinatge afecta els béns territorials. A les darreries del dos-cents el castell de Mataró passarà d'unes mans a d'altres, convertit en factor especulatiu. És aquí on hem de situar Pere Burgès, qui compra «a carta de gràcia». La compra amb aquests termes significava quasi una penyora, és a dir, la inversió d'un capital esperant d'ell unes rendes -que podien venir donades en forma de censos i d'altres similars- amb la condició de retornar el bé rebut quan la suma invertida podia retornar-se. El fet ens acosta a hipòtesis gens menyspreables: d'una banda la constatació de moments crítics del llinatge eminent, que, per deutes, concedeix fortaleses; de l'altra, la demostració, una vegada més, d'aquest interès creixent de la gent de la ciutat vers el camp, interès que es consolida al llarg del segle XIV.

Caldria ja, en aquests moments i segons la informació documental acumulada a partir de l'anàlisi de cadascun dels documents estudiats fins ara i d'altres dades ja conegudes per la meva tesi (p. 379-382), elaborar una síntesi dels senyors directes del castell de Mataró -en l'accepció de «senyors directes», i pel que fa als primers segles considerats, hi inclourem també, en certa manera, els castlans (significats amb la lletra C)-. Seria així:

Es fa necessari apuntar que, a l'estat de la nostra investigació, aquestes són les informacions rebudes i considerades. Això no vol dir que no siguin susceptibles de millora, en anar coneixent més en detall l'evolució soferta pel castell. Alhora s'ha de remarcar la involució de la tendència a partir de les darreries del dos-cents. Si considerem la gràfica anterior, és immediat comprovar com al segle XII la propietat resta en llinatges amb continuïtat, però, i des del 1281 i en una durada curta de dinou anys, la possessió del castell passa per set senyors directes. Creiem que l'exemple és prou demostratiu per refrendar la hipòtesi d'utilització de la fortalesa com a element d'especulació.

13.- La confirmació inclou la clàusula de la venda anterior, feta per Gastó, predecessor de l'Infant Pere -peça que lliga els Castellvell amb els Montcada- amb l'obligació del servei de feu, és a dir, la prestació d'un cavall armat. Adonem-nos també ara com la mentalitat del temps va canviant: en comptes de la bèstia d'host s'exigeix el pagament anual de cinc quarteres de blat de mesura del mercat de Sant Celoni.

14.- Datat a Barcelona, el 25 de setembre de 1294. Signa Berenguer de Tovia i l'Infant Pere, fill del rei d'Aragó i senyor de Montcada i Castellvell. Tasten Pere de Queralt, Asbert de Mediona (vegeu FULLS/36, nota 1, p. 39), Galcerà de Miralles, Pere Eiximenis de Moneba i Berenguer de Cirera. A continuació vénen les signatures dels notaris que efectuen el trasllat.

1296, IV, 6.

Venda (1) del mas d'Olivera, en lliure i franc alou, realitzada per Guillem Gilabert i mare Ermesenda, parroquians de Santa Maria de Ciutat Treta, a favor de Bernat Sibilla i fill Bernardó, de la mateixa parròquia. El mas es troba en el lloc anomenat «sobre Cirera» i paguen per ell dos-cents noranta cinc sous de moneda barcelonesa de tern. Segueixen les clàusules usuals i les signatures dels venedors i compradors. Notari: Ferrer de Calders, notari públic de Cardedeu.

ACB, 1-1-2486. 275 x 162 mm.

Sit notum omnibus, quod ego Guillelmus Gilaberti et ego Ermessendis mater eius, de parrochia Sancte Marie Civitatis Tracte, gratis et bona voluntate per nos et omnes nostros presentes atque futuros vendemus uterque nostrum pro toto tibi Bernardo Cibilia et filio tuo Bernardono, dicte parrochie (2), et vestris et quibus velitis perpetuo per libero et franchum alodium totum illum mansum nostrum vocatum de Olivaria cum omnibus suis honoribus et tenedonibus (3) quem habemus in dicta parrochia, loco vocato apud Cirariam, per franchum alodium. Iamdictum itaque mansum vocatum de Olivaria cum domibus eiusdem mansi et cum universis suis honoribus, tenedonibus et possessionibus, terris laboratis et heremis, in montibus et planis, per omnia loca, et cum hominibus et mulieribus et redempcionibus eorumque quos ibi habemus et habere debemus, simul cum omnibus aliis iuribus nobis ibi pertinentibus et pertinere debentibus, sicut melius nos habemus et habere debemus, per nos et omnes nostros, presentes atque futuros (4).

Vendimus vobis et vestris sicut terminatur inferius et concluditer et quibus velitis perpetuo per liberum et franchum alodium. Et cum hoc publico instrumento perpetue valituro (5). Inducimus inde vos et vestros in corpolarem possessionem ad habendum, tenendum omnique tempore in pace possidendum (6). Et ex tam habuimus vendicionis, damus et concedimus vobis et vestris et quibus velueritis perpetuo omnia loca nostra, iures, voces, acciones reales et personales, utiles et directas, sive etiam mixtas aut inmixtas, que nobis competunt aut debent vel posserunt competere in predictis que vobis vendimus et contra quascumque personas, racione eorum, quibus locis, iuribus, vocibus et accionibus nostris predictis possitis vos et vestris uti, agere, deffendere et experiri in iudicio et extra in curia et extra, contra quascumque personas questionem aliquam vel demandam in predictis perpetuo pro actores in rem vestram predicta, ad faciendas inde omnes vestras vestrorumque voluntates, sine omni retencione et contrarietate nostri et nostrorum et alterius persone (7).

Terminatur vero dictus mansus ab oriente in tenedone mansi Jorn, a meridie in tenedone mansi de Cirera, ab occiduo in tenedone mansi des Poy, a circio in tenedone mansi Valensi (8). Pro hac autem vendicione habuimus et recepimus a vobis Ducentos Nonaginta Quinque solidos barchinonenses de terno (9), super quibusque a vobis bene paccati sumus ad nostram voluntatem; renunciamus excepcioni non numerate peccunie et legi que subvenit deceptis ultra dimidiam iusti precii, ac omni alii iuri, racioni et consuetudini contra hec repugnantibus (10). Dantes et remittentes vobis et vestris perpetuo in mera donacione si quis hec vendicio plus modo valet vel valuerit precio antedicto. Insuper promittimus salvare vobis et vestris perpetuo totam hanc vendicionem cum omnibus melioramentis que ibi feceritis et esse inde vobis et vestris semper legales guirentes, auctores et deffenssores contra omnes personas et vobis et vestris ex hac vendicione de firma et legali eviccione teneri promittimus. Et restituemus vobis et vestris omnes expensas si quas feceritis in litigando, deffendendo aut causam eviccionis examinando cum toto dampno et interesse que inde vos vel vestros opportueri facere vel modo aliquo sustinuere sive obtineatis in causam sive subcumbatis. Et pro hiis complendis et pro eviccione huius vendicionis obligamus vobis et vestris uterque nostrum pro toto omnia bona nostra, mobilia et immobilia, habita et habenda. Et ad maiorem firmitatem habendam iuramus per Dominum et eius Sancta IIIIer Evangelia, manibus nostris corporaliter tacta, predicta tenere et observare et non in aliquo contravenire aliquam racione (11).

Actum est hoc VIIIº idus Aprilis, anno Domini Mº, CCº,XCº,VIº. Sig+num Guillelmi Gilaberti. Sig+num Ermessendis matris eius, predictorum qui hec firmamus et iuramus. Sig+num Berengario. Sig+num Elicsendis filia dicta Ermessendis que in predictis consentimus in predicta, laudamus, firmamus et iuramus. Testes huius rei sunt Bernardus de Calderiis, Geraldus Petri presbiter, Petrus de Trilea, Bartolomeus Bragat et Simon Vicencii. Sig+num Ferrarii de Calderiis, notario publico de Carotitulo per ebdomedario mansi, qui hec scribi fécit et clausit die et anno quo supra (12).

NOTES.

1.- Ens trobem davant d'un document de compra-venda. Amb anterioritat explicàvem què significava una escriptura d'aquest tipus i, per aquesta raó, no ens estendrem ara en més detalls (vegeu la nota 1 de les pàgines 48-49 dels *Fulls* núm. 32).

2.- Els atorgants del negoci jurídic són Guillem Gilabert i la seva mare Ermesenda, ambdós de la parròquia de Ciutat Treta. Els rebedors són Bernat Sibilla i fill Bernardó, de la mateixa parròquia. La utilització del diminutiu -Bernardó- era comú a l'edat mitjana, sobretot per diferenciar el fill del pare, i especialment quan el primer era encara menor d'edat.

3.- L'objecte del negoci jurídic és un mas, anomenat d'Olivera, amb tots els seus honors i tinences, el qual posseeixen en lliure i franc alou. Sobre el significat de la paraula «alou» també n'hem parlat ja de forma prou exhaustiva (vegeu la nota 2, p. 37 dels *Fulls* núm. 31, i igualment la nota 2, p. 49 dels *Fulls* núm. 32). Aquí caldria insistir en el manteniment, dos-cents anys més tard, de propietats d'aquesta mena al Maresme, les quals, com veiem, passen d'unes mans a d'altres, però sense ser absorvides per la gran o petita noblesa. Que els protagonistes de la transacció no vinguin especificats amb títol nobiliari ens indica que són pagesos, ara bé, pagesos amb propietats d'importància econòmico-jurídica. Això vol dir que a les darreries del segle XIII existeix a Mataró una capa social de camperols benestants i rics, que es poden permetre compres d'aquesta envergadura.

4.- El mas d'Olivera pertany a la mateixa parròquia, al lloc anomenat «sobre Cirera». Les seves possessions vénen donades -jo diria per gradació d'importància econòmica i jurídica- tal com segueix: amb les cases del mas, honors, tinences, propietats, terres llaurades i ermes, a les muntanyes i planes, i amb els homes i dones i llurs redempcions. És interessant ressaltar com, en primer lloc, es citen els honors, després les tinences, la qual cosa ens indica que els honors gaudien de majors privilegis. En segon lloc l'alusió als homes i dones, fet freqüent als documents de transaccions immobiliàries, en aquest cas ens amplia notablement la informació en afegir *et redempcionibus eorumque*. La documentació de segles anteriors inclou, quan es tracta de vendes, donacions o establiments, la citació «amb els homes i dones que allí siguin» i aquesta frase em féu pensar que, malgrat que el bé transmès fou un alou, l'existència de l'adscripció a la terra era un fet patent, ja que la situació d'aquesta gent no semblava gens exempta de submissió. Enguany l'escriptura és encara més clara: «i amb llurs redempcions», és a dir, aquests *hominibus et mulieribus* són pagesos de remensa. Per tant, aquella diferenciació social del camperolat a la qual fèiem esment a la nota anterior ve aquí més reforçada.

5.- La venda es fa de la integritat i en la mateixa condició jurídica: en franc i lliure alou, validat per aquest instrument públic -l'escriptura notarial-.

6.- Indueixen els compradors a tenir i posseir perpètuament el bé venut, en corporal possessió. La possessió corporal era un acte simbòlic pel qual es transmetia el bé, refrendant així el canvi de propietari. Prenia formes diverses, en dependència sempre de l'objecte de la venda. Quan es tractava d'un castell o d'una casa s'acostumava a lliurar les claus i s'obrien i es tancaven les portes en senyal de possessió; si era un camp, una vinya o un bosc es donava una mesura de forment, una de vi o es trencaven branques dels arbres i es lliuraven al comprador. Si el bé comportava algun tipus de domini o incloïa algun cens s'atorgaven simbòlicament unes monedes o el capbreu dels homes depenents.

7.- La venda inclou tots els drets reals i personals, útils i directes, mixtes i immixtes, amb els quals podran defensar-se en judici i extra judici contra qualsevol persona, segons la seva voluntat i sense retenció o contradicció dels atorgants.

8.- A continuació es senyalen els límits del mas: a l'est amb el mas Jorn; al sud amb una tinença del mas Cirera; a l'oest amb una tinença del mas des Poll; al nord amb una tinença del mas Valensi.

9.- El preu del mas és de dos-cents noranta sous barcelonesos de tern. Sobre la moneda de tern, vegeu nota 11, p. 31-32, *Fulls* núm. 38.

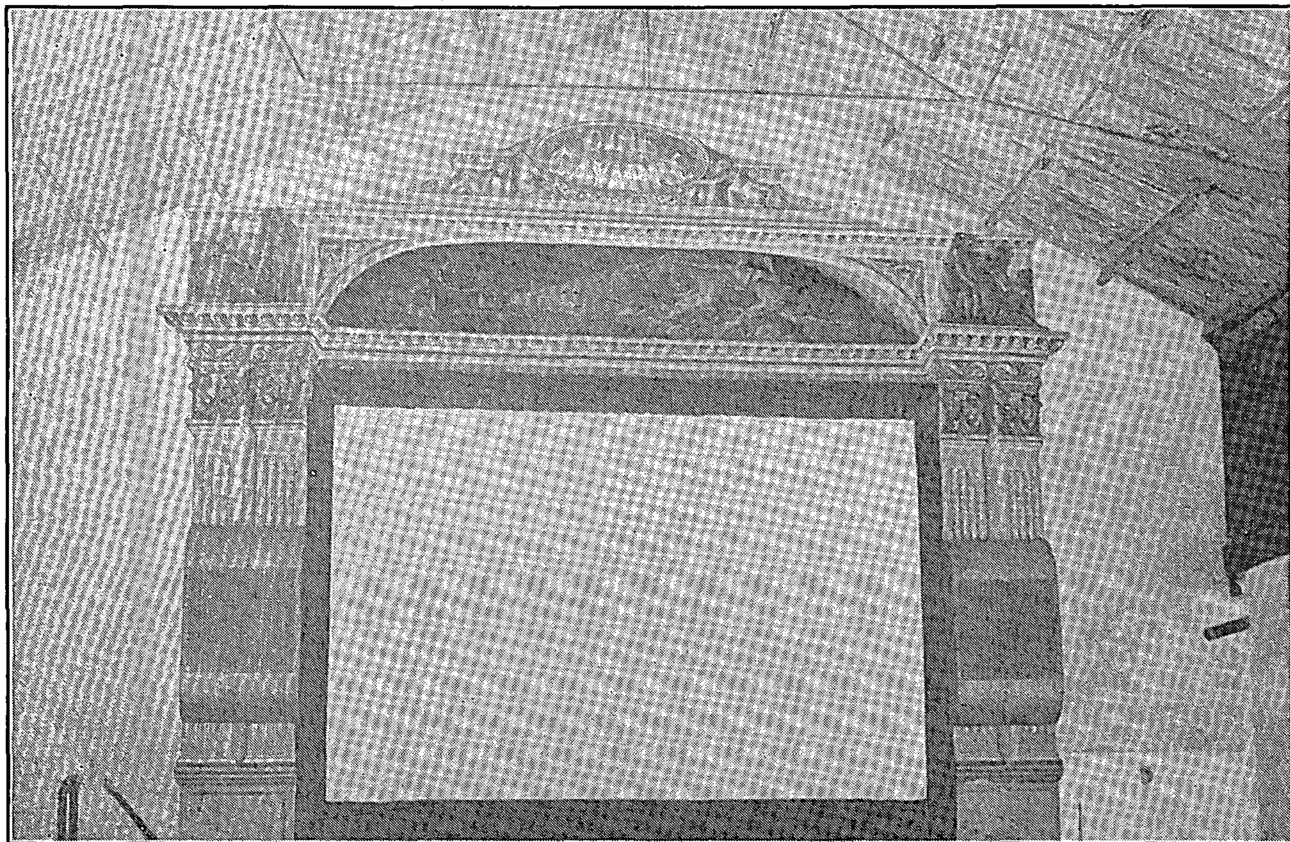
10.- Els venedors declaren que han estat pagats segons la seva voluntat. Després comencen les renúncies. Una de les excepcions del dret romà més corrent és la de *non numerate peccunie* que consistia a refusar que els venedors aleguessin en el futur que no havien rebut la quantitat estipulada. També es renuncia la llei que es refereix a la *laesio ultra dimidiam iusti precii* o institució romana de l'engany de miges, lesió del que pogués mancar del just preu.

En relació a les renúncies Pons Guri ens explica: «Les acaballes del segle XII fins a ben tombada la meitat del segle XIII constitueixen una etapa de gran incertesa jurídica que s'observa arreu de Catalunya. Aquesta manca d'estabilitat normativa ve agreujada per les temptatives d'introducció d'un nou dret que van reelaborant les *scolae* itàliques, ço que provoca arreu les renúncies al dret que pugui deixar sense eficàcia les actes i contractes i fer previsions per a la futura contingència que, més endavant, es pogués invocar alguna altra norma que contradigués el que s'acordava en el document. De fet en podríem dir l'època del dret de les renúncies bé que, temps a venir, s'acabarà renunciant fins i tot als beneficis de les lleis que prohibeixen renunciar. El nou dret comú arrossega amb ell la Glossa, i en la nomenclatura de les fonts jurídiques que hom renuncia, veiem el dret legal o civil, el diví o canònic, lleis noves i lleis velles, dret escrit i no escrit o consuetudinari, general i especial, públic i privat». Així al nostre document: *ac omni alii iuri racione et consuetudini contra hec repugnantibus.*

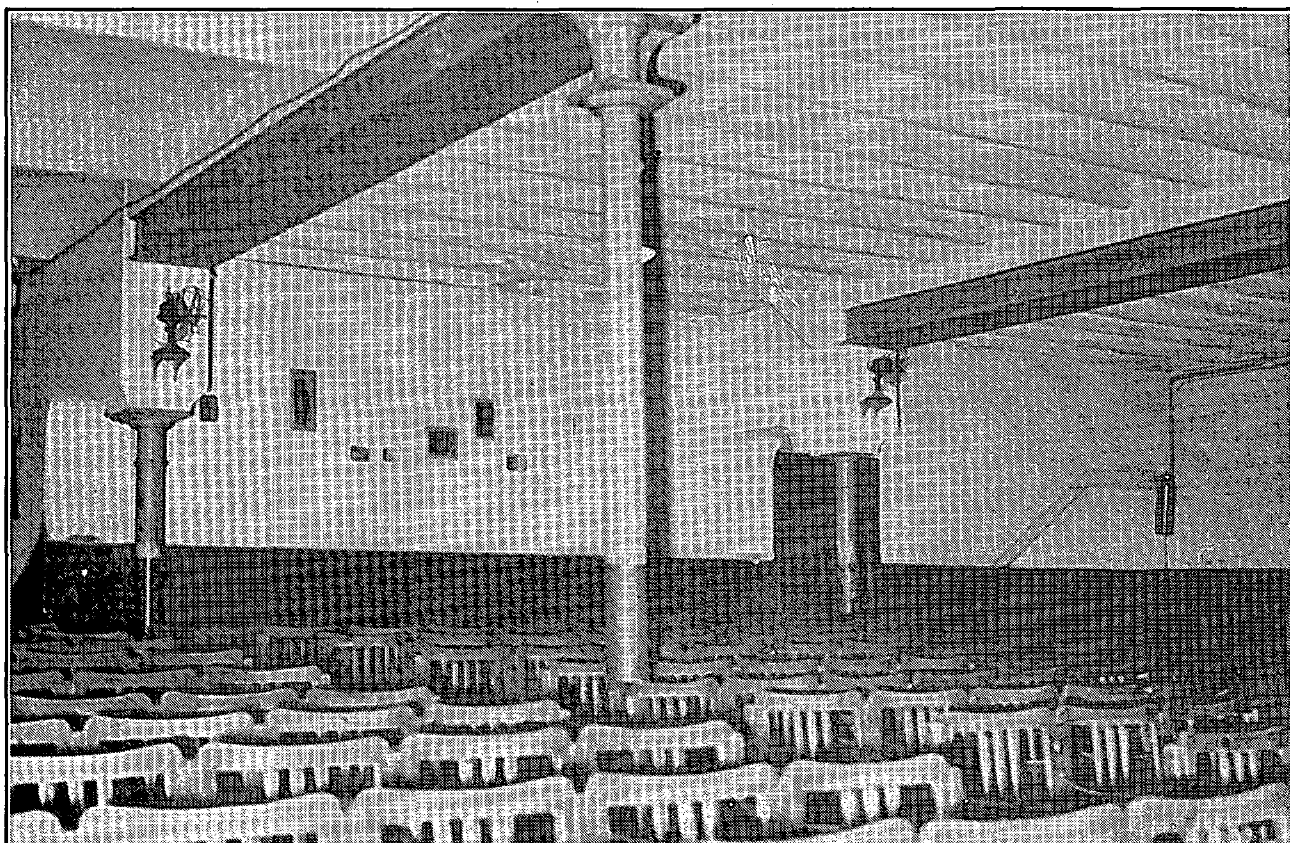
11.- La venda es fa en mera donació, encara que pogués valer més del preu fixat. Prometen -els venedors- defensar l'acta contractual perpètuament, i restituir les despeses que els compradors poguessin tenir en cas de litigi si el pacte no es compleix. Per concedir més garantia i força al contracte obliguen tots llurs béns, mobles i immobles, presents i futurs. Juren a més per Déu i els quatre Evangelis.

12.- Segueix la data cronològica i les signatures. Signen Guillem Gilabert, i la mare Ermesenda com a compradors, Berenguer i Elisenda, filla d'Ermesenda -Berenguer deu ser el seu marit- que consenteixen la venda, sens dubte a raó de la legítima que a Elisenda com a filla li correspon de l'herència paterna i materna. Els testimonis són Bernat de Calders, Guerau Pere prevere, Pere de Tria, Bartomeu Bragat i Simó Vicenç. Signa Ferrer de Calders, notari públic de Cardedeu «*per ebdomedario mansi*». Aquesta darrera frase, que traduïda literalment seria «com setmaner del mas» podríem entendre-la en el sentit que alguns notaris es distribuïssin atribucions sobre alguns masos concrets segons unes setmanes; de tota manera, i donat que no he trobat cap autor que mencioni realment el què era, cal prendre-ho com una opinió personal, com a possible suggeriment.

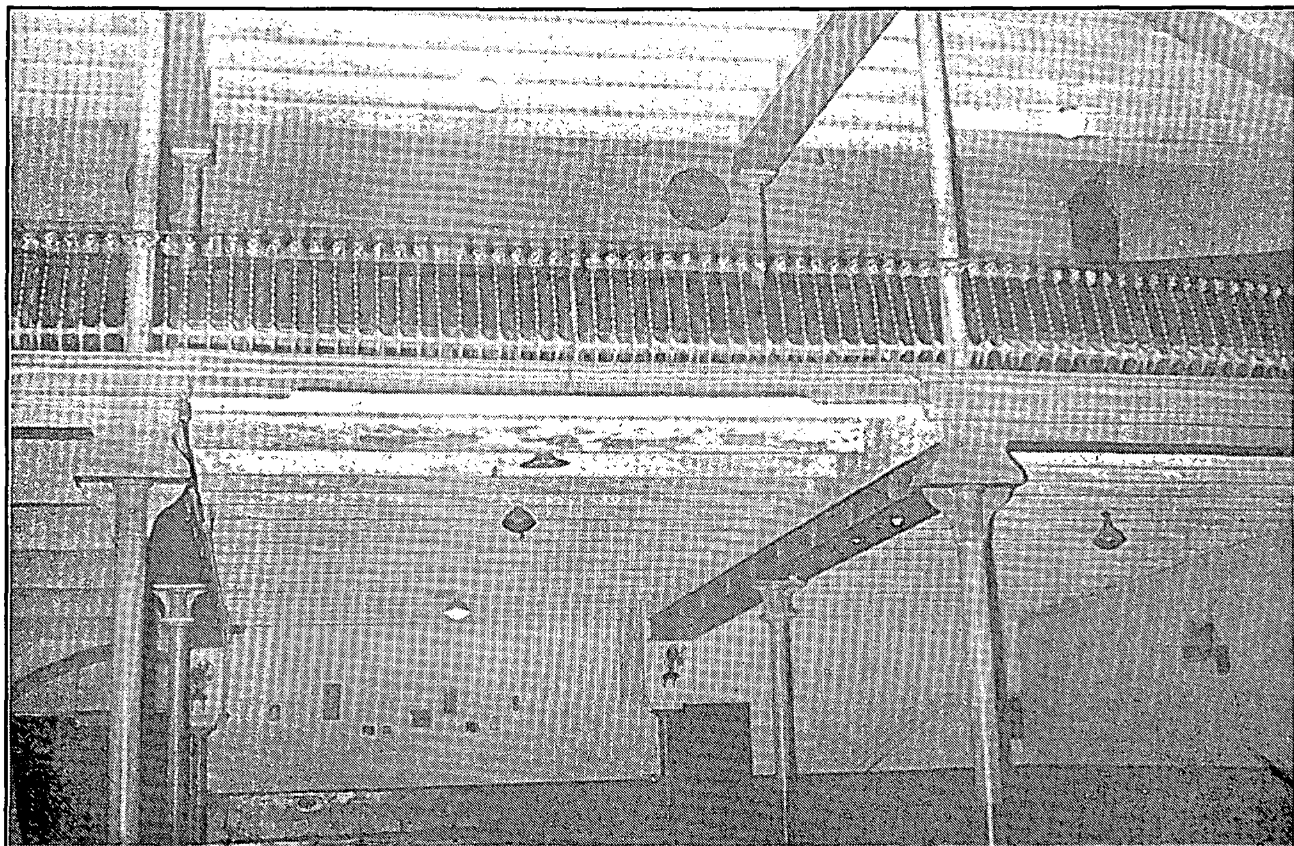
— DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA —

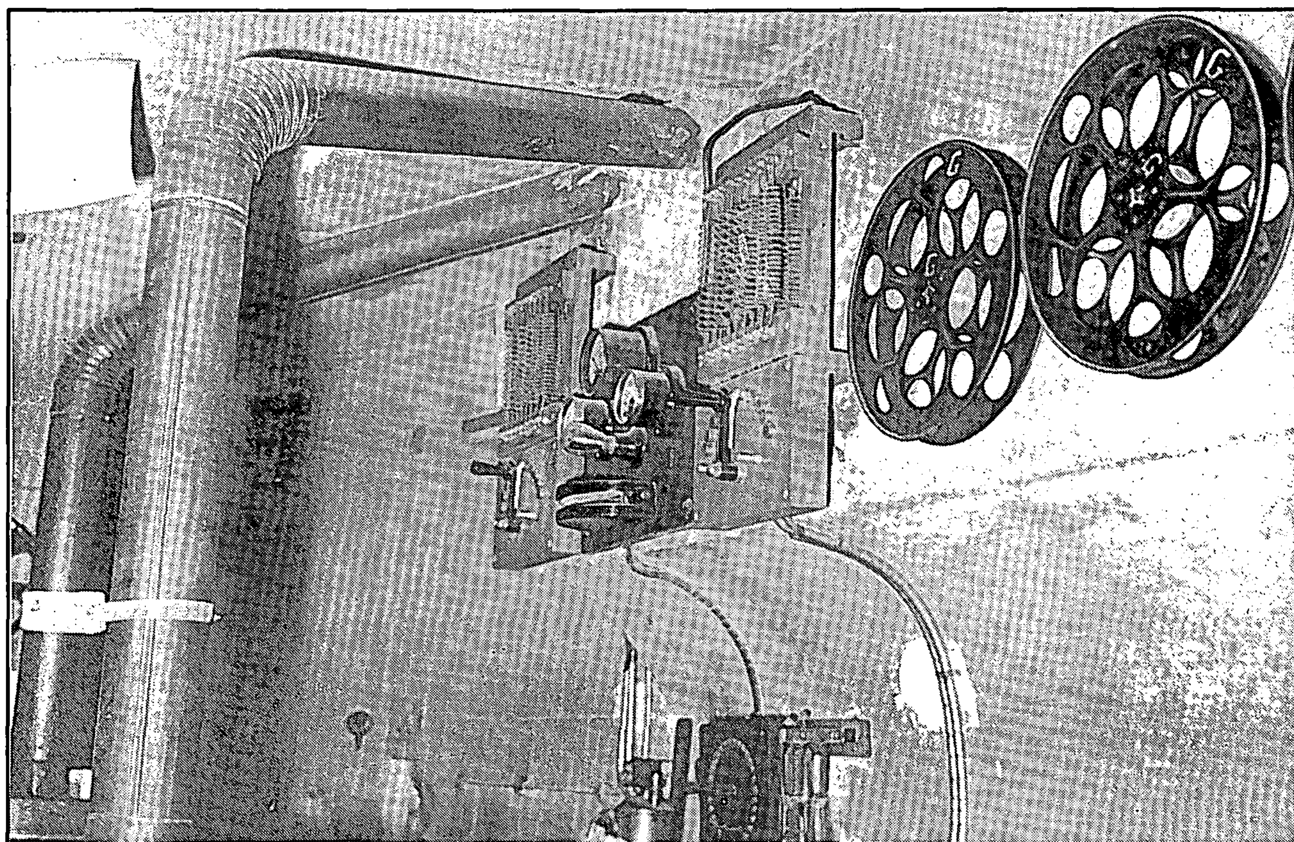
Cine Gayarre ("Can Pepet") - Visió de la pantalla Arxiu MASMM

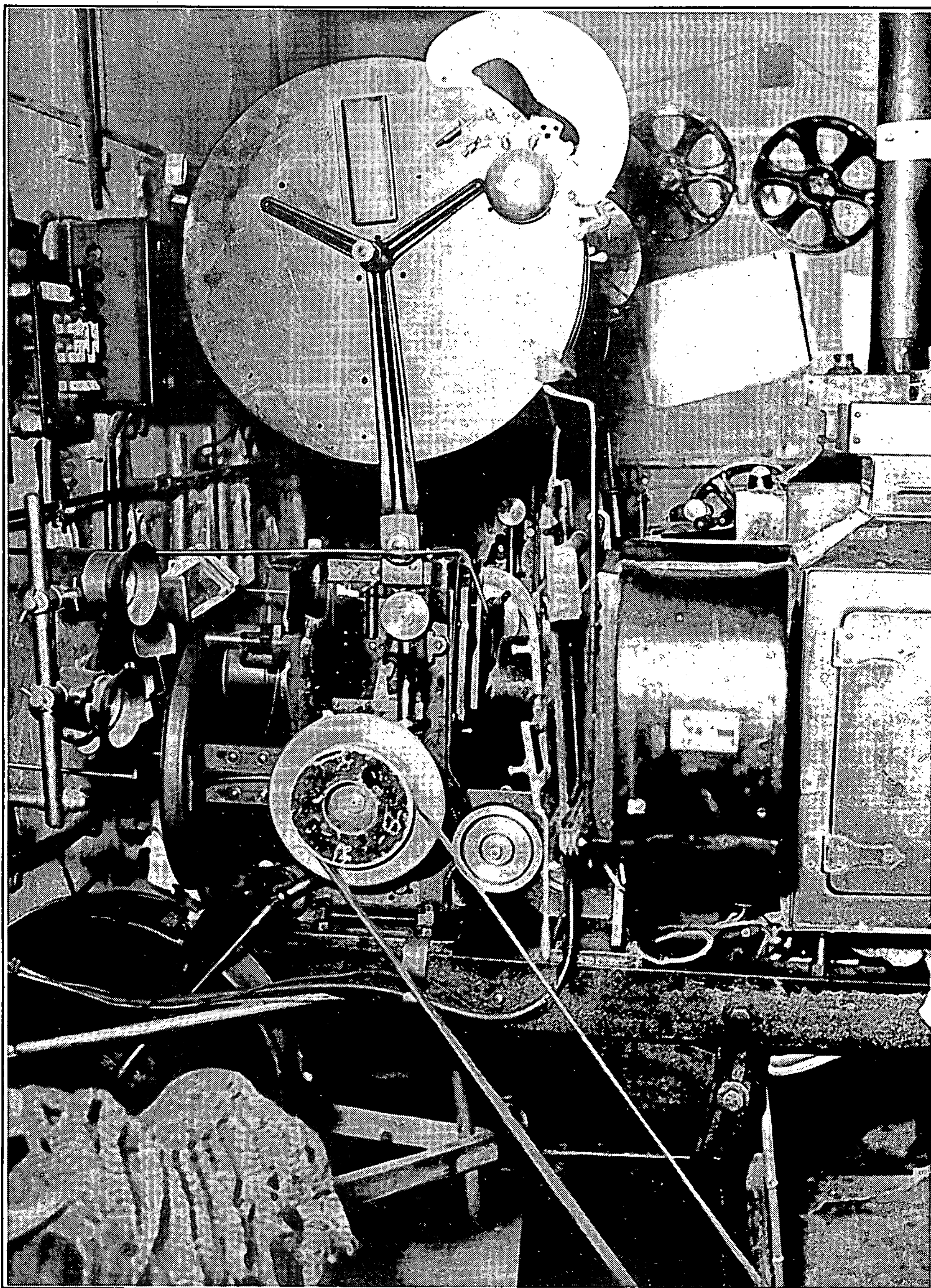
Cine Gayarre ("Can Pepet") - Platea Arxiu MASMM

Cine Gayarre ("Can Pepet") - Pis Arxiu MASMM

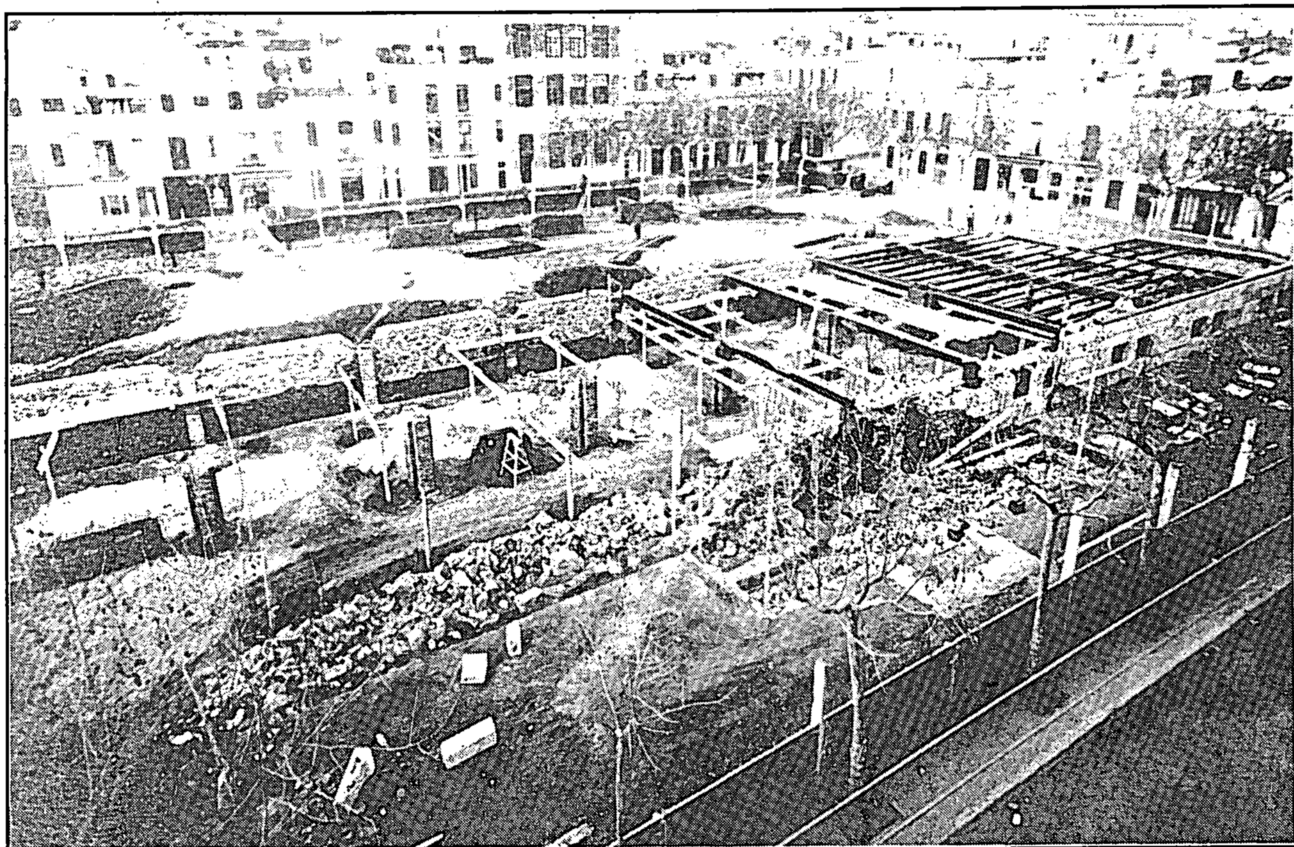

Cine Gayarre ("Can Pepet") - Sala de projecció Arxiu MASMM

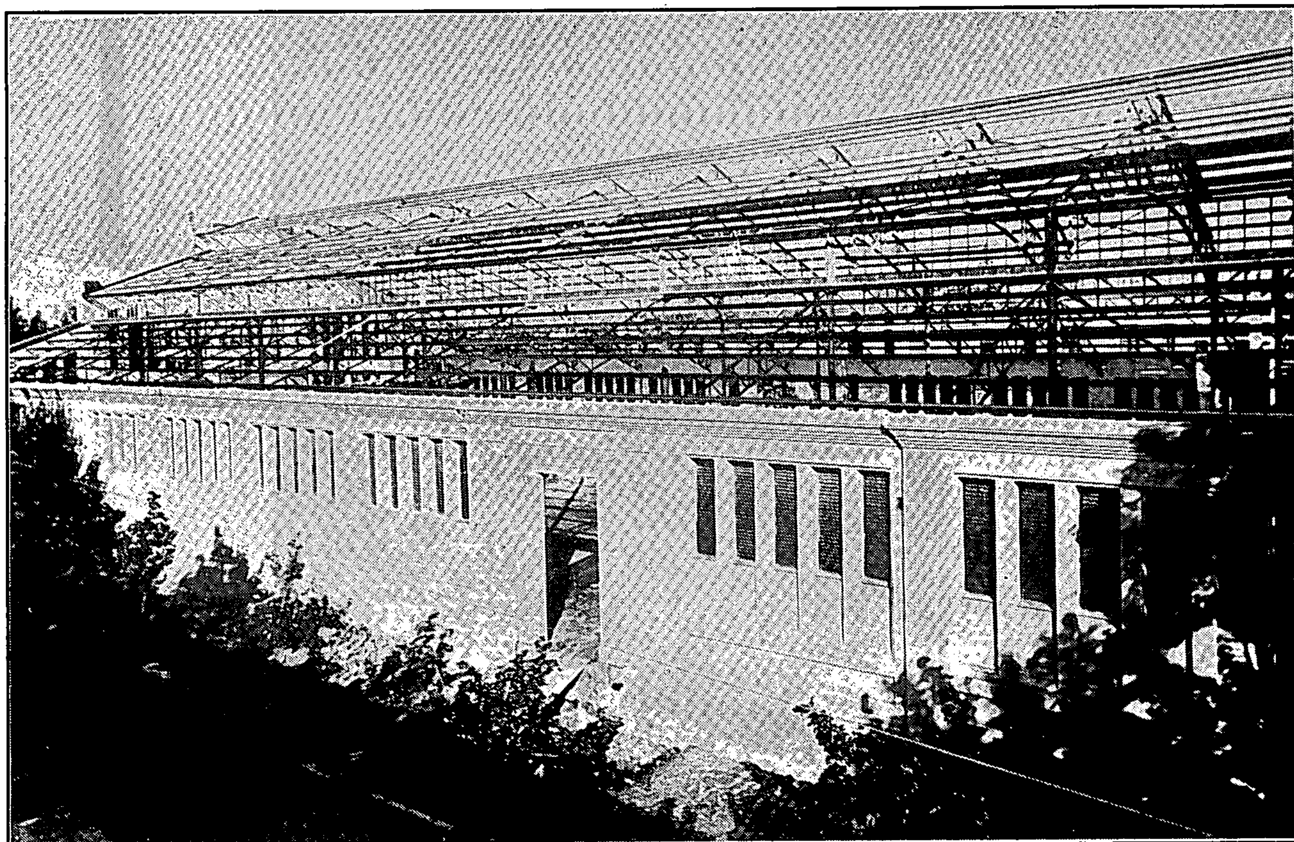

Cine Gayarre ("Can Pepet") - Màquina de cine

Arxiu MASMM

Obres de construcció de la Plaça de Cuba (1934?) Arxiu MASMM

Obres de construcció de la Plaça de Cuba (1934?) Arxiu MASMM

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

amb la col.laboració del
Servei d'Arxius del Departament de Cultura
de la Generalitat de Catalunya